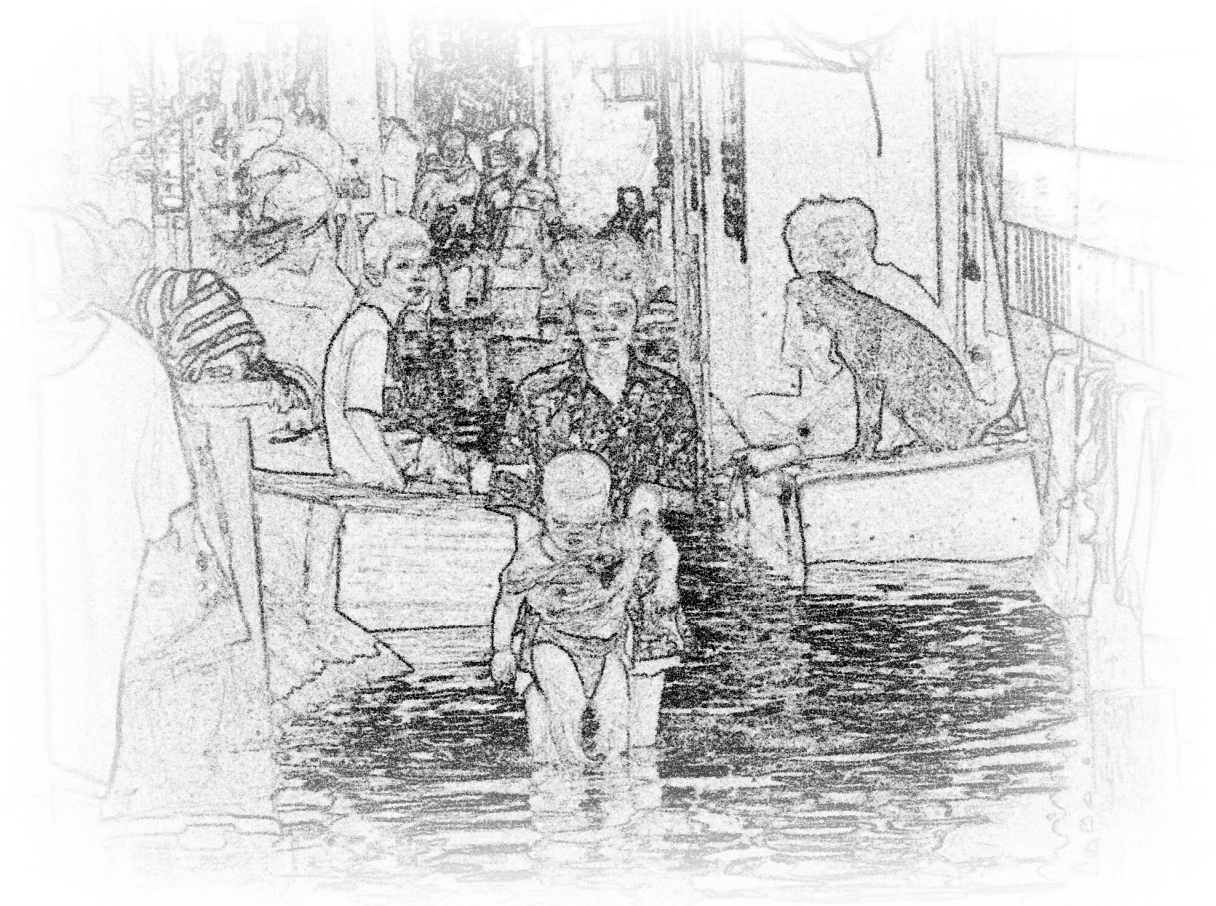

หลากหลายชีวิตและชุมชนที่จมน้ำ: คนจนเมือง กรุงเทพมหานคร

โดย

กลุ่มวิจัยสิทธิและความเป็นธรรมทางสังคม
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย
เครือข่ายสลัมสี่ภาค และ

โครงการพัฒนาความเป็นธรรมทางสังคมเพื่อสังคมสุขภาวะ คณะทำงานวาระทางสังคม สวส.

เมษายน 2555

หลากหลายชีวิตและชุมชนที่จมน้ำ:

ดอนเมือง กรุงเทพมหานคร

จัดทำโดย

นางสาววิชยา โกมินทร์

นายบวร ทรัพย์สิงห์

นายปรีชา อุทศน์

นางสาวศิวะพร มัณยานนท์

และ

กลุ่มวิจัยสิทธิและความเป็นธรรมทางสังคม

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดำน้า

โครงการศึกษาความหลากหลายของชีวิต และชุมชนที่จมน้ำ : กรณีศึกษากลุ่มคนจนเมืองในพื้นที่
ชานเมืองรอบกรุงเทพมหานคร เป็นโครงการที่กลุ่มวิจัยสิทธิและความเป็นธรรมทางสังคม สถาบันวิจัย
สังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย และเครือข่ายสลัมสี่ภาค มีวัตถุประสงค์
เพื่อศึกษาวิถีชีวิต ผลกระทบของสถานการณ์น้ำท่วม ตลอดจนนำเสนอข้อเสนอแนะต่อการจัดการ
สถานการณ์น้ำท่วมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคนจนเมือง

รายงานฉบับนี้ เป็นการเล่าถึงความหลากหลายชีวิตจมน้ำของคนจนเมืองในพื้นที่ชานเมืองรอบ
กรุงเทพมหานคร ซึ่งเกิดขึ้นหลังจากที่เหตุการณ์น้ำท่วมผ่านไปประมาณ 1 เดือน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์
สนทนากลุ่ม กับกลุ่มคนจนเมืองใน 5 ชุมชน ได้แก่ 1) ชุมชนบึงลำไผ่ เขตมีนบุรี 2) ชุมชนหลวงวิจิตร เขต
คันนายาว 3) ชุมชนพูนทรัพย์ เขตสายไหม 4) ชุมชนริมทางรถไฟสายตะวันตก ศาลาธรรมสพน์ เขตทวี
วัฒนา และ 5) ชุมชนหลักหก อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี

อนึ่ง การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงได้โดยความร่วมมือของบุคคลหลายฝ่าย ได้แก่ ชาว
ชุมชนในฐานะผู้เล่าเรื่องชีวิต มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย และเครือข่ายสลัมสี่ภาคที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชีวิต และ
สถานการณ์น้ำท่วม

กลุ่มวิจัยสิทธิและความเป็นธรรมทางสังคม

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เมษายน 2555

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ส่วนที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญ	1
วัตถุประสงค์	1
วิธีการศึกษา	2
ส่วนที่ 2 หลากชีวิต สีสันเดียว สีสันของ “ความยากไร้” คนจนเมือง	3
คนจนเมือง “ไร้กรรมสิทธิ์” ในที่อยู่อาศัย	3
ความยากจน คือ รากเหง้าของปัญหาเรื่องการไร้ที่อยู่อาศัย	5
การไม่รับรองความมีอยู่ของ “ชุมชน” ชุมชนต้อง “ซื้อ” สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน	8
รายได้ที่ไม่มั่นคงยังทำให้คนจนเมืองยิ่งจนมากขึ้น	10
ส่วนที่ 3 สถานการณ์น้ำท่วม การเผชิญหน้า และการแก้ปัญหา	11
ลักษณะทั่วไปของชุมชน	11
การเผชิญหน้า และการแก้ไขปัญหา	12
ส่วนที่ 4 บทสรุป และข้อเสนอแนะ	24
บทสรุป	24
ข้อเสนอแนะ	29
ภาคผนวก	

โครงการศึกษาความหลากหลายของชีวิตและชุมชนที่จมน้ำ กรณีศึกษากลุ่มคนจนเมืองในพื้นที่ชานเมืองรอบกรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิต ผลกระทบของสถานการณ์น้ำท่วม และข้อเสนอแนะต่อการจัดการสถานการณ์น้ำท่วมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคนจนเมือง ข้อมูลที่ปรากฏในรายงานฉบับนี้เป็นข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มกับคนจนเมืองที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์น้ำท่วมในปลายปี 2554 ใน 5 ชุมชนในเขตชานเมืองกรุงเทพมหานคร ได้แก่ 1) ชุมชนบึงลำไผ่ เขตมีนบุรี 2) ชุมชนหลวงวิจิตร เขตคันนายาว 3) ชุมชนพูนทรัพย์ เขตสายไหม 4) ชุมชนริมทางรถไฟสายตะวันตก ศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา และ 5) ชุมชนหลักหก อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี และเจ้าหน้าที่ มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย และเครือข่ายสลัมสี่ภาค

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาจากการศึกษาผลกระทบของสถานการณ์น้ำท่วมปี พ.ศ.2554 ต่อชีวิตคนจนเมืองใน 5 ชุมชนในเขตชานเมืองกรุงเทพมหานคร พบลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1. ลักษณะของคนจนเมือง คนจนเมืองในการศึกษามีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1.1 **ไม่มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย** คนจนเมืองสามชุมชนเป็นผู้อยู่อาศัยในชุมชนที่ตนเองไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย ในขณะที่อีกสองชุมชนเป็นชุมชนที่มีสัญญาเช่าระยะเวลา 30 ปี กับเจ้าของที่ดินในโครงการบ้านมั่นคงของรัฐบาล การไม่มีเอกสารยืนยันสิทธิในการครอบครองที่อยู่อาศัยของชาวชุมชน ทำให้ชาวชุมชนทั้งหมดมีความกังวลและหวาดกลัวต่อนโยบายการไล่ออกจากพื้นที่ดิน

1.2 **ความยากจนเป็นสาเหตุหลักของการไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย** คนจนเมืองทั้ง 5 ชุมชน ต่างเป็นผู้ที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่ต่างจังหวัด ส่วนมากจะเป็นคนจนที่เดินทางเข้ามาแสวงหาโอกาสในชีวิตในกรุงเทพมหานคร อย่างไรก็ตาม คนจนที่มีต้นทุนเดิมทั้งเรื่องการศึกษา ทุน และเครือข่ายอยู่น้อยส่วนมากต้องประกอบอาชีพที่มีรายได้น้อยและไม่แน่นอน เช่น อาชีพรับจ้างรายวัน ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือเก็บของเก่า และส่วนใหญ่รายได้ของครอบครัวจะไม่มากพอที่จะหาที่อยู่อาศัยที่เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง คนจนเหล่านี้จึงพาครอบครัวเข้ามาอยู่อาศัยในที่ดินเช่าราคาถูกหรือที่ดินรกร้างว่างเปล่าที่ไม่ต้องจ่ายเงิน อย่างไรก็ตาม เมื่อเมืองที่มีการพัฒนามากขึ้น เจ้าของที่ดินต้องการนำกลับไปใช้ประโยชน์ คนจนที่เคยอยู่อาศัยในพื้นที่นั้นต้องกลายเป็นผู้บุกรุกและถูกไล่ออกจากพื้นที่ ที่ผ่านมา คนจนเมืองได้มีการรวมตัวกันต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิในการอยู่อาศัยให้มีความมั่นคงมากยิ่งขึ้นในหลายลักษณะ เช่น การทำสัญญาเช่าที่ดินระยะยาว ภายใต้โครงการบ้านมั่นคง หรือ โครงการโฉนดชุมชน อย่างไรก็ตาม การต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิในความมั่นคงในที่อยู่อาศัยของคนจนเมืองที่ผ่านมาต้องใช้เวลา ความร่วมมือ และมี

ความต่อเนื่อง และคนจนอีกส่วนมากยังเป็นผู้ที่ต้องเผชิญกับความหวาดวิตกต่อการไร้ตัวตนและครอบครัวออกจากที่อยู่อาศัยต่อไป

1.3 ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยทำให้คนจนต้องซื้อสาธารณูปโภคราคาแพง คนจนเมืองที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยทั้งหมดในประเทศไทย ต้องมีภาระค่าใช้จ่ายในการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐานที่ราคาแพงมากกว่ากลุ่มคนอื่น ๆ ในสังคมไทย จะเห็นว่าคนจนเมืองทั้งห้าชุมชนเคยประสบกับสถานการณ์ที่ต้องซื้อน้ำประปา และไฟฟ้าราคาแพงมากกว่าคนอื่น ๆ ทั้งนี้ เนื่องจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะไม่ยินยอมที่จะจ่ายน้ำและไฟฟ้าให้กับครัวเรือนที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย คนจนที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยทั้งหมดต้องทำ คือ การขอต่อน้ำประปา และต่อไฟฟ้าจากผู้ที่มีน้ำประปาและไฟฟ้าซึ่งผู้เป็นเจ้าของสามารถเรียกร้องค่าใช้จ่ายได้ตามที่ต้องการ และเป็นราคาที่สูงกว่าครัวเรือนที่มีมิเตอร์น้ำประปา-ไฟฟ้าของตนเอง นอกจากนี้ การไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยทำให้คนจนส่วนหนึ่งไม่มีทะเบียนบ้านเป็นของตนเอง เมื่อเด็กจะเข้าโรงเรียน หรือผู้ใหญ่จะไปทำงานต้องไปขออาศัยขอใส่ชื่อในทะเบียนบ้านของคนอื่น ทำให้คนจนเหล่านั้นต้องเผชิญกับความลำบากในการดำรงชีวิตที่ต้องพึ่งพิงคนอื่นเป็นอย่างมาก

1.4 คนจนมีรายได้น้อย และไม่แน่นอน คนจนเมืองที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดที่ศึกษาทั้งหมดเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพที่มีรายได้น้อย และมีรายได้ไม่แน่นอน ทั้งนี้ เนื่องจากคนจนเมืองเหล่านี้มักเป็นผู้ที่ขาดโอกาส เช่น เรียนหนังสือน้อยทำให้มีโอกาสในการเลือกงานได้น้อย มีทุนน้อยเนื่องจากส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่ยากจนทั้งยังไม่มีแหล่งทุน การประกอบอาชีพของคนจนเมืองส่วนใหญ่จึงเป็นอาชีพอิสระที่ลงทุนน้อย ซึ่งรายได้ที่ได้รับจะเป็นรายได้รายวัน และไม่แน่นอน

2. สถานการณ์ของคนจนเมืองในวิกฤตการณ์น้ำท่วม สถานการณ์น้ำท่วมในปี พ.ศ.2554 ได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนทั่วไปในพื้นที่ต่าง ๆ อย่างรุนแรง แต่สำหรับคนจนเมืองที่มีทรัพยากร รายได้จำนวนจำกัดและไม่แน่นอน วิกฤตการณ์น้ำท่วมใหญ่ในครั้งนี้กลับยิ่งทำให้ความยากจนและด้อยโอกาสของคนจนเมืองเหล่านี้ยิ่งปรากฏชัดเจนมากยิ่งขึ้น สถานการณ์ของคนจนในภาวะน้ำท่วม มีลักษณะ ดังนี้

2.1 ที่ตั้งของชุมชนอยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัยมากกว่า ลักษณะที่ตั้งของชุมชนที่ศึกษาทั้ง 5 ชุมชน ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงภัยมากกว่า มีพื้นที่ที่ตั้งที่อยู่อาศัยอยู่ในชอยลึกเดินทางเข้าออกลำบาก ตั้งอยู่ในพื้นที่ต่ำกว่าระดับถนน ตลอดจนตั้งอยู่ใกล้คลอง หรือเส้นทางเดินของน้ำ นอกจากนี้ ในช่วงที่เกิดภาวะน้ำท่วมสูง ความช่วยเหลือของผู้ที่เกี่ยวข้องยังเข้าไปไม่ถึงยากกว่าพื้นที่อื่น ในขณะที่ผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนเดินทางเข้าออกติดต่อกับภายนอกได้ยากมากกว่าพื้นที่อื่น

2.2 ลักษณะที่อยู่อาศัยก่อสร้างด้วยวัสดุตามกำลัง ไม่แข็งแรง ชุมชนที่ศึกษาจะปลูกสร้างที่อยู่อาศัยขึ้นอย่างง่าย ๆ ด้วยงบประมาณที่มีจำกัด วัสดุที่ใช้เป็นประเภทไม้กิ่งปูน หรือสังกะสี หรือเป็นไม้เนื้ออ่อนราคาไม่แพง บ้านมักมีขนาดเล็กมีระดับความสูงไม่มากนัก เมื่อเกิดวิกฤตน้ำท่วม บ้านเรือน

ของคนจนเมืองจึงเสียหายเป็นส่วนมาก พื้นบ้าน ประตู หน้าต่างที่เป็นไม้เนื้ออ่อนเมื่อถูกน้ำท่วมขังเป็นเวลานานจะบวม และเปื่อยยุ่ยใช้การไม่ได้

2.3 การป้องกันของมีค่าจากน้ำท่วม เมื่อเกิดเหตุน้ำท่วมคนจนเมืองส่วนน้อยเท่านั้นที่ก่อสร้างกันน้ำเข้าบ้าน ส่วนใหญ่จะเลือกป้องกันทรัพย์สินของตนเองไม่ให้โดนน้ำท่วมด้วยการต่อชั้น หนุนแขวนของมีค่าให้สูงพ้นจากน้ำ หรือขนย้ายของมีค่าขึ้นบนหลังคา ไว้บนพื้นที่สูงในชุมชน เช่น กองเสาไฟฟ้า ต้นไม้ สะพาน หรือทางรถไฟ

2.4 คนจนไม่อพยพออกนอกพื้นที่ คนจนส่วนใหญ่ไม่อพยพออกจากชุมชนของตนเองเมื่อเกิดน้ำท่วม ส่วนใหญ่เลือกที่จะอาศัยอยู่ในบ้านของตนเองเนื่องจากเป็นหวงบ้านหวงทรัพย์สิน บ้างก็ไม่มีที่จะไป ไม่มีญาติพี่น้อง ไม่อยากรบกวนญาติพี่น้องที่ต่างจังหวัด ตลอดจนมีเด็กเล็ก คนชรา และสัตว์เลี้ยงที่ต้องดูแล ตลอดจนไม่ต้องการที่จะไปอยู่ศูนย์พักพิงแม้จะอยู่ใกล้ชุมชนเดิม เนื่องจากเห็นว่าพวกเขาสามารถที่จะปรับตัวและอยู่อาศัยในบ้านของตนเองได้

2.5 คนจนมีงบประมาณในการเตรียมรับมือภัยพิบัติน้อยกว่า คนจนเมืองมีรายได้น้อย และไม่แน่นอนทำให้มีเงินออมน้อย เมื่อเกิดเหตุอุทกภัยพวกเขามีเงินในการเตรียมตัวอยู่อาศัยในภาวะน้ำท่วมจำกัด พวกเขาส่วนใหญ่เตรียมซื้ออาหารแห้ง และเตรียมการป้องกันทรัพย์สินด้วยงบประมาณที่มีจำกัด โดยส่วนใหญ่จะเป็นการซื้อข้าวสาร บะหมี่สำเร็จรูป ปลากระป๋อง ไม้รับประทานและเตรียมน้ำสะอาดใส่ไว้ในภาชนะที่มี ซึ่งการเตรียมความพร้อมของครอบครัวเพื่อรองรับสถานการณ์น้ำท่วมดังกล่าวเป็นการใช้เงินที่สะสมในครอบครัวและกู้หนี้ยืมสิน

2.6 ความช่วยเหลือที่เข้าไม่ถึงชุมชน ในช่วงที่เกิดน้ำท่วม ชุมชนที่ศึกษาเกือบทั้งหมด (ยกเว้นชุมชนบึงลำไผ่) ระบุว่าชุมชนของพวกเขาไม่ได้รับความช่วยเหลือ และเข้าไม่ถึงความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก ทั้งนี้ คนในชุมชนเห็นว่าการที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่เข้าไปให้การช่วยเหลือคนในชุมชนเนื่องจากชุมชนของพวกเขาไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย ตั้งอยู่ห่างไกลและลึก การเดินทางไม่สะดวก นอกจากนี้ ในบางชุมชนยังไม่มีผู้นำชุมชนที่จะทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานภายนอก ซึ่งทำให้สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านในช่วงน้ำท่วมสูงมีความยากลำบากมาก อย่างไรก็ตาม เนื่องจากคนจนเมืองทั้ง 5 ชุมชน เป็นสมาชิกเครือข่ายสลัมสี่ภาค ซึ่งในช่วงวิกฤตน้ำท่วมทางเครือข่ายสลัมสี่ภาคได้ระดมกำลังดำเนินกิจกรรมให้ความช่วยเหลือสมาชิกเครือข่ายที่ประสบกับปัญหาน้ำท่วม ทำให้ชาวชุมชนทั้ง 5 ชุมชนสามารถดำเนินชีวิตผ่านช่วงวิกฤตน้ำท่วมไปได้

2.7 ความลำบากในการเริ่มต้นชีวิตใหม่หลังวิกฤตน้ำท่วม เหตุการณ์น้ำท่วมครั้งนี้มีผลกระทบทางเศรษฐกิจที่สำคัญสำหรับชีวิตคนจนเมือง กล่าวคือ ทำให้ทรัพย์สินของครอบครัว ของมีค่าที่เก็บสะสม อุปกรณ์การดำเนินชีวิต อุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ สูญหายไปกับน้ำ ทรัพย์สินเหล่านี้สำหรับคนจนที่มีรายได้น้อยต้องใช้เวลาซื้อหาเพื่อสะสมเป็นเวลานาน เมื่อต้องสูญเสียทรัพย์สินไป พวกเขาต้องเริ่มต้นหาเงิน ซื้อหาและสะสมใหม่ นอกจากนี้ คนจนเมืองที่มีอาชีพรับจ้าง ค้าขาย ต้องขาดรายได้ในช่วงที่

น้ำท่วม ประกอบกับต้องมีภาระใช้จ่ายเรื่องอาหารและอื่น ๆ ในช่วงน้ำท่วมและไม่มีรายได้ พวกเขาต้องกู้ยืมเงินเพื่อนำมาใช้จ่าย และหลังน้ำท่วม ก็ต้องกู้ยืมเพื่อนำมาเป็นทุนในการเริ่มต้นการดำเนินชีวิตใหม่

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอต่อภาคประชาชน

1. ชุมชนควรมีการจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือผู้ประสบภัยภายในชุมชน หรือการจัดสวัสดิการการเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนที่สูญเสียรายได้ มีทุนเบื้องต้นในการประกอบอาชีพ และปรับปรุงที่อยู่อาศัย
2. ชุมชนควรมีการสรุปบทเรียนจากสถานการณ์น้ำท่วม ทั้งการเฝ้าระวัง ระบบช่วยเหลือในช่วงน้ำท่วม และการฟื้นฟูชาวชุมชนในช่วงน้ำลด เพื่อนำบทเรียนมาจัดทำเป็นแผนชุมชนในการจัดการภัยพิบัติที่มีความชัดเจนและเหมาะสมกับชุมชนต่อไป
3. เครือข่ายควรมีการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการเพื่อช่วยเหลือสมาชิกเครือข่ายซึ่งเป็นชุมชนต่าง ๆ ในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล ในการเตรียมชุมชนและฟื้นฟูชุมชนภายหลังพิบัติภัย
4. เครือข่ายควรมีการฝึกอบรม และเตรียมความพร้อมให้กับชุมชนในการวางแผน การเตรียมความพร้อมและการจัดการภัยพิบัติ ตลอดจนการจัดเตรียมอาหาร อุปกรณ์ในการช่วยเหลือสมาชิกในชุมชน เช่น การทำส้วมลอยน้ำ การต่อ-ซ่อมแซมเรือ และการซักซ้อมการปฏิบัติ เพื่อให้การป้องกันและแก้ไขปัญหาของชุมชนมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอต่อภาครัฐ

1. ในสถานการณ์วิกฤต รัฐต้องไม่เลือกปฏิบัติในการให้ความช่วยเหลือกับประชาชน รัฐไม่ควรมีการให้ความช่วยเหลือโดยยึดเอกสารทางราชการเป็นหลักเกณฑ์ เนื่องจากการให้ความช่วยเหลือในลักษณะดังกล่าวจะทำให้ชาวชุมชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่ไม่มีการรองรับอย่างเป็นทางการ ชาวชุมชนที่ไม่มีทะเบียน หรือผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านเช่าจะไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือ
2. รัฐควรให้ความช่วยเหลือผู้ที่ด้อยโอกาส และผู้มีรายได้น้อยและทรัพยากรน้อยให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสถานการณ์วิกฤต
3. รัฐควรมีแนวทางการปฏิบัติเพื่อให้ความช่วยเหลือ- เยียวยาผู้ได้รับผลกระทบที่มีความเหมาะสมปฏิบัติได้สำหรับผู้ประสบภัยทุกเพศ ทุกวัย และทุกฐานะ
4. รัฐควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการกับภัยพิบัติของคนในชุมชน ตั้งแต่การเตรียมพร้อมรับมือ การให้ความช่วยเหลือ และเยียวยาผู้ประสบภัย

5. ควรพิจารณานโยบาย “ผู้ประสบภัย” ให้มีความครอบคลุมถึงผู้ได้รับผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับวิกฤตการณ์ เช่น ผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านเรือนที่น้ำไม่ท่วมแต่เส้นทางคมนาคมถูกตัดขาดไม่สามารถดำเนินชีวิตได้ตามปกติ ทำให้ขาดเสบียงอาหารและรายได้ เป็นต้น

6. ควรมีการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับภัยพิบัติทุกประเภทอยู่เสมอ เช่น มีการสำรวจสภาพกายภาพชุมชน เตรียมทีมพยาบาล ทีมเสบียงอาหาร ทีมประสานงาน

ข้อเสนออื่น ๆ

1. ในภาวะวิกฤต รัฐควรจัดให้มีหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ให้บริการในระดับชุมชนที่ไม่สามารถออกมาใช้บริการภายนอกได้

2. ให้การรักษาพยาบาลโดยไม่เลือกผู้ป่วยที่เข้ารับบริการมีบัตรทอง/สิทธิการรักษาอยู่ที่ไหน

1. ความสำคัญ

คนจนเมืองในกรุงเทพมหานครเป็นผลผลิตที่สำคัญของการพัฒนาประเทศไทย และเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญของความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่มีความชัดเจนของประเทศไทย ชุมชนของคนจนเมืองโดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครเกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาประเทศที่ให้ความสำคัญกับศูนย์กลางของประเทศและพื้นที่เมืองใหญ่อย่างกรุงเทพมหานคร ชุมชนเหล่านั้นมีจำนวนมากขึ้นอย่างต่อเนื่องเพื่อเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยของผู้ยากไร้แต่มีความหวังจากทุกสารทิศของประเทศในฐานะที่เป็นที่พักอาศัยที่พอสืบเสาะหาได้ตามอัตภาพและกำลัง และเป็นฝาพิงให้กับชีวิตของพวกเขาเมื่อต้องดิ้นรนต่อสู้ชีวิตด้วยต้นทุนชีวิตที่มีจำกัดของพวกเขา

ชีวิตของคนจนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองโดยเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครต้องเผชิญทั้งกับความสมหวังและปัญหาอุปสรรคหลากหลายประการ สถานการณ์ของคนจนเหล่านั้นล้วนมีรากเหง้าจากการพัฒนาประเทศเพื่อให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ทำให้เมืองใหญ่อย่างกรุงเทพมหานครยิ่งกลายเป็นเมืองที่มีความสำคัญ ในฐานะที่เป็นทางเลือกที่สำคัญของชาวบ้านผู้ยากไร้และไร้ความหวังในภูมิภาคต่าง ๆ ของไทยมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม การดำเนินชีวิตของคนจนในกรุงเทพมหานคร เมืองที่ไม่เป็นเพียงศูนย์กลางความเจริญเป็นพื้นที่แห่งความหวังของประชาชนผู้ยากไร้เท่านั้น แต่พื้นที่กรุงเทพมหานครยังเป็นพื้นที่ที่เป็นความหวานหอมของคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมไทยในยุคกระแสการเปลี่ยนแปลง และในสถานการณ์เช่นนี้ คนจนโอกาสน้อยจากชนบทมีวิถีการดำเนินชีวิตของตนเองอย่างไร สังคมแห่งใหม่นี้มีระบบที่เป็นธรรมต่อชีวิตของพวกเขาเหล่านั้นหรือไม่อย่างไร

สถานการณ์น้ำท่วมใหญ่ในหลายจังหวัดทั่วประเทศ และในกรุงเทพมหานครในปี 2554 เป็นสถานการณ์ที่มีความสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตประชาชนไม่เลือกฐานะและชนชั้น และสำหรับคนจนเมืองพวกเขาในฐานะที่เป็นกลุ่มที่อยู่ในภาวะลำบากกว่าประชากรกลุ่มอื่น ๆ สถานการณ์น้ำท่วมที่กล่าวกันมีผลทำให้คุณลักษณะความเป็นธรรม/ไม่เป็นธรรมในการดำเนินชีวิตของพวกเขามีความชัดเจนมากขึ้นหรือน้อยลงอย่างไร และพวกเขาดำเนินชีวิตผ่านสถานการณ์ภัยพิบัติดังกล่าวมาได้อย่างไร และใครเข้ามาเกี่ยวข้อง

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของคนจนเมืองในกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาผลกระทบของสถานการณ์น้ำท่วมที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนจนเมือง
3. เพื่อนำเสนอข้อเสนอนะต่อการจัดการสถานการณ์น้ำท่วมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคนจนเมือง

3. วิธีการศึกษา

การศึกษาเรื่องความหลากหลายของชีวิต และชุมชนที่จมน้ำของคนจนเมืองในพื้นที่ชานเมืองกรุงเทพมหานคร เป็นการศึกษาที่ดำเนินการหลังจากเหตุการณ์น้ำท่วมผ่านพ้นไปประมาณ 1 เดือน (ปลายเดือนมกราคม 2555) โดยในการศึกษานี้เป็นการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยวิธีการสัมภาษณ์ชีวิตของชาวชุมชนและจัดสนทนากลุ่มร่วมกับผู้ได้รับผลกระทบ โดยมีระยะเวลาในการดำเนินการทั้งสิ้นประมาณ 3 สัปดาห์ในการศึกษานี้พื้นที่ศึกษาเป็นพื้นที่ชุมชนชานเมืองที่เป็นที่อยู่อาศัยของคนจนเมืองใน 5 ชุมชน ได้แก่ 1) ชุมชนบึงลำไผ่ เขตมีนบุรี 2) ชุมชนหลวงวิจิตร เขตคันนายาว 3) ชุมชนพูนทรัพย์ เขตสายไหม 4) ชุมชนริมทางรถไฟสายตะวันตก ศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา และ 5) ชุมชนหลักหก อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี

ขั้นตอนการศึกษามีสามขั้นตอนที่สำคัญ ได้แก่ 1) การสำรวจสภาพทั่วไปของชุมชน 2) การสัมภาษณ์ประวัติชีวิต และผลกระทบจากอุทกภัยของครอบครัว และ 3) การจัดเวทีเพื่อวิเคราะห์ ผลกระทบของสถานการณ์น้ำท่วม และร่วมกันเสนอแนะแนวทางแก้ไข

ตอนที่ 2

หลากหลายชีวิต สีสันเดียว สีสันของ “ความยากไร้” ดนจบเมือง

การศึกษาเรื่อง “ชีวิตที่จมน้ำของคนจนเมือง” ในครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงกรณีศึกษา (case study) ของ “ชีวิต” ของคนจนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนเมืองในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ในปลายปี พ.ศ.2554 จำนวน 5 ชุมชน ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ พบลักษณะที่สำคัญของคนจนเมืองที่สำคัญ ดังนี้

1. คนจนเมือง “ไร้กรรมสิทธิ์” ในที่อยู่อาศัย

จากการศึกษาพบว่า คนจนเมืองที่ศึกษาทั้งหมดเป็นสมาชิกเครือข่าย “สลัมศึกษา” ซึ่งเป็นหนึ่งในเครือข่ายประชาชน “คนจน” หรือ “ผู้ยากไร้” ที่กำลังดำเนินกิจกรรมร่วมกับเครือข่ายผู้ประสบปัญหาอื่น ๆ ในสังคมไทยเวลานี้ คนจนเมืองที่ศึกษาทั้งหมดเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่เคย/หรือเป็นชุมชนที่ “ได้ชื่อ” ว่า “อาศัยอยู่ในที่ดินของผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นรัฐหรือเอกชน”

ชุมชนริมทางรถไฟสายตะวันตก ศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา เป็นชุมชนที่เพิ่งมีการจัดตั้งและยังไม่มีกรรมสิทธิ์อย่างเป็นทางการจากสำนักงานเขตทวีวัฒนา (มีนาคม 2555) ชาวชุมชนริมทางรถไฟสายตะวันตก ศาลาธรรมสพน์ เคยเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในหลายชุมชน (ที่ปัจจุบันถูกรื้อย้ายแล้ว) ในพื้นที่ของการรถไฟแห่งประเทศไทย ในปัจจุบันนี้ชุมชนริมทางรถไฟสายตะวันตก ศาลาธรรมสพน์ได้สร้างขึ้นบนที่ดินของการรถไฟ ในบริเวณถนนศาลาธรรมสพน์ แขวงและเขตทวีวัฒนา ด้วยการเช่าที่ดินระยะเวลา 30 ปี ภายใต้โครงการบ้านมั่นคง

ชุมชนหลักหก อำเภอรัญบุรี จังหวัดปทุมธานี เป็นชุมชนที่บ้านเรือนขนาดเล็กส่วนใหญ่ปลูกด้วยวัสดุไม้ที่ไม่แข็งแรงอาศัยอยู่ “อย่างแออัด” จำนวน 132 หลังคาเรือนในบริเวณพื้นที่ของการรถไฟสายเหนือ บริเวณ “ชุมทางหลักหก” ในปัจจุบันนี้ชุมชนหลักหกจำนวน 50 หลังคาเรือนได้ร่วมกันเช่าที่ดินของการทางรถไฟบริเวณตรงกันข้ามกับชุมชนเดิมในระยะเวลา 30 ปี เพื่อจัดทำโครงการบ้านมั่นคงขึ้น โดยขณะที่พื้นที่ดินจัดทำบ้านมั่นคงหลักหกกำลังอยู่ในระหว่างการปรับปรุงพื้นดิน และเตรียมก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานในระหว่างนี้ชาวชุมชนหลักหกกลุ่มนี้จึงยังคงอาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนหลักหก ในขณะที่ชาวชุมชนหลักหกอีก

จำนวน 33 หลังคาเรือนไม่ได้เข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงนี้ เนื่องจากเห็นว่าเป็นโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยโดยการ “เช่า” ที่ดิน ซึ่งชาวบ้านไม่ได้กรรมสิทธิ์ในการครอบครองอย่างถาวร ในขณะที่เทศบาลนครรังสิตเป็นเทศบาลนครที่ต้องมีหน้าที่รับผิดชอบในการพัฒนาที่อยู่อาศัยให้กับชาวชุมชนแออัดได้เสนอโครงการ “บ้านยั่งยืน” ของเทศบาลขึ้น ซึ่งโครงการบ้านยั่งยืนเป็นโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยที่ได้รับการสนับสนุนจาก พอช. ภายใต้โครงการ “บ้านมั่นคง” เช่นเดียวกับโครงการบ้านมั่นคงที่ชาวบ้านดำเนินการ แต่โครงการ “บ้านยั่งยืน” ของเทศบาลนครรังสิตนอกจากจะเสนอแนวทางในการสร้างความมั่นคงในที่อยู่อาศัยด้วยการเช่าที่จากภาครัฐและเอกชนในระยะยาวแล้ว โครงการบ้านยั่งยืนยังเสนอแนวทางในการจัดหาที่ดินโดยวิธีการ “ซื้อ” ที่ดินเพื่อครอบครองเป็นกรรมสิทธิ์อีกด้วย โครงการบ้านยั่งยืนของเทศบาลนครรังสิตในแนวทางนี้ ทำให้ชาวชุมชนหลักหกกลุ่มที่เห็นว่าตนเองมีศักยภาพที่จะหารายได้ได้เพียงพอกับการซื้อที่ดินตามโครงการฯ ได้ และต้องการที่ดินไว้เป็นมรดกให้กับลูกหลานได้ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการบ้านยั่งยืนของเทศบาลโดยเห็นร่วมกันที่จะจัดหาที่ดินเพื่อซื้ออยู่อาศัย ในปัจจุบันนี้โครงการบ้านยั่งยืนของเทศบาลนครรังสิตในกลุ่มชุมชนหลักหกมีสมาชิกทั้งสิ้น 33 ครอบครัว มีกลุ่มออมทรัพย์และออมเงินได้ประมาณ 5 แสนบาท อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์น้ำท่วมทำให้ชาวบ้านกลุ่มนี้ได้ขอลอนเงินออกจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อนำเงินไปซ่อมแซมบ้าน และเป็นทุนในการประกอบอาชีพ

ชุมชนพูนทรัพย์ เขตสายไหม เป็นชุมชนในโครงการบ้านมั่นคงของกลุ่มชาวชุมชนได้สะพานที่เคยอาศัยอยู่ได้สะพานย่านบางเขน และดอนเมือง ในปีพ.ศ.2536 คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการจัดที่อยู่อาศัยใหม่ให้กับชาวได้สะพานในกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล โดยการอนุมัติงบประมาณ 160 ล้านบาทเป็นค่าซื้อที่ดินและค่าร้อยละ ชาวชุมชนได้สะพานกลุ่มสะพานย่านบางเขน และดอนเมืองได้ร่วมกันซื้อที่ดินบริเวณชุมชนพูนทรัพย์ เขตสายไหมแห่งนี้ในปีพ.ศ.2542 และได้ก่อสร้างสาธารณูปโภคของชุมชนพร้อมทั้งบ้านเรือนตามแบบที่ชาวบ้านร่วมกันออกแบบ และเช่าอยู่อาศัยในชุมชนในปีพ.ศ.2544 ชุมชนพูนทรัพย์เป็นชุมชนขนาดใหญ่ในปัจจุบันมีบ้านเรือนทั้งสิ้น 170 หลังคาเรือน นอกจากนี้ชุมชนยังมีที่ดินว่างที่ทางชุมชนเตรียมไว้รองรับบ้านครอบครัวขยายของชุมชน (ที่ได้สิทธิตั้งแต่ก่อนย้ายเข้าชุมชน) และคนยากจนกลุ่มอื่นที่กำลังจะถูกรื้อย้ายจากที่ดินของรัฐได้อีกจำนวนหนึ่ง

ชุมชนบึงลำไผ่ เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร เป็นชุมชนขนาดเล็ก มีประชากร 31 หลังคาเรือน ชุมชนบึงลำไผ่เป็นชุมชนดั้งเดิมที่ชาวชุมชนรุ่นแรก ๆ มีอาชีพเช่าที่ดินในบริเวณนี้ทำนา และจับจองที่หัวไร่ปลายนา และพื้นที่ติดกับคลองเป็นที่อาศัย ปลูกผัก และขุดบ่อเลี้ยงปลา ในปัจจุบันนี้ชาวชุมชนบึงลำไผ่ทั้งหมดไม่ได้ทำนาแล้วเนื่องจากที่นาที่เคยเช่าได้ถูกขายเปลี่ยนมือ และกลายเป็นบ้านจัดสรร โรงงานและโรงเรียน ชาวบ้านทั้งหมดจึงมีอาชีพรับจ้างทั่วไป และค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ

ในปี 2539 ชาวบ้านบึงลำไผ่มีกรณีพิพาทเรื่องที่ดินกับสำนักงานเขตมีนบุรีเรื่องที่ดินของชุมชน โดยทางสำนักงานเขตมีนบุรีอ้างว่าที่ดินชุมชนเป็นที่สาธารณะ และชาวชุมชนบึงลำไผ่ที่อยู่อาศัยในชุมชนเป็นผู้บุกรุก เนื่องจากผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ดังกล่าวไม่มีเอกสารสิทธิโฉนดที่ดิน อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านอ้างว่าได้อยู่อาศัยในพื้นที่มาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายาย และได้จองจับพื้นที่ทำมาหากินมาเป็นเวลามากกว่าร้อยปีก่อนที่ทางสำนักงานเขตจะมีเอกสารแสดงว่าที่ดินดังกล่าวเป็นที่สาธารณะ การเจรจาระหว่างสำนักงานเขตกับชาวบ้านไม่ได้ขอยุติ และชาวบ้านยังอาศัยและทำกินในที่ดินต่อไป ในปัจจุบันชาวชุมชนบึงลำไผ่เป็นสมาชิกชุมชนริมคลองของเครือข่ายสลัมสี่ภาค และกำลังร่วมดำเนินการต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิในที่อยู่อาศัยภายใต้โครงการโฉนดชุมชน

ชุมชนหลวงวิจิตร เขตคันนายาว ชุมชนหลวงวิจิตรเป็นชุมชนขนาดเล็กที่มีบ้านเรือนตั้งอยู่ริมคลองหลวงวิจิตร ซึ่งเป็น “ลำราง” หรือคลองขนาดเล็ก ชุมชนหลวงวิจิตรที่มีพื้นที่รวมทั้งหมด 1 ไร่ 3 งาน 38 ตารางวา ปัจจุบันมีจำนวนประชากรอยู่ทั้งสิ้น 27 หลังคาเรือน บ้านเรือนของชาวชุมชนมีการปลูกสร้างอยู่ค่อนข้างแออัด และส่วนใหญ่ไม่มั่นคงด้วยแผ่นไม้เก่า ๆ และสังกะสีเก่าตามที่กำลังของชาวบ้านจะหาได้ ชาวชุมชนหลวงวิจิตรส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นแรงงานรับจ้างก่อสร้าง หรือรับจ้างในโรงงานและห้างร้านในบริเวณใกล้เคียง และบางส่วนทำอาชีพค้าขาย ขับรถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง และรับจ้างปักเลื่อมชุดของนักแสดง

เนื่องจากชาวชุมชนหลวงวิจิตรปลูกสร้างบ้านเรือนในพื้นที่ริมคลองสาธารณะ ในปีพ.ศ.2540 ชาวชุมชนหลวงวิจิตรจึงได้ถูกกรุงเทพมหานครไล่ออกจากพื้นที่พร้อมกับชาวชุมชนริมคลองในพื้นที่อื่น ๆ ในกรุงเทพมหานคร ชาวชุมชนหลวงวิจิตรซึ่งเป็นชาวบ้านที่ยากจน และไม่มีกำลังที่จะหาที่อยู่อาศัยแห่งใหม่ได้จึงได้เข้าร่วมกับเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาดำเนินกิจกรรมพัฒนาสิ่งแวดล้อมชุมชนและคุณภาพชีวิตชาวชุมชน รวมทั้งร่วมกันต่อสู้เพื่อที่อยู่อาศัยที่มั่นคงภายใต้โครงการโฉนดชุมชน และในปีพ.ศ.2554 ชุมชนหลวงวิจิตรเป็นหนึ่งในสามชุมชนนำร่องประเภทชุมชนแออัดที่ยื่นขอโฉนดชุมชนจากรัฐบาล แต่ยังไม่ได้รับการอนุมัติ

2. ความยากจน คือ รากเหง้าของปัญหาเรื่องการไร้ที่อยู่อาศัย

คนจนเมืองทั้ง 5 ชุมชนมีลักษณะที่สำคัญร่วมกัน คือ การเป็นสมาชิกในครอบครัวที่มีฐานะยากจน ไม่มีที่ดินเพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัย ไม่มีกำลังทรัพย์เพียงพอที่จะจ่ายค่าเช่าที่อยู่อาศัยที่มีคุณภาพสำหรับครอบครัว โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ที่อพยพหนีความยากจนในต่างจังหวัดเพื่อแสวงหาความหวังใหม่ในชีวิตในเมือง

กรณี ชื่น อายุ 83 ปี ชาวชุมชนพุนทรัพย์ เขตสายไหม ที่มีบ้านเดิมอยู่อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก เล่าว่า บ้านที่อยู่อาศัยในชุมชนพุนทรัพย์ (บ้านมั่นคง) ถือเป็นบ้านหลังแรกที่ตนเอง ครอบครัว และตระกูลมีโอกาสอยู่อาศัยในฐานะเจ้าของบ้าน ชื่นบอกว่าครอบครัวของตนเองยากจนมาตั้งแต่บรรพบุรุษ พ่อแม่ไม่มีที่ทำกินที่บ้านเกิด พ่อของชื่นจะประกอบอาชีพล่องเรือมาร่อนทองตามท้องน้ำต่าง ๆ ชื่นและน้อง ๆ ไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือ จึงมีอาชีพเกี่ยวกับการล่องเรือรับจ้างรายวันไม่ต่างจากพ่อแม่

“...พ่อไม่มีที่ทำกิน เขาล่องเรือมาร่อนทองตามท้องน้ำต่าง ๆ ได้ทีละประมาณ 7- 8 บาท ก็กลับบ้าน พ่อพาลูก ๆ ล่องเรือไปทุกที่ แต่ถ้าที่ไหนได้เยอะก็จะอยู่ที่นั่นนานประมาณ 1-2 เดือน และเมื่อพ่อประกอบอาชีพนี้ ลูก ๆ จึงไม่มีใครได้เรียนหนังสือ...”

ชั้นเองก็ไม่อยู่บ้านแต่อยู่ในเรือเหมือนพ่อ ชั้นทำอาชีพค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ และเมื่อค่าไหนจะจอดเรือหาที่หลับพักผ่อน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นได้สะพาน และในภายหลังได้จอดเรือพักที่คลองแถวสะพานใหม่ และได้อาศัยปลูกสร้างเพิงพักได้สะพานใหม่อย่างถาวรเพื่ออยู่อาศัยกับครอบครัวที่นั่น “...รายได้ที่หาได้ไม่เพียงพอที่จะไปเช่าบ้าน จึงอาศัยอยู่ได้สะพาน...”

กรณี มล อายุ 45 ปี ชาวชุมชนพูนทรัพย์ เป็นลูกสาวของพ่อที่ทำอาชีพค้าขายบนเรือเช่นเดียวกันชั้น พ่อของมลมีอาชีพล่องเรือขายของจิปาถะเช่นเดียวกับชั้น มลและพี่น้องไม่ได้เข้าโรงเรียนเรียนหนังสือเนื่องจากแม่และลูก ๆ ทั้งหมดติดตามล่องเรือไปตามที่ต่าง ๆ ทำมาหากินตลอดเวลา และการไม่ได้เข้าโรงเรียนทำให้มลและพี่น้องจึงไม่สามารถประกอบอาชีพอื่นได้ นอกจากการรับจ้างรายวันหรือค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ

พี่สาวของมลเป็นคนแรกในครอบครัวที่ทำที่พักอาศัยอยู่กับครอบครัวของเธอที่ได้สะพาน และเมื่อมลที่มีสามีเป็นคนงานก่อสร้างมีรายได้ไม่เพียงพอจึงได้พาสามีมาขออยู่อาศัยได้สะพานกับพี่สาว มลและสามีดำรงชีวิตอยู่ด้วยการเก็บของเก่าตามแบบของครอบครัวพี่สาว และไม่มีกำลังที่จะเช่าหรือซื้อหาที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง

กรณี สาว หญิงอายุประมาณ 50 ปี ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนริมทางรถไฟหลักหก ปทุมธานีเมื่อ 10 กว่าปีที่ผ่านมา เดิมครอบครัวของสาวทำงานก่อสร้างที่ถนนพระราม 3 รายได้ของการเป็นคนงานไม่เพียงพอที่จะเช่าที่อยู่อาศัย สาวอาศัยอยู่ในแคมป์คนงานกับครอบครัว และภายหลังแม่ค้าที่ขายอาหารตามหน้าแคมป์คนงาน ก็แนะนำให้สาวเข้ามาทำมาหากินในบริเวณตลาดสี่มุมเมือง สาวเห็นว่าชุมชนหลักหกมีที่ว่างราคาถูกสำหรับที่จะเริ่มต้นชีวิตใหม่จึงได้ตัดสินใจย้ายเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนหลักหก และประกอบอาชีพที่ตลาดสี่มุมเมือง

กรณี น้อย หญิงอายุ 50 ปี เป็นคนอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เรียนจบเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 น้อยต้องออกจากโรงเรียนเนื่องจากพ่อแม่มีฐานะยากจน พ่อแม่ของน้อยมีที่นาเพียงประมาณ 4-5 ไร่ และแห้งแล้ง เมื่อน้อยอายุประมาณ 14 ปี พ่อแม่ได้ขายที่นาและพาลูก ๆ ย้ายเข้ามาทำงานเป็นคนงานก่อสร้างย่านสาธุประดิษฐ์ น้อยและพี่น้องต้องทำงานก่อสร้างช่วยพ่อแม่ น้อยแต่งงานกับคนงานก่อสร้างและดำรงชีวิตอยู่เป็นคนงานก่อสร้าง ภายหลังได้เปลี่ยนอาชีพไปทำค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ หลายอย่างแต่มักจะประสบปัญหา ในปี พ.ศ.2534 น้องของสามีที่ทำมาหากินอยู่ที่ตลาดสี่มุมเมืองได้แนะนำให้ว่างที่ชุมชนริมทางรถไฟหลักหก น้อยเห็นว่ามีที่ว่างที่จะปลูกที่พักอาศัยได้จึงย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนนี้ตั้งแต่ในปี 2534

“...ในชุมชนมีพื้นที่ว่างเปล่าค่อนข้างเยอะ มีบ้านเป็นกระต๊อบอยู่ไม่กี่หลัง คนที่อยู่มาก่อนก็เป็นคนที่ทำงานในตลาดสี่มุมเมือง หรือเซ็นผักอยู่ในตลาดสี่มุมเมือง เนื่องจากใกล้แหล่งทำมาหากินในย่านตลาดสี่มุมเมือง เราก็เข้ามาขอซื้อสิทธิในการปลูกที่อยู่อาศัย จากผู้ที่อยู่มาก่อนในราคา 2,000-3,000 บาท ซึ่งก็ได้พื้นที่ขนาดแล้วแต่ว่าเราจะปลูก...”

กรณี ทองสา หญิงอายุ 68 ปี ทองสาเป็นลูกคนสุดท้องของครอบครัวพอมีกินในหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดสุรินทร์ อย่างไรก็ตาม เมื่อเธอคลอดแม่ได้เสียชีวิตลง และพ่อได้เมียใหม่และทยอยขายสมบัติของครอบครัวไปจนหมดสิ้น ครอบครัวของทองสาจึงกลายเป็นชาวนาไร้ที่ดิน พ่อและพี่ต้องทำงานรับจ้างรายวันเลี้ยงดูครอบครัว ทองสาแต่งงานกับคนเร่ขายยาภายหลังจากแต่งงานสามีได้เลิกอาชีพเดิมแล้วมาทำงานรับจ้างทั่วไปในหมู่บ้าน

ทองสาอยู่อาศัยในหมู่บ้านกับสามีในขณะที่พี่ ๆ ของเธอ ได้อพยพพาครอบครัวมาประกอบอาชีพเก็บของเก่าในกรุงเทพฯ ทองสามีลูกสาวสองคนและทั้งสองเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ได้เข้ามาทำงานรับจ้างในกรุงเทพมหานคร เมื่ออายุประมาณ 50 ปี พี่สาวและลูก ๆ ของทองสาได้ชักชวนให้เข้ามาอยู่กรุงเทพฯ เนื่องจากที่ต่างจังหวัดไม่มีญาติพี่น้อง ทองสาและสามีเข้ากรุงเทพฯ และทำงานรับจ้างและเก็บของเก่าที่ชุมชนข้างวัดดอกไม้ ย่านพระราม 3 เมื่อ 7-8 ปีที่ผ่านมา สามีของทองสาเสียชีวิต ทองสาไม่มีรายได้เพียงพอจ่ายค่าเช่าบ้าน จึงอพยพมาปลูกสร้างที่อยู่อาศัยในบริเวณชุมชนริมทางรถไฟหลักหกซึ่งมีครอบครัวของพี่สาวอาศัยอยู่ก่อนแล้ว

กรณี ประสิทธิ์ อายุ 59 ปี ชุมชนบึงลำไผ่ เขตมีนบุรี เธอเป็นลูกของชาวนาเช่าที่นาในพื้นที่บึงลำไผ่ พ่อแม่ของประสิทธิ์เป็นชาวนายากจนไม่มีที่ดินของตนเอง ได้เข้ามาในพื้นที่บริเวณบึงลำไผ่เพื่อเช่าที่ทำนา พ่อและแม่ได้ปลูกบ้านพักอาศัยที่หัวไร่ปลายนาซึ่งไม่มีผู้ใดถือครองกรรมสิทธิ์ ลูก ๆ ของพ่อแม่รวมทั้งประสิทธิ์ได้สืบทอดอาชีพชาวนาเช่าที่นาในบริเวณนี้ และปลูกสร้างบ้านอยู่อาศัยมาจนทุกวันนี้ ในภายหลังประสิทธิ์และครอบครัว รวมทั้งเพื่อนบ้านไม่สามารถทำนาได้เนื่องจากที่นาบริเวณนี้ได้ถูกเปลี่ยนเจ้าของ และกลายเป็นหมู่บ้านจัดสรร โรงเรียน และโรงงานขนาดใหญ่

กรณี ปทุม อายุ 82 ปี ชุมชนริมทางรถไฟสายตะวันตก ปทุมเป็นแม่ค้าขายขนมมาตลอดชีวิต ปทุมเป็นคนกรุงเทพฯ ครอบครัวเดิมของปทุมมีที่อยู่อาศัยขนาดเล็กที่จำเป็นต้องขายเพื่อแจกจ่ายให้น้อง ๆ ของเธอ หลังจากที่ต้องออกจากบ้านเกิด ปทุมและญาติได้เช่าที่ดินการรถไฟที่ชุมชนชัยพฤกษ์ปลูกสร้างที่อยู่อาศัย แต่โชคร้ายเมื่อสองปีต่อมาการรถไฟยกเลิกสัญญาเช่าเพื่อพัฒนาที่ดิน ปทุมต้องร่วมกับชาวชุมชนริมทางรถไฟคนอื่น ๆ ต่อสู้เรียกร้องสัญญาเช่าระยะยาวกับการรถไฟ จนกระทั่งได้ที่อยู่อาศัยในชุมชนริมทางรถไฟสายตะวันตก ศาลาธรรมสพน์

3. การไม่รับรองความมีอยู่ของ “ชุมชน” ชุมชนต้อง “ซื้อ” สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน

เนื่องจากชาวชุมชนสองชุมชนที่ศึกษา ได้แก่ ชุมชนหลวงวิจิตร และชุมชนบึงลำไผ่ เป็นชุมชนที่ชาวชุมชนยังไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย และอยู่ในระหว่างการดำเนินโครงการโอนดชุมชน ชุมชนทั้งสองชุมชนจึงไม่ได้รับการบริการสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้าและน้ำประปาจากรัฐบาล ชาวบ้านมีฐานะยากจน และประกอบอาชีพที่ไม่มีรายได้ที่แน่นอน และยังต้องจัดสรรรายได้เป็นค่าใช้จ่ายในการสร้างสาธารณูปโภคด้วยตนเอง ทั้งยังต้องจ่ายค่าสาธารณูปโภครายเดือนที่แพงมากกว่าประชากรกลุ่มอื่นอีกด้วย

ชาวชุมชนบึงลำไผ่ ลูกหลานของชาวนาไร้ที่ดิน ที่ไม่เคยมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย แต่ปลูกที่อยู่อาศัยในพื้นที่ที่เป็น “หัวไร่ปลายนา” และเป็นที่ดิน “ที่ไม่ใช่ที่ดินของใคร” มาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ ชาวบ้านบึงลำไผ่ทั้งหมดมีทะเบียนบ้านของตนเองตั้งแต่สมัยรุ่นพ่อแม่ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ที่ผ่านชาวบ้านบึงลำไผ่จึงไม่ได้รับการบริการสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานจากรัฐ ชาวบ้านทั้งหมดใช้น้ำจากคลอง และใช้แสงสว่างจากตะเกียงมาโดยตลอด จนกระทั่งในปี พ.ศ.2524 ชาวบ้านบึงลำไผ่ได้ขอไฟฟ้าโดยชาวบ้านช่วยกันติดตั้งเสาไฟฟ้าด้วยตนเอง แต่เนื่องจากชาวบ้านมีฐานะยากจน ชาวบึงลำไผ่จึงใช้เสาไม้ที่หาได้ในบริเวณใกล้เคียงเป็นเสาไฟในชุมชน และเมื่อเสาไม้ผุก็ร่วมกันหาเสาต้นใหม่ ในปี พ.ศ.2537 ชาวบ้านร่วมกันเรียกรถซื้อเสาปูนทำเสาไฟฟ้าทดแทนเสาไม้ซึ่งหายาก และราคาแพงมากขึ้น

นอกจากนี้ ชาวชุมชนบึงลำไผ่ยังต้องทำถนนสัญจรเอง โดยในทุกปีชาวบ้านบึงลำไผ่ต้องเรียกรถซื้อเงินชาวชุมชนซื้อหินคลุกมาทำถนนเส้นทางเข้าชุมชนทุกปี เนื่องจากพื้นที่ชุมชนและถนนชุมชนที่ชาวบ้านสร้างขึ้นเป็นพื้นที่ต่ำฤดูน้ำหลากน้ำจะเข้าท่วมพื้นบ้านและพื้นถนนทุกปี สำหรับชาวบ้านที่มีรายได้ไม่แน่นอนและมีรายได้น้อยแล้ว แม้การร่วมกันจ่ายเงินซื้อหินคลุกมาโรยถนนจะเป็นเหมือนกับ “การละลายเงินลงไปในน้ำทุกปี” แต่ก็เป็นสิ่งจำเป็น และต้องดำเนินการเนื่องจากชาวชุมชนต้องใช้ถนนเส้นนี้เป็นเส้นทางสัญจรไปทำงานและทำกิจกรรมนอกชุมชนทุกวัน

ในขณะที่เรื่องน้ำสำหรับอุปโภค ชาวบ้านบึงลำไผ่ยังคงใช้น้ำจากคลองและสระที่ขุดกันเองในชุมชนเป็นหลัก จนกระทั่งในช่วงหลัง เมื่อที่ดินที่ใกล้เคียงได้มีการเปลี่ยนแปลงผู้ครอบครองที่ดินในบริเวณนี้ได้ พื้นที่บ้านจัดสรร โรงงานและโรงเรียนขนาดใหญ่ ซึ่งมีผู้อยู่อาศัยจำนวนมากส่งผลให้คลองและบ่อขุดที่ชาวบ้านเคยใช้น้ำมาตั้งแต่แรกเกิดเน่าเสีย มีกลิ่น ทำให้ไม่สามารถใช้น้ำในคลองเพื่อการอุปโภคได้อีกต่อไป ในปีพ.ศ.2552 ชาวบ้านบึงลำไผ่จึงได้ร่วมกันขอใช้น้ำประปาจากการประปา แต่เนื่องจากชาวชุมชนบึงลำไผ่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ทางกรมประปาจึงอนุญาตให้ทางชุมชนใช้น้ำประปาได้เพียงมิเตอร์เดียวเป็นมิเตอร์ชุมชน และชุมชนได้ติดตั้งมิเตอร์แยกในบ้านแต่ละหลังเพื่อแจกจ่ายน้ำให้แก่แต่ละครอบครัว ซึ่งผลของการใช้น้ำประปาร่วมกันของคนทั้งชุมชน ทำให้ชาวชุมชนบึงลำไผ่ต้องใช้น้ำประปาราคาแพงกว่าประชากรคนอื่น ๆ

ชุมชนหลวงวิจิตร เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ยังไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย ชาวชุมชนหลวงวิจิตรคนแรกเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นคณงานรายวันฐานะยากจนที่ไม่มีกำลังในการเช่าที่อยู่อาศัย ได้เข้ามาปลูกสร้างเพิงพักอาศัยในที่ดินรกร้างว่างเปล่าริมคลองหลวงวิจิตร เป็นการอาศัยอยู่ร่วมกับชาวสวนที่เช่าที่ดินปลูกผักที่อาศัยอยู่ก่อนในบริเวณนี้ ต่อมาในปี พ.ศ.2531 เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ คนงานที่ตกงานจากพื้นที่ต่าง ๆ และคนยากจนที่ถูกยกเลิกการเช่าที่ดินปลูกบ้านหลายครอบครัวได้อพยพเข้ามาปลูกเพิงพักเล็ก ๆ อยู่อาศัยร่วมกันในพื้นที่แห่งนี้ ชาวบ้านในชุมชนนี้เดิมได้ขออาศัยต่อน้ำประปา- ไฟฟ้าจากชาวบ้านที่ปลูกอยู่ใกล้เคียงโดยได้ชำระค่าน้ำประปา และไฟฟ้าให้กับชาวบ้านเจ้าของบ้านซึ่งเป็นราคาที่สูงกว่าราคาของการประปา และการไฟฟ้า นครหลวง จนกระทั่งในปี พ.ศ.2539-2540 กรุงเทพมหานครได้มีโครงการรื้อย้ายชุมชนริมคลองทำให้ชาวชุมชนหลวงวิจิตรได้เข้าร่วมกับกลุ่มเครือข่ายสลัมสี่ภาค และร่วมกันขอจดทะเบียนจัดตั้งเป็นชุมชนของเขตคันนายาว ได้สำเร็จในปี พ.ศ.2541 และยื่นขอใช้น้ำประปา และไฟฟ้าเพื่อใช้ในบ้านของตนเอง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากชาวชุมชนไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย ทำให้ชาวชุมชนหลวงวิจิตรได้รับอนุญาตให้ใช้ไฟฟ้า และน้ำประปาได้แต่เป็นมิเตอร์รวมเพียงมิเตอร์เดียวทั้งชุมชน ทำให้ชาวชุมชนต้องมีค่าใช้จ่ายเรื่องน้ำประปา และค่าไฟฟ้าราคาแพงมากกว่าประชาชนที่มีมิเตอร์หนึ่งตัวต่อหนึ่งครอบครัวในพื้นที่อื่น ๆ

ชุมชนหลักหก ชาวชุมชนหลักหกแม้จะอาศัยอยู่ในพื้นที่กลางเมืองไม่ห่างจากสนามบินดอนเมือง กรุงเทพมหานครมากนัก แต่ชาวชุมชนหลักหกยังไม่มื่อน้ำประปาใช้ในครัวเรือน ชาวบ้านต้องอาศัยน้ำจากรถบรรทุกน้ำของเทศบาลนครรังสิตซึ่งบรรทุกน้ำเข้ามาจำหน่ายให้กับชาวชุมชนสัปดาห์ละหนึ่งครั้งโดยมีค่าใช้จ่ายรถละ 300 บาท ในขณะที่ชาวชุมชนมีไฟฟ้าซึ่งเป็นหม้อไฟฟ้าก่อสร้าง (มิเตอร์เดียว) และชาวบ้านได้แยกมิเตอร์ของตนเองออกไปซึ่งทำให้ค่าใช้จ่ายเรื่องไฟฟ้าของชุมชนจะสูงถึงหน่วยละ 9-10 บาท

ชุมชนริมทางรถไฟสายตะวันตก ศาลาธรรมสพน์ เป็นชุมชนในโครงการบ้านมั่นคง ที่บ้านเรือนบางส่วนสร้างเสร็จและประชาชนเข้าอยู่อาศัยมากกว่า 2 ปีแล้ว ในขณะที่บ้านบางส่วนเพิ่งสร้างแล้วเสร็จและชาวบ้านย้ายเข้าอยู่อาศัยในชุมชนในปลายปี 2554 (ช่วงน้ำท่วม) อย่างไรก็ตาม เนื่องจากชุมชนริมทางรถไฟสายตะวันตก ศาลาธรรมสพน์ เป็นโครงการบ้านมั่นคงที่ชาวชุมชนที่เคยอาศัยอยู่ริมทางรถไฟ ได้เช่าที่ดินจากการรถไฟในพื้นที่จำกัด ในขณะที่ต้องจัดสรรที่ดินเป็นที่อยู่อาศัยให้เพียงพอแก่จำนวนผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของการรถไฟสายตะวันตกที่มีจำนวนมาก ทำให้พื้นที่สร้างบ้านเรือนของชุมชนริมทางรถไฟสายตะวันตก ศาลาธรรมสพน์แต่ละแปลงมีพื้นที่เพียง 6 x 9 เมตร ทำให้ไม่สามารถกันพื้นที่ระยะห่างระหว่างบ้านให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.2522 (ฉบับที่ 4) ที่ปรับปรุงแก้ไข พ.ศ.2550 ไว้ได้ ทำให้สำนักงานเขตฯ ไม่ยินยอมที่จะออกทะเบียนบ้านให้กับชาวชุมชนแห่งนี้

ผลจากการไม่มีทะเบียนบ้าน ชาวชุมชนริมทางรถไฟสายตะวันตกจึงยังไม่สามารถมีสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน คือ น้ำประปา ไฟฟ้า และโทรศัพท์ ในปัจจุบันนี้ ทาง การประปาและการไฟฟ้าได้จ่ายน้ำประปาและ

ไฟฟ้าในลักษณะหม้อชั่วคราวให้กับชุมชน 1 หม้อ และชาวชุมชนได้แบ่งจ่ายน้ำประปาและไฟฟ้าใช้กันภายในชุมชนซึ่งทำให้ค่าใช้จ่ายเรื่องสาธารณูปโภคมีราคาสูงกว่าบ้านเรือนของประชาชนในชุมชนอื่น

4. รายได้ที่ไม่มั่นคงยังทำให้คนจนเมืองยิ่งจนมากขึ้น

คนจนในชุมชนเมืองส่วนใหญ่ประกอบอาชีพที่มีรายได้รายวัน เช่น แรงงานรับจ้างรายวัน เก็บของเก่า รับจ้างทั่วไป ขายอาหาร ขับรถจักรยานยนต์รับจ้าง ขับรถแท็กซี่ แค่นี้ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม จะพบว่าในรุ่นลูกบางคนที่ได้เรียนหนังสือมากขึ้นเริ่มมีงานรับจ้างรายเดือนมากขึ้น

จากการที่คนจนเมืองส่วนใหญ่มีอาชีพที่มีรายได้เป็นรายวันทำให้พวกเขามีเงินเก็บน้อยมาก จะเห็นได้ว่าเมื่อทางชุมชนมีแนวทางในการพัฒนาที่อยู่อาศัยโดยเริ่มต้นให้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อเป็นการฝึกวินัยให้ชาวชุมชนได้เรียนรู้การออมเงินเพื่อใช้เป็นค่าผ่อนส่งที่อยู่อาศัย จะพบว่าหลายชุมชนที่สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ไม่สามารถส่งเงินออมได้อย่างต่อเนื่อง

ในกรณีของชุมชนริมทางรถไฟสายตะวันตก แกนนำกลุ่มเล่าว่าเมื่อแรกเริ่มโครงการมีสมาชิกกว่าสามร้อยคน และเมื่อดำเนินการออมทรัพย์ทำกิจกรรมเพื่อการเตรียมพร้อมในการชำระค่าเช่าที่อยู่อาศัยในโครงการฯ พบว่าสมาชิกทยอยหายและออกไปจากกลุ่มและท้ายที่สุดแล้ว ในชุมชนริมทางรถไฟสายตะวันตกเหลือสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ที่ยังคงอยู่ร่วมในกลุ่มเพื่อเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคงทั้งสิ้นเพียง 1 ใน 3 ของสมาชิกเมื่อเริ่มแรกเท่านั้น

นอกจากนี้ ผลของการทำงานรับจ้างรายวันที่ไม่มีรายได้ต่อเนื่อง นอกจากทำให้ชาวชุมชนไม่สามารถมีเงินออมแล้ว ยังพบว่าการไม่มีรายได้ต่อเนื่องดังกล่าวทำให้คนจนเมืองต้องมีหนี้สิน เนื่องจากเมื่อมีสถานการณ์จำเป็นที่ไม่สามารถไปทำงานได้ หรือไปทำงานแต่ไม่ได้รับค่าแรงแล้ว พวกเขาจะต้องหยิบยืมเงินจากแหล่งทุนซึ่งโดยมากจะเป็นเงินกู้ยืมในระบบที่มีดอกเบี้ยแพงถึงร้อยละ 20 ซึ่งส่งผลให้คนจนที่มีรายได้น้อยและไม่มีรายประจำยังต้องดำเนินชีวิตด้วยความลำบากมากยิ่งขึ้น

ตอนที่ 3

สถานการณ์น้ำท่วม การเผชิญหน้า และการแก้ปัญหา

สถานการณ์อุทกภัย ปี 2554 ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชน และประชาชนในพื้นที่ชุมชนแออัดชานเมืองของกรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มคนจนที่อยู่ในสภาวะที่ยากลำบากกว่าประชากรกลุ่มอื่น ๆ การดำเนินชีวิต และการต่อสู้ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นภาพความเป็นธรรมไม่เป็นธรรมในการดำเนินชีวิตที่พวกเขาต้องเผชิญได้ชัดเจนมากขึ้น

1. ลักษณะทั่วไปของชุมชน

ลักษณะทั่วไปของชุมชนแออัดชานเมืองที่เป็นที่อยู่อาศัยของคนจนเมือง ทั้ง 5 ชุมชน มีลักษณะที่คล้ายกัน กล่าวคือ อยู่ลึก และอยู่ต่ำ เนื่องจากที่ดินที่ชุมชนอยู่อาศัย เข้าจับจองหรือร่วมกันเช่าเป็นที่ดินที่มีราคาไม่สูงมาก โดยชุมชนบึงลำไผ่ ชุมชนพุนทรัพย์ และชุมชนริมทางรถไฟฯ อยู่ไกลจากถนนสายหลัก ทำให้การเดินทางในช่วงน้ำท่วม และการช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกเข้าถึงได้ลำบาก ในขณะที่ชุมชนหลวงวิจิตร และชุมชนหลักหกตั้งอยู่ในพื้นที่ต่ำกว่าถนนหลัก และเป็นแอ่งกระทะส่งผลให้ระดับน้ำในชุมชนสูงกว่าพื้นที่ใกล้เคียง นอกจากนี้ พื้นที่ของทั้ง 5 ชุมชนยังตั้งอยู่ใน เส้นทางใกล้น้ำ กล่าวคือ ชุมชนบึงลำไผ่ตั้งอยู่ในพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบทใกล้คลองบึงลำไผ่ ชุมชนหลวงวิจิตรตั้งอยู่ใกล้ลำรางหลวงวิจิตร ชุมชนหลักหกตั้งอยู่ในเส้นทางน้ำเดิม ส่วนฝั่งตรงข้ามของชุมชนพุนทรัพย์ และชุมชนริมทางรถไฟฯ เป็นที่นา ส่งผลให้กระแสน้ำมีความแรงพอที่จะพัดทรัพย์สินให้ไหลไปพร้อมกระแสน้ำ

นอกจากนี้ ลักษณะที่อยู่อาศัยของคนจนเมืองที่ปลูกสร้างแบบงายด้วยวัสดุประเภทไม้กิ่งปูน หรือสังกะสี ทำให้ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ไม่มีการก่ออิฐบล็อก หรือกั้นน้ำเข้าบ้าน นอกจากนี้ ที่อยู่อาศัยยังมีความสูงไม่มาก กล่าวคือ ชุมชนบึงลำไผ่มีลักษณะเป็นบ้านไม้ได้ถุนสูงปลูกอยู่ห่างกัน ชุมชนหลวงวิจิตรและชุมชนพุนทรัพย์เป็นบ้านปูนและบ้านไม้ 1-2 ชั้นปลูกอยู่ติดกัน ชุมชนหลักหกเป็นบ้านไม้ ปูน และสังกะสีปลูกอยู่ติดกัน ส่งผลให้ช่วงที่น้ำท่วมชาวชุมชนส่วนใหญ่จะต่อชั้นแขวนสิ่งของมีค่าให้สูงพ้นจากน้ำ ทั้งนี้ ในพื้นที่ชุมชนหลักหกที่ระดับน้ำสูงระดับอก ชาวชุมชนส่วนใหญ่ย้ายของมีค่าขึ้นบนหลังคา หรือขนเอาไปไว้บนทางรถไฟ และไว้บนสะพานข้ามทางรถไฟหลักหก

ทั้งนี้ ในช่วงที่เกิดปัญหาน้ำท่วมในชุมชนแออัดชานเมือง พบว่า ระดับน้ำท่วมในชุมชนส่วนใหญ่อยู่ระดับหน้าแข้ง หรือประมาณ 50 เซนติเมตร ยกเว้นชุมชนหลักหกที่ระดับน้ำท่วมสูงอยู่ในระดับหน้าอก หรือประมาณ 150 เซนติเมตร ในขณะที่ระดับน้ำภายนอกชุมชนส่วนใหญ่สูงเท่ากับระดับน้ำภายในชุมชน ได้แก่ ชุมชนบึงลำไผ่ ชุมชนริมทางรถไฟ และชุมชนหลักหก มีเพียงชุมชนพุนทรัพย์ที่ระดับน้ำภายในชุมชนต่ำกว่าภายนอกชุมชน และชุมชนหลวงวิจิตรที่น้ำท่วมในชุมชนแต่ภายนอกชุมชนยังไม่ถูกน้ำท่วม นอกจากนี้ ชาวชุมชนส่วนใหญ่ยังคงอาศัยอยู่ในชุมชน ด้วยความเป็นห่วงบ้าน ห่วงทรัพย์สิน ไม่มีญาติพี่น้อง-ไม่ยอมรับกฏเกณฑ์ที่ต่างจังหวัด ตลอดจนมีเด็กเล็ก คนชรา และสัตว์เลี้ยง ทั้งนี้ มีเพียงชาวชุมชนหลวงวิจิตรเท่านั้นที่ย้ายออกไปอาศัยอยู่ในศูนย์พักพิงโรงเรียนแยมจาดวิชานุสรณ์ซึ่งตั้งอยู่ใกล้ ๆ ชุมชน เนื่องจากพื้นที่ในชุมชนหลวงวิจิตรมีระดับต่ำกว่าถนน และชุมชนรอบข้าง ทำให้ห้องน้ำไม่สามารถใช้ได้ และขาดน้ำสะอาดสำหรับอุปโภคบริโภค

2. การเผชิญหน้า และการแก้ไขปัญหา

เมื่อสื่อมวลชน และรัฐบาลประกาศเตือนผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ปริมณฑลว่า “น้ำกำลังจะมา น้ำกำลังจะท่วม” สถานการณ์น้ำท่วมที่กำลังเคลื่อนลงมาสู่พื้นที่ชานเมืองก็เข้ามาเป็นปัญหาหนึ่งในชีวิตของคนจนเมืองในชุมชนแออัดที่อยู่ในย่านชานเมือง ความกดดันที่กลุ่มคนจนเมืองต้องเตรียมความพร้อมรับสถานการณ์น้ำท่วมแต่กระนั้นการเตรียมการของชาวชุมชนก็แตกต่างกันไปตามการตีความจากข่าว และประสบการณ์แต่ละคน โดยชาวชุมชนเกือบทั้งหมดเชื่อจากประสบการณ์เดิม โดยเฉพาะเมื่อครั้งที่น้ำท่วมหนักที่สุดในปี 2538 ว่าน้ำไม่น่าจะท่วมสูง และท่วมนานขนาดนี้ เนื่องจากหน่วยงานรัฐไม่ได้แจ้งเตือนให้มีความชัดเจน

“...ก็รู้ล่วงหน้านะ จากทางโทรทัศน์ และวิทยุประกาศว่าน้ำจะสูงไม่เกิน 80 ซม. ส่วนสก. สข. และประธานชุมชน ก็มาประกาศว่าให้ชาวบ้านสบายใจว่าชาวบ้านไม่ต้องกังวล น้ำไม่ท่วมเกินหัวเข่า...ก็เลยคิดว่าน้ำจะท่วมไม่เกิน 1 เมตร จากเดิมที่เคยอยู่แถวบ้านนาเขาบอกน้ำท่วม น้ำก็มาแค่เข่าแค่เอว แต่มาแค่คืนเดียว แล้วเข้าก็แห้ง ใจก็เลยคิดว่าที่ท่วมที่นี้เยอะมากก็น่าจะแค่อาทิตย์เดียว...” (ชุมชนพุนทรัพย์)

“...ตอนแรกบ่าก็ไม่เชื่อ ใครพูดก็ไม่เชื่อ แต่ก่อนน้ำไม่เคยท่วมขนาดนี้ ท่วมแค่บันไดชั้นแรกของบ้านป่า เราก็มองดูน้องดูสาวทุกวันว่าเมื่อไรน้ำจะมาถึงเรา น้ำจะมาถึงเราหรือป่าประมาณตุลาคมก็เริ่มเชื่อ เพราะน้ำขึ้นมาเรื่อย ๆ ก็มานั่งดูจนคิดว่าน้ำจะเข้าบ้านเราไหม...” (ชุมชนบึงลำไผ่)

“...พี่เชื่อว่ามันจะมา จากที่ดูข่าวโทรทัศน์ก็คิดว่าต้องมาแน่นอน เราก็เตือนชาวบ้านบางคนก็เชื่อบางคนก็ไม่เชื่อ ชาวบ้านก็คิดเปรียบเทียบกับปี 38 ชาวบ้านก็บอกว่าตอนปี

2538 ยังไม่เยอะเลย น้ำท่วมแค่เข้า มันจะมาเยอะขนาดนั้นเลยหรอ บางคนก็ว่าเราตื่นตูม...
ที่ก็กะว่ามาเต็มทีแค่ 1 เมตร พอมาแล้วมันก็จะไหล ลดลงไปเลยไม่ขัง..." (ชุมชนหลักหก)

"...ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้ป้องกันบ้านของตนเอง โดยเฉพาะในส่วนของบ้านที่เป็น
บ้านชั่วคราว แต่จะมีทำนักร้างให้สูงเพื่อวางของมีค่า เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ตู้เย็น ส่วนตู้กับข้าว
ตู้เสื้อผ้าไม่มีที่ยกก็แช่น้ำ..." (ชุมชนริมทางรถไฟ)

ทั้งนี้ การคาดเดาสถานการณ์น้ำท่วมของชาวชุมชนแต่ละคนที่คาดคะเนความสูงของระดับน้ำ และ
ระยะเวลาในการท่วมขัง ได้นำมาสู่การเตรียมความพร้อมในการรับมือเพื่อปกป้องที่อยู่อาศัย ทรัพย์สิน และ
เตรียมพร้อมในการดำเนินชีวิต แต่ด้วยความแตกต่างด้านฐานะทางเศรษฐกิจ การเตรียมความพร้อมของชาว
ชุมชนจึงมีความแตกต่างกันไป การก่อกะสอบทราย ก่ออิฐ เตรียมทรัพย์สินเงินทอง และการซื้ออาหารเตรียม
ไว้สำหรับการดำรงชีวิตมีให้เห็นในบางครอบครัวเนื่องจากมีค่าใช้จ่ายในการเตรียมการ ในขณะที่การเก็บ
ทรัพย์สิน และของมีค่าขึ้นสู่ที่สูงที่สุด เป็นวิธีการที่เห็นได้อย่างชัดเจน

การปกป้องทรัพย์สินสมบัติที่เก็บสะสมมาไม่ให้สูญหายไปในช่วงน้ำท่วมซึ่งเป็นสมบัติที่มีคุณค่าสูงใน
ความคิด และมีราคาแพงในเชิงเศรษฐกิจ เช่น เอกสารสำคัญประเภททะเบียนบ้าน เครื่องนอน และ
เครื่องใช้ไฟฟ้า ชาวชุมชนส่วนใหญ่จะต่อชั้น และแขวนของมีค่าไว้ในที่สูง ส่วนของที่มีค่าที่สุดมักเก็บไว้กับตัว
ในชุมชนหลักหกที่ระดับน้ำสูงมากกว่า 150 ซม. ชาวชุมชนจะขนทรัพย์สิน สัตว์เลี้ยง และย้ายครอบครัวขึ้นไป
อาศัยอยู่บนรางรถไฟ สถานีรถไฟหลักหก และสะพานข้ามทางรถไฟหลักหก

"...ตอนแรกก็ไม่ได้ทำอะไรเพียงแค่ซื้อข้าวสารเป็นถังมากักตุนไว้ เพราะมีเงินไม่ค่อย
เยอะ...ส่วนน้ำไม่ได้ตุน เพราะปัจจุบันนี้ก็ยังกินน้ำประปากันอยู่...จนน้ำเริ่มปริ่มออกมาตาม
ท่อแล้ว ก็เลยก่ออิฐหน้าประตูบ้านขึ้นมา 3 ชั้น ปิดประตู และเปลี่ยนทางเข้าออกเป็นทาง
หน้าต่างแทน..." (ชุมชนพูนทรัพย์)

"...ตอนช่วงที่รัฐบาลประกาศว่าน้ำจะมา ก็ไปซื้อข้าวสาร 2 ถัง มาม่า 3 แพ็ค ปลา
กระป๋อง 30 กระป๋อง รวมแล้วประมาณละ 1,000 - 2,000 บาท แต่แล้วก็ยังไม่มา ก็ต้องเอา
ของที่ซื้อมากินไปก่อน เพราะเราไม่ได้มีเงินมากขนาดนั้น..." (ชุมชนพูนทรัพย์)

"...พี่ก็ยกของขึ้นสูง ก็ไม่ได้ก่ออิฐ...ของเก่าที่เก็บไว้ บางส่วนกองไว้ตรงตอม้อได้
สะพาน บางส่วนก็เอาไว้ที่บ้าน...พอน้ำมาจริงๆ ก็ต้องทยอยเอาขึ้นหลังคา... ของที่ขึ้นหลังคา
เช่น เอกสารสำคัญ ที่นอน เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ ก็ยกขึ้นหลังคา ก็มีทั้งของ
ตัวเอง และของคนในชุมชนอยู่บนหลังคา..." (ชุมชนหลักหก)

“...พี่ต่อไม้กระดานที่ฝาผนังให้เป็นชั้นวางของ แล้วเอาผ้าห่มหนา ๆ ที่ใช้อยู่ประจำไปไว้ เพราะพี่ไม่สบายอยู่บ่อย ๆ กลัวผ้าที่เขาจะมาแจกจะไม่หนา และไม่อุ่นเหมือนที่ใช้อยู่...พอท่วมสูงขึ้นพี่อยู่ในบ้านไม่ได้แล้ว พี่ก็ย้ายของไปอยู่ที่สถานีรถไฟหลักหกเลย...” (ชุมชนหลักหก)

“...อยู่บ้าน ก็ได้แต่หนุนอิฐบล็อกขึ้นมาก็เอาอิฐบล็อกหนุนของให้สูงกว่าระดับน้ำที่ขึ้นทุกวัน พอหนัก ๆ ลูกชายก็ทำให้สูงเลย...ที่บ้านก็มีหลายตุ่มที่ไว้รองน้ำฝนประมาณ 5 – 6 ใบ ก็ใบกปูนที่ปากตุ่มกันไม่ให้น้ำเสียเข้า และก๊ยกเครื่องซักผ้า โทรทัศน์ขึ้นที่สูง...” (ชุมชนบึงลำไผ่)

ชาวชุมชนส่วนใหญ่เลือกที่จะพักอยู่อาศัยอยู่ในชุมชน ไม่ต้องการย้ายออกจากชุมชน และไม่ต้องการย้ายไปอยู่ที่ศูนย์พักพิง (ยกเว้นชุมชนหลวงวิจิตรซึ่งต้องย้ายไปศูนย์พักพิงทั้งชุมชน เนื่องจากน้ำท่วมชุมชนที่อยู่พื้นที่ต่ำกว่าถนน และไม่สามารถใช้ห้องน้ำในบ้านได้) โดยมีเหตุผลว่าไม่มีบ้านที่ต่างจังหวัด เป็นห่วงบ้าน ห่วงทรัพย์สิน บางรายที่มีญาติก็ไม่อยากรบกวนญาติที่ต่างจังหวัด ตลอดจนมีเด็ก คนชรา และสัตว์เลี้ยงที่เป็นภาระต้องดูแล ตลอดจนกังวลความไม่สะดวกในการพักร่วมกับผู้อื่นในศูนย์อพยพ อย่างไรก็ตาม ทุกชุมชนจะมีกลุ่มคนที่อพยพออกไปอาศัยอยู่ในศูนย์อพยพ หรือบ้านญาติซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวที่มีผู้ป่วยที่มีปัญหาการเข้าห้องน้ำ ไม่มีน้ำสะอาด

“...ตอนแรกหนูก็คุยกับแฟนว่าจะเอาลูก ๆ ไปอยู่ที่ศูนย์พักพิงเพราะน่าจะมีของกิน สมบูรณ์ แต่พ่อแกไม่ยอมไป เราก็ไม่อยากปล่อยแกไว้ แฟนก็เลยบอกว่าลูกเราก็น่าจะหลายคน ไปอยู่ศูนย์พักพิงคนเยอะก็กลัวเด็กจะวิ่งเล่น ถ้ายิ่งดูแลไม่ดีตักน้ำไปอันตราย...” (ชุมชนพูนทรัพย์)

“...เราอยู่จนน้ำเข้ามาในบ้านแล้ว ถึงได้ย้ายไปอยู่ที่ศูนย์พักพิง ห้องน้ำก็เข้าไม่ได้ เพราะมันอยู่ต่ำกว่าตัวบ้านอีก น้ำสะอาดที่จะหุงข้าว ทำกับข้าวก็ไม่มี...” (ชุมชนหลวงวิจิตร)

“...ของของเราต้องดูแล ถ้าไปอยู่ศูนย์พักพิงรับรองว่าของหายหมด นี่ขนาดอยู่เผื่อกันตลอด ตอนกลางคืนบางบ้านยังโดนขโมยพระ หม้อ กระทะอลูมิเนียม...” (ชุมชนหลักหก)

“...พอมีข่าวว่าน้ำจะท่วม ก็ย้ายไปอยู่กับน้องสาว แต่พอมีข่าวว่าน้ำจะมาถึงในเมืองก็กังวลว่าน้ำจะท่วม แล้วออกไปไหนไม่ได้ จึงย้ายออกไปอยู่ต่างจังหวัด หลังจากนั้นก็ไม่เครียด เพราะเก็บข้าวของเรียบร้อยแล้ว และโดยส่วนตัวก็ไม่ห่วงทรัพย์สินเพราะชีวิตสำคัญกว่า...” (ชุมชนหลักหก)

การจัดการรับมือกับสถานการณ์อุทกภัย

ในช่วงที่พื้นที่ชานเมืองของกรุงเทพฯ ได้รับผลกระทบจากปัญหาน้ำท่วม ชุมชนแออัดชานเมืองทั้ง 5 ชุมชนก็ได้รับผลกระทบ และประสบความยากลำบากทั้งในด้านการพักอาศัย การกินอาหาร การขับถ่าย และการเดินทางไม่แตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ แต่สิ่งที่น่าสนใจ คือ ชุมชนแออัด และคนจนเมืองทั้งหมดไม่ได้นิ่งเฉย หรือรอคอยความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ กลุ่มคนจนเมืองได้พยายามต่อสู้อย่างเข้มแข็งให้ตนเอง และชุมชนผ่านวิกฤตอุทกภัยไปด้วยกันให้ได้

การเตรียมที่พักอาศัยให้พื้นน้ำ คนจนเมืองส่วนใหญ่ที่ตั้งใจจะอยู่อาศัยในบ้านของตนเองมีการเตรียมตัวเพื่ออยู่อาศัยในบ้านหลายประการ เช่น ในบ้านที่มี 2 ชั้น ชาวชุมชนจะขึ้นไปอาศัยอยู่บนชั้นที่ 2 ส่วนบ้านที่มีชั้นเดียวชาวชุมชนจะต่อเพิง นั่งร้าน โต๊ะ หรือเตียงให้สูงขึ้นพื้นน้ำ และใช้ชีวิตอยู่บนที่ดังกล่าว นอกจากนี้ ชาวชุมชนส่วนใหญ่กล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่าช่วงน้ำท่วมยุ่งเยอะ อากาศร้อน และรู้สึกอึดอัดที่ต้องอยู่แต่ในบ้านอย่างเดียว ทำให้ในช่วงกลางวันชาวชุมชนจะออกไปรวมกลุ่มคุย หรือช่วยเหลือเพื่อนบ้าน ตลอดจนออกไปรับอาหาร น้ำดื่ม หรือถุงยังชีพ เป็นต้น

“...ที่นอนของคุณตาช่วงน้ำท่วม ยังคงนอนอยู่ด้านล่าง โดยช่วยกันเอาหินก้อนใหญ่ ๆ หนุนยกเตียงที่เคยนอนอยู่เดิมให้สูงขึ้น พอน้ำขึ้นมาใกล้จะถึงเตียงซัก 1 คืบ ก็เอาหินหนุนให้สูงขึ้นอีก...” (ชุมชนพูนทรัพย์)

“...กลางวันก็นั่งอยู่บนโต๊ะนี้แหละ กินข้าวเสร็จก็ล้างมือในน้ำเลย แต่ยุ่งเยอะมาก ส่วนตอนกลางคืนก็ขึ้นไปนอนบนบ้าน ข้างบนไม่ค่อยมีเตียง...” (ชุมชนบึงลำไผ่)

“...น้ำมาวันแรกวันที่ 21 ตุลาคม ตอนตี 2 น้ำมาแรง ตอนเช้าตรงได้สะพานระดับน้ำประมาณเอว ส่วนที่บ้านระดับน้ำประมาณหน้าแข้ง ชาวบ้านบางส่วนประมาณ 20 กว่าหลังคา ออกจากชุมชนโดยไปแต่ตัว ของก็เอาไปไม่ได้...บางคนที่ห่วงสมบัติก็ยังอยู่ที่เอาไว้บนรางรถไฟ หรือไว้บนสะพาน...จากนั้นอีก 15 วัน น้ำเริ่มท่วมถึงทางรถไฟ เตรียมข้ามไปฝั่งตรงกันข้าม ชาวบ้านที่อยู่บนทางรถไฟบางส่วนย้ายขึ้นไปอยู่บนสะพานหลักหก บางส่วนก็เอาไม้ที่ลอยมาต่อเพิงให้สูงขึ้น...” (ชุมชนหลักหก)

“...ชาวบ้านหลายคนจะออกมานั่งคุย และนั่งรวมกันอยู่บนกองเสาไฟฟ้าที่วางนอนอยู่บริเวณหน้าชุมชน...บางคนไปไหนไม่ได้ นั่งจ้องตามนั่งร้าน ที่เอาไม้หน้าสามมาต่อ สูงเท่าเอว หัวก็ชนสังกะสีเวลาเย็น...” (ชุมชนริมทางรถไฟฯ)

อาหารการกิน และน้ำสะอาด เนื่องจากชาวชุมชนส่วนใหญ่แทบไม่ได้สะสมอาหารไว้ก่อนที่น้ำจะท่วม เนื่องจากมีเงินจำกัด และไม่แน่ใจว่าน้ำจะท่วม ทำให้ในช่วงที่น้ำท่วมใหม่ ๆ ชาวชุมชนต้องขวนขวายหาของกิน จนเมื่อน้ำท่วมได้ระยะหนึ่ง ชาวชุมชนจึงได้รับอาหาร หรือของบริจาค ตลอดจนมีช่องทางในการออกไปขอรับอาหาร-ของบริจาคจากภายนอกชุมชน

“...ตอนท่วมแรก ๆ ไม่มีคนเข้ามาช่วย ลูกเขยก็ต้องเอาตาข่ายมาดักปลามาให้ลูกกิน บางทีก็เก็บหอยเชอรี่มาต้มคูลูกกับพริกป่นน้ำปลามาทำกับข้าวให้ลูก ตอนหลัง ๆ ของช่วยเหลือเริ่มมีมากขึ้น แต่ต้องลุยน้ำไปเอา...ช่วงน้ำท่วมไฟฟ้า และน้ำประปายังมีปกติ แต่ น้ำประปาที่กินอยู่ประจำกินไม่ได้เนื่องจากมีสีแดง และมีกลิ่นโคลน ก็ต้องทนดื่มกินกัน...เดิมที่บ้านไม่มีเตาแก๊ส หรือเตาไฟฟ้า กินกับข้าวได้แค่ปลากะป๋อง กับมามา ช่วงน้ำท่วมลูกต้องโบกรถไปเอากระทะไฟฟ้ามาจากบ้านเพื่อนแถวมหาวิทยาลัยรามคำแหง เพื่อสามารถต้มหรือทำกับข้าวได้หลากหลายมากขึ้น...” (ชุมชนพูนทรัพย์)

ทั้งนี้ การรับอาหาร และของบริจาคมิสามารถทำได้โดยง่าย ตัวอย่างเช่น ชุมชนพูนทรัพย์ ช่วงน้ำท่วมประธานชุมชนติดธุระอยู่ต่างจังหวัด รวมทั้งพื้นที่รอบชุมชนถูกน้ำท่วมสูงกว่าในชุมชน และชุมชนต้องเข้าขอขมาลี้ภัยส่งผลให้ความช่วยเหลือเข้ามาไม่ถึงชาวชุมชนเนื่องจากไม่มีประธานชุมชนคอยประสานกับหน่วยงานภายนอก และความช่วยเหลือของหน่วยงานต่าง ๆ ถูกส่งไปยังชุมชนที่เดือดร้อนมากกว่า, ชุมชนบึงลำไผ่ ทางเข้าออกชุมชนที่คดเคี้ยวลัดเลาะริมคลอง และถูกน้ำท่วมสูงมองไม่เห็นทางทำให้ชาวชุมชนมีความเสี่ยงที่จะตกน้ำในขณะต้องเดินออกมารับอาหาร และของบริจาค, ชุมชนริมทางรถไฟ ไม่มีทะเบียนบ้าน ทำให้ชาวชุมชนไม่ได้รับอาหาร ถุงยังชีพ หรือของบริจาคจากหน่วยงานราชการ ชาวชุมชนบางส่วนจึงเดินลุยน้ำออกไปรับของบริจาคที่สมาคมชาวปักษ์ใต้

“...อาหารการกินลำบาก...ที่บ้านจะมีแพอยู่หนึ่งอันเอาไว้อาก เอาโต๊ะไม้เก่า ๆ และโฟมหนาที่ลอยมาตามน้ำเก็บ ๆ ได้มาทำเป็นแพ...แพนจะเป็นคนลาก ลากลูกไปหาข้าวกิน ไปหาของแจกที่วัดเกาะซึ่งเป็นศูนย์อพยพแต่ต้องไปให้ทันเวลา โดยถ้าเข้าต้องไป 8 โมง ไม่ก็เที่ยง และ 3 โมงเย็น ต้องออกล่วงหน้า 1 ชั่วโมง เพราะเสียเวลาในการลากแพประมาณ 1 ชั่วโมง...บางที่ได้อาหารกล่องของมือเช้า บ่ายก็กลับมาต้มมาม่ากินที่บ้าน...” (ชุมชนพูนทรัพย์)

“...บางทีก็ไปทางสะพานเพิ่มสินนั่งรอได้บ้างไม่ได้บ้าง เพราะบางวันเขาก็มาแจก บางวันก็ไม่มา ต้องไปนั่งรอ บางที่เราจะไปเรียกขอตามทางเขาจะไม่ให้ มีครั้งหนึ่งรถของอดีตผู้ว่า

กทม. เอาของมาแจกที่ศูนย์ ชาวบ้านปิดกั้นแถมสะพานเพิ่มสินไม่ให้รถบริจาคผ่าน โดยขอของบริจาคบ้าง แต่ก็โดนหลอกว่าจะไปส่งที่ศูนย์ก่อน และขากลับจะแวะมาให้แต่ขบวนดังกล่าวก็ไม่ได้กลับมาทางเดิม...ถ้าเข้าไปที่วัดเกาะก็จะได้ เขาจะให้ตามจำนวนคนที่ไป เวลาแจกเขาจะแจกกลางสนาม ถ้าลูกไม่ออกไปลูกก็ไม่ได้ เพราะจะบอกเขาว่ามีลูกเล็ก ๆ 4 คน เขาก็ไม่เชื่อ เขาก็ไม่ให้ เลยต้องลากลูกออกไปขอลงถึงกลางสนามด้วย ยิ่งลูกผู้หญิงคนเล็กกระดืบน้ำก็สูงเท่าคอของเด็กแล้ว ต้องชวนขวายถึงได้ข้าวมากินในแต่ละมื้อ...” (ชุมชนพูนทรัพย์)

“...ประธานชุมชนจะออกไปปรับปรุงยังชีพมาเท่ากับจำนวนครอบครัวที่อยู่ในชุมชน แล้วแบ่งให้ทุกครอบครัวเท่า ๆ กัน การประกอบอาหารก็ทำกันเองภายในแต่ครอบครัว ส่วนอาหารปรุงสุกพร้อมรับประทานก็มีแจกในชุมชนช่วงระยะแรกที่ระดับน้ำยังไม่ท่วมสูงสามารถออกไปรับได้ ประธานชุมชนก็จะออกไปรับมาแจกจ่ายในชุมชน ต่อมาเมื่อระดับน้ำสูงขึ้น และมีการเปลี่ยนสถานที่ในการรับอาหารปรุงสุกออกไปไกลชุมชนมากขึ้น ทำให้ประธานชุมชนไม่สะดวกที่จะออกไปรับ จึงยกเลิกการรับอาหารปรุงสุกไป และประกอบอาหารจากถุงยังชีพภายในครอบครัวตนเอง...” (ชุมชนบึงลำไผ่)

“...มีเรือขนของมาบริจาคเต็มลำ เขาไม่มอง หรือคิดจะถามไถ่เราเลยว่าเป็นอย่างไร เขาขับผ่านเราไปเหมือนเราไม่มีตัวตน เหมือนไม่มีชุมชนแถวนี้...เราต้องเดินออกไปรับของที่สมาคมชาวบักชีได้ ที่นั่นเขามีอาหาร น้ำให้เรากิน และให้เราถือกลับมาฝากคนในชุมชนได้ แต่มันก็หนักและไกลมาก...” (ชุมชนริมทางรถไฟ)

“...มีคนเข้ามาแจกของบ้าง ส่วนมากเป็นเครือข่ายสลัมสี่ภาคซึ่งเข้ามา 2-3 วันต่อครั้ง แต่เนื่องจากปลิงในบริเวณชุมชนเยอะมาก ทำให้ต้องส่งตัวแทนเข้าไปรับของ...” (ชุมชนริมทางรถไฟ)

การพักพิงที่ศูนย์พักพิง

เนื่องจากชุมชนหลวงวิจิตรตั้งอยู่ในที่ต่ำ ทำให้น้ำไหลเข้าท่วมชุมชนทั้งชุมชนจนห้องน้ำไม่สามารถใช้การได้ ชาวชุมชนเกือบทั้งหมดจึงได้อพยพไปพักอาศัยที่ศูนย์พักพิงที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากชุมชน อย่างไรก็ตาม การพักที่ศูนย์พักพิงดังกล่าวมีความไม่สะดวกสำหรับชาวบ้านบางประการ ได้แก่ อาหารปรุงโดยแม่ครัวของศูนย์เพียงคนเดียวทำให้ทำไม่ทันและไม่เพียงพอ อาหารรสชาติเผ็ดเค็มและผู้สูงอายุรับประทานไม่ได้ การบริหารของบริจาคไม่โปร่งใส การจัดการที่พักไม่มีการแยกหญิงชาย ระบบการจัดการสัตว์เลี้ยงไม่เหมาะสมทำให้สัตว์ส่งเสียงรบกวนผู้พักอาศัยในเวลากลางคืน เป็นต้น

การจัดการแก้ไขปัญหาศูนย์พักพิงของชาวชุมชนหลวงวิจิตร ชาวชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอาหารไม่เพียงพอในศูนย์พักพิง โดยทางแกนนำชุมชนประสานกับเครือข่ายผู้นำชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง แม่ค้าในตลาด ห้างร้าน เพื่อขอความช่วยเหลือเรื่องการทำอาหารรับประทานในกลุ่มชุมชนของตนเอง ซึ่งในภายหลังครัวของชุมชนหลวงวิจิตรได้รับการสนับสนุนจากศูนย์พักพิงให้ใช้เครื่องปรุง และอุปกรณ์ รวมทั้งได้รับการสนับสนุนอาหารสดจากตลาด น้ำแข็ง แก๊ส และอื่น ๆ จากร้านค้าและชุมชนโดยรอบทำให้สามารถปรุงอาหารเลี้ยงดูคนในชุมชน และแจกจ่ายเพิ่มเติมเป็นอาหารเสริมให้กับผู้อพยพในศูนย์พักพิงคนอื่น ๆ ด้วย

“...ทางศูนย์ฯ จะแยกห้องให้ก็จะมีห้องที่เป็นครอบครัวใหญ่ก็ได้ห้องใหญ่ ห้องละ 1 ครอบครัว ส่วนครอบครัวเล็กก็ได้ห้องที่เล็กหน่อย หรือไม่ก็ห้องใหญ่ 1 ห้องอยู่ร่วมกัน แต่เขาก็จะแยกคนป่วยออกมาก่อนแล้ว ส่วนสัตว์เลี้ยงจะมีที่อยู่ด้านล่างอาคาร...จะมีหน้าที่แบ่งกันรองน้ำไว้ใช้ และมีอาจารย์พาเด็กทำกิจกรรมเก็บขยะบ้าง แต่ก็มีปัญหาบ้าง เช่น มีเด็กวัยรุ่นบิทมอเตอร์ไซด์เสียงดัง และก็มีเด็กวัยรุ่นชายหญิงวิ่งไล่กันเสียงดัง...” (ชุมชนหลวงวิจิตร)

“...ศูนย์พักพิงก็มีปัญหาในเรื่องของอาหารที่ไม่เพียงพอต่อผู้พักพิง รสชาติอาหารที่เด็กไม่สามารถกินได้ และไม่มีอาหารของเด็กอ่อน เพราะบางวันแม่ครัวที่มีอยู่คนเดียว ทำกับข้าวได้แค่ 1 อย่าง...เราจึงขอผอ.โรงเรียนว่าขอทำอาหารเอง ตอนแรกเขาก็ไม่ให้เพราะผิดกฎ แต่ภายหลังทางโรงเรียนก็อนุญาต เราก็ไปรับผัก หนุ่ จากคนรู้จักในตลาดที่ให้มา และเครือข่ายฯ 4 ภาค มาทำอาหารช่วยแม่ครัวในชุมชน และแจกให้กับทุกคนในศูนย์พักพิง...” (ชุมชนหลวงวิจิตร)

“...ตอนแรก ๆ คนที่อยู่ในศูนย์พักพิงไม่เข้าใจเราคิดว่าเราแบ่งพักแบ่งพวก แต่พอมารู้ว่าเราทำอาหารให้กิน ก็ไม่ว่าเราแล้วยังมาขอบคุณเราอีก...” (ชุมชนหลวงวิจิตร)

“...มีคนเอาอาหารมาบริจาคให้ทางโรงเรียน แต่ทางโรงเรียนเอาไปไว้ด้านหลังและก็ได้ไม่ได้เอามาให้ชาวบ้านที่อยู่ในศูนย์พักพิง นอกจากเราที่เห็นแล้วยังมีคนอื่นที่เห็นและมาพูดกับเราด้วย ถึงแม้ยังชีพที่ทหารเอามาแจกให้ชาวบ้านก็เอาเข้าเป็นของส่วนกลางหมด และเขาก็ไม่แจกให้ชาวบ้านเลยของบางอย่างก็มาขายให้ชาวบ้านด้วย ขนาดเด็กก็พูดบอกเราว่า เขาจะเอาของมาบริจาคทำไม เดี่ยวอาจารย์ก็เอาของไปขายที่สหกรณ์...” (ชุมชนหลวงวิจิตร)

ในด้านการเข้าถึง ชาวชุมชนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเป็นปัญหามาก เนื่องจากห้องน้ำที่เคยใช้ได้กลับใช้ไม่ได้ ในการแก้ปัญหาดังกล่าวในระยะแรกชาวชุมชนได้เข้าไปใส่ถุงพลาสติก แต่ต่อมาทางมูลนิธิ

พัฒนาที่อยู่อาศัย และเครือข่ายสลัมสี่ภาคได้จัดส่งเก้าอี้พลาสติกเจาะรูตรงกลาง ส้วมกระดาด และส้วมลอยน้ำให้กับทุกชุมชน

“...การขับถ่ายเป็นปัญหามากเนื่องจากแรก ๆ ไม่มีห้องน้ำใช้เพราะเข้าไม่ได้ จึงต้องถ่ายใส่ถุงและขึ้นไปทิ้งตรงทางเปลี่ยวไกล ๆ โดยบ้านใครบ้านมันก็ดูแลเรื่องการเอาไปทิ้งกันเอง...ในตอนหลังเครือข่ายสลัม 4 ภาค มีส้วมกระดาดที่มีลักษณะเป็นกล่องเหมือนโต๊ะนั่ง เอาถุงพลาสติกวางลงไปมาแจก แต่ไม่ได้แจกทุกบ้าน เขาจะมาแจกชอยละ 2 อัน หัวชอยที่ละอัน แต่ก็ไม่มีค่อยมีใครกล้าจะไปเข้า เคยเดินเรื่องขอส้วมลอยน้ำไปแต่ก็ไม่ได้มา...ส่วนการปัสสาวะก็จะถ่ายลงในน้ำเลย...” (ชุมชนพุนทรัพย์)

“...ส้วมลอยน้ำที่ทางเครือข่ายให้มา เราก็เอามาผูกไว้ใกล้ๆ กับสะพาน ใครจะมาเข้าก็มาใช้ได้สะดวก...” (ชุมชนหลวงวิจิตร)

“สามีและน้องชายของป้าช่วยกันหาอุปกรณ์ทำส้วมลอยน้ำขึ้นมา และส้วมนี้เป็นส้วมหลักที่พวกเราใช้กันทั้งชุมชน...” (ชุมชนบึงลำไผ่)

ด้านการเดินทาง การสัญจรในช่วงน้ำท่วมเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่สร้างความยากลำบากให้กับชาวชุมชน แม้ชุมชนส่วนใหญ่จะมีระดับน้ำท่วมสูงแค่เข่า (ยกเว้นชุมชนหลักหกที่น้ำท่วมสูง) เนื่องจากชุมชนส่วนใหญ่ตั้งอยู่ไกลจากถนนหลัก และระหว่างทางเดินยังต้องเผชิญความเสี่ยงต่าง ๆ เช่น ชุมชนบึงลำไผ่ และชุมชนหลวงวิจิตรมีทางเดินเข้าออกชุมชนที่เล็กและขนานอยู่กับคลอง ส่งผลให้ชาวชุมชนมีความเสี่ยงที่จะพลัดตกคลอง ชุมชนพุนทรัพย์ และชุมชนริมทางรถไฟ ทางเดินเข้าออกชุมชนไกลจากถนนสายหลัก และถนนสายหลักก็มีระดับน้ำท่วมสูงกว่าภายในชุมชน นอกจากนี้ ยังไม่รวมถึงสัตว์มีพิษ อุบัติเหตุจากการเดินตกท่อ หรือเหยียบสิ่งของแหลมคมระหว่างการเดินทาง

การเดินทางเข้าออกชุมชนดังกล่าวไม่ได้สร้างปัญหาเฉพาะชาวชุมชนที่ยังต้องเดินทางออกไปทำงานภายนอกชุมชนเท่านั้น แต่ยังสร้างปัญหาให้กับชาวชุมชนที่ต้องการรับอาหาร ของบริจาคน หรือย้ายออกจากชุมชนด้วย ปัญหาค่าใช้จ่ายในการเดินทาง การคาดเดาเวลาไปกลับ และการคาดเดาความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นไม่ได้ ทำให้ชาวชุมชนต้องหาทางออกในการแก้ปัญหาดังกล่าว กล่าวคือ ชาวชุมชนบางส่วนจะเก็บเศษโฟมที่ลอยมาตามน้ำต่อเป็นแพ แขนงนำทุกชุมชนสามารถติดต่อไปยังหน่วยงานภายนอกหรือติดต่อกับเครือข่ายฯ ขอเรือไว้ใช้ในชุมชน ชุมชนบึงลำไผ่สามารถขอให้เขตมาทำสะพานไม้ไว้ใช้เดินเข้าออกร่วมกันในชุมชน ชุมชนหลักหกซึ่งเชื่อว่าเป็นสะพานลิงพาดระหว่างสถานีรถไฟและชุมชน และโดยสารรถไฟไปทำธุระในเมือง

“...ในบ้าน และชุมชนท่วมสูงสุดแค่เข่า ในขณะที่ด้านนอกระดับน้ำอยู่ระดับเอว เวลาเดินต้องเดินกลาง ๆ ถนน เพราะกลัวจะเดินไปตกท่อที่เขาเปิดเอาไว้ หรือเดินไปเตะสิ่งของ...” (ชุมชนพุนทรพ์)

“...จากเดิมที่การเดินทางเข้าออกลำบากอยู่แล้ว เนื่องจากถนนเข้าชุมชนเป็นถนนขนาดเล็ก รถยนต์ไม่สามารถเข้าออกได้ ต้องเดินเท้าหรือใช้รถจักรยานยนต์เข้าออกเท่านั้น และมีคลองขนาดใหญ่ติดกับถนน เมื่อน้ำท่วมทำให้ถนนไม่สามารถใช้การได้เลย สำนักงานเขตมีบุรีจึงต้องเอาไม้มาทำสะพานยกระดับสำหรับเดินเข้าออก ตั้งแต่ในชุมชนจนถึงถนนประชาร่วมใจ นอกจากถนนในชุมชนจะถูกน้ำท่วมแล้ว ถนนประชาร่วมใจซึ่งเป็นถนนเส้นหลักก็ถูกน้ำท่วมไปด้วย ทำให้รถเล็กวิ่งไม่ได้ เมื่อจำเป็นต้องเดินทาง ต้องใช้บริการรถทหาร หรือโบกรถที่มีขนาดใหญ่...” (ชุมชนบึงลำไผ่)

“...ตอนน้ำท่วมก็ส่งสารเด็กที่ต้องไปโรงเรียน เด็กบางคนพ่อแม่ก็ซื้อมอเตอร์ไซด์ลุนน้ำไปส่ง แต่เด็กบางคนพ่อแม่ไม่มีมอเตอร์ไซด์ก็ต้องลุนน้ำออกไปแล้วไปล้างเท้าแถวใกล้สะพาน บางคนก็จะเตรียมน้ำใส่ขวดมาล้างเอง...” (ชุมชนหลวงวิจิตร)

“...ตอนแรกชุมชนเราไม่มีเรือ พอได้เรือจากเครือข่ายฯ เราก็ใช้เรือที่ได้ไปลากอาหาร และน้ำที่เอามาแจกมาให้คนในชุมชน...” (ชุมชนริมทางรถไฟฯ)

การจัดการภายในชุมชน แม้ในระยะแรกของสถานการณ์น้ำท่วมชาวชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่สามารถเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับน้ำท่วมได้ ทั้งในด้านการพักอาศัย การกิน การเดินทาง และการขยับถ่าย แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไปชาวชุมชนทั้งหมดสามารถจัดการกับปัญหา และอยู่ร่วมกับสถานการณ์น้ำท่วมได้ดีขึ้น ทั้งนี้ การแก้ไขปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นจากการจัดการที่ร่วมมือกันระหว่างภายในชุมชน และภายนอกชุมชน กล่าวคือ ภายในชุมชนจะทำหน้าที่สำรวจข้อมูลผู้ที่ยังอาศัยอยู่ในชุมชนว่าเหลืออยู่กี่ครัวเรือน มีจำนวนเด็ก คนป่วย และคนชรากี่คน มีปัญหาความเดือดร้อน หรือขาดแคลนอะไร เพื่อประสานข้อมูลและความช่วยเหลือกับภายนอกชุมชน เช่น มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย เครือข่ายสลัม 4 ภาค สำนักงานเขต เป็นต้น ทั้งนี้ ทุกชุมชนจะมีการจัดพื้นที่กลางสำหรับรับของช่วยเหลือ ประงอาหาร และเป็นพื้นที่พักผ่อน พุดคุยของคนในชุมชน

“...ตอนน้ำท่วม เราก็ให้ชุมชนสำรวจว่ามีคนพักอาศัยอยู่ที่คน เด็กอายุเท่าไร กินนมอะไร ผู้ป่วยเป็นโรคอะไร...ที่มูลนิธิฯ ก็ทำเป็นศูนย์พักพิงด้วย ผู้ที่มาอยู่ก็จะช่วยกันทำอาหาร และเอาไปแจกให้พี่น้องในชุมชนต่าง ๆ ชุมชนไหนยังประกอบอาหารได้ก็จะประสานกับเครือข่ายฯ ให้เป็นอาหารสด...เราช่วยกันทำส้มจากแก้อ้อ เรือ เพื่อส่งไปให้ชุมชนต่าง ๆ...” (มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย)

“...ของที่มีมาช่วยถือว่าเยอะมาก ทั้งที่ผู้ที่ผ่านมาแล้วเห็นว่าคนอยู่เยอะก็เอาของมาลงให้ หรือเครือข่ายที่ประธานและคณะกรรมการติดต่อขอความช่วยเหลือ เช่น เครือข่ายเทศบาล รายการคนค้นคน รายการรัตตาคารบ้านทุ่ง เจ้เล้ง ปตท. อุ้งยังชีพพระราชทานจากฟ้าหญิงฯ และของรัฐสภากับศปก...” (ชุมชนหลักหก)

“...เราได้รับความช่วยเหลือมากที่สุดก็จากมูลนิธิฯ และเครือข่ายฯ ที่ไม่เคยทิ้งเราเลยในช่วงน้ำท่วม คนในชุมชนเองก็มีน้ำใจ ช่วยเหลือกัน ช่วยเหลือเรายิ่งกว่าญาติพี่น้องของเราเองเสียอีก...” (ชุมชนริมทางรถไฟฯ)

ผลกระทบหลังน้ำท่วม

การประกอบอาชีพ รายได้ และปัญหาหนี้สิน เนื่องจากชาวชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง ลูกจ้างรายวัน ค้าขาย แม่บ้านทำความสะอาด ขับรถรับส่ง เกษตรกรรม หรือเก็บของเก่า ทำให้เมื่อเกิดน้ำท่วมก็ไม่สามารถออกไปประกอบอาชีพได้ต้องหยุดการประกอบอาชีพชั่วคราว

“...ป่าเก็บผักขาย และรับจ้างทั่วไป ส่วนสามีประกอบอาชีพรับจ้างก่อสร้าง ส่วนใหญ่รายได้เป็นรายวันไม่แน่นอน น้ำท่วมก็ออกไปทำงานไม่ได้ ขาดรายได้ไปเลย คนอื่น ๆ ในชุมชนก็โดน รับจ้างก่อสร้างก็ไม่มีงาน ขับจักรยานยนต์รับจ้างน้ำท่วมมากก็ขับไม่ได้ ทำนาเลี้ยงปลาที่เสียหาย ต้นไม้รากเน่าตาย ปลาหนีไปตามน้ำ ค้าขายก็ออกไปไม่ได้...” (ชุมชนบึงลำไผ่)

“...แฟนพี่ชายของอยู่ตลาดนัด พอน้ำเริ่มท่วมคนก็ไม่เดินละ พอท่วมมากเข้าก็ไม่ได้ขาย เพราะตลาดน้ำก็ท่วม คนซื้อก็ไม่ค่อยมี ลุยน้ำไปก็ไม่คุ้ม...” (ชุมชนหลวงวิจิตร)

“...ทำงานเป็นลูกจ้างรายวัน ชวนคนเข้าร้านทำฟันปลอมแถวท่าพระจันทร์ ก่อนน้ำท่วมก็แยอยู่แล้ว เพราะแถวนั้นมีน้ำขึ้นน้ำลง คนก็ไม่ค่อยเดินเพราะกลัวเปียก พอน้ำท่วมเข้าจริง ๆ งานก็หยุดหมด ร้านก็ต้องปิด หมอ และพนักงานก็ไปทำงานไม่ได้...” (ชุมชนพูนทรัพย์)

ในช่วงที่น้ำท่วมชาวชุมชนส่วนใหญ่ได้นำเงินทุนประกอบอาชีพ หรือกู้ยืมเงินจากแหล่งต่างๆ มาสำรองไว้เพื่อใช้จ่าย มีเพียงบางส่วนเท่านั้นที่สามารถหาอาชีพเสริมในช่วงน้ำท่วม เช่น จัปปลา รับจ้างยกเรือข้ามทางรถไฟ/บึงแบค พายเรือ หรือขายของเกี่ยวกับน้ำท่วม แต่ภายหลังน้ำลดการกลับไปประกอบอาชีพเดิมก็ไม่ใช่ง่าย โดยเฉพาะในกลุ่มลูกจ้างชั่วคราวที่เกี่ยวข้องกับความพร้อมของผู้ประกอบการ กลุ่มค้าขายที่ต้องหาเงินลงทุนก้อนใหม่อีกก้อน กลุ่มเกษตรกรที่ต้องเตรียมที่ดิน และวัตถุดิบต่าง ๆ ให้ทันกับฤดูเพาะปลูก ในระหว่างนี้จึงมีชาวชุมชนบางคนเปลี่ยนอาชีพไปหาของเก่า และรับจ้างก่อสร้าง-ซ่อมแซมบ้านมากขึ้น

“...ปกติพี่ปลูกข้าว และทำสวนอยู่ที่โคราช พอติลงก่อนน้ำท่วมเพราะพ่อป่วย มาติดน้ำท่วม และพ่อป่วยอยู่กว่าสามเดือนไม่ได้กลับบ้านที่โคราช พอน้ำลดพ่อก็เสียชีวิต และทั้งลูกเล็ก ๆ ไว้อีกคน...ระหว่างที่น้ำท่วมพี่และแฟนก็ไม่ได้ไปทำงานที่ไหน ก็ต้องเอารถมอเตอร์ไซด์ไปเข้าไฟแนนซ์ ขอยืมเงินจากญาติที่ต่างจังหวัดมาก่อน ดอกเบี้ยเท่าไรก็ต้องยอม...ผักที่ปลูกไว้ตอนนี้คงไม่เหลือแล้ว...” (ชุมชนหลวงวิจิตร)

“...อาชีพแค่นี้ก็ต้องหยุดเนื่องจากสนามกอล์ฟถูกน้ำท่วม กว่าจะเปิดได้ก็คงอีก 2 เดือน...พอช่วงหน้าฝน คนเล่นก็จะน้อยลงอีก...” (ชุมชนหลักหก)

“...หลังน้ำลดที่เห็นก็มีคนที่ลำบากกว่าเราก็คือเยอะ พวกแรงงาน หรือรับจ้างทั่วไปไม่มีงานทำ หางานทำไม่ได้ คนจ้างไม่มีทุนจะจ้าง งานที่จะทำยังเริ่มต้นไม่ได้... ตอนนี้ที่มอง ๆ ดูพวกแรงงานหาเก็บของเก่ากินไปพราง ๆ ก่อน เพราะของเก่านี้มันหาง่าย อะไรก็ขายได้ พอมีงานค่อยไปทำ...แต่พวกแรงงานเงินออกมาเดือนชนเดือน ยิ่งบางที่นายจ้างเขาไม่มีเงินจ้างลูกจ้างก็ไม่มีไปด้วย...” (ชุมชนหลักหก)

“...น้ำท่วม แล้วของเก่าจะเยอะขึ้นก็จริง แต่ก็มีประโยชน์สำหรับคนที่มือถือนำไปปรับซื้อ มีแรงงานไปชน อย่างตอนนี้อายุมากแล้ว เขาให้พริกยกไม่ไหว...ตอนนี้ ลูกก็ไม่ค่อยอยากให้ทำงาน เพราะอีกคนป่วยเป็นโรคหัวใจ อีกคนก็ไปผ่าตัดมดลูกมาหลังจากน้ำท่วม ทำไม่ค่อยไหว...” (ชุมชนหลักหก)

“...คนที่จำเป็นต้องใช้เงินถ้ามีเงินเก็บก็ต้องเอาออกมาใช้ก่อน กรณีไม่มีเงินเก็บก็ต้องหยิบยืมหรือกู้เงินมาใช้จ่าย แม้ช่วงน้ำท่วมคนส่วนใหญ่จะไม่ได้ออกไปไหนอยู่เฝ้าบ้าน แต่ก็ยังมีรายจ่าย ก็ต้องยืมเงินญาติมาใช้ช่วงน้ำท่วม...” (ชุมชนบึงลำไผ่)

ทรัพย์สินเสียหาย ทรัพย์สินของชาวบ้านที่เสียหายมีทั้งส่วนที่เป็นเครื่องใช้ไฟฟ้า ตู้เย็น โทรทัศน์ เครื่องครัว เตาแก๊ส หม้อ กระทะ บ้านและอุปกรณ์ตกแต่งบ้าน ฝาบาน เสื้อผ้า ตู้เสื้อผ้า ตู้กับข้าว รวมถึงพาหนะ และอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ เช่น จักรยานยนต์ รถซาเล้ง ตลอดจนต้นไม้ บ่อปลา ของเก่าที่เตรียมจำหน่าย เป็นต้น ทั้งนี้ ของที่เสียหาย และยังใช้ได้อยู่ชาวชุมชนจะซ่อมแซมและใช้ต่อไปไม่ได้ทั้ง

“...ที่บ้านไม่ได้โดนอะไรมาก แค่ประตูบ้าน ผนังบ้าน และพวกขาตู้ ขาเตียง แต่ก็ยังใช้ได้อยู่ ไม่ได้เปลี่ยนอะไร เพราะยังใช้ได้...” (ชุมชนพูนทรัพย์)

“...พื้นบ้านเป็นพื้นไม้ พอถูกน้ำท่วมขังอยู่นาน ๆ ก็บวม และขึ้น ตอนนี้ก็เลยซื้อเสื่อน้ำมันมาปูทับพื้นไม้ จะได้อยู่ได้...” (ชุมชนหลวงวิจิตร)

“...พอน้ำมาของเก่าที่กองไว้ได้สะพานก็ลอยตามน้ำไปหมด ของเก่าที่กองไว้ในบ้าน ก็ออกไปทางหลังบ้านลงไปในคลอง ตอนนั้นก็นั่งมองอย่างเดียวทำอะไรไม่ได้ ทุกคนนี้เกลี้ยๆ ไม่มีเหลือ ของตรงทางเดินชุมชนเรียบไปหมด...น้ำที่ไหลมาก็แรงมากเหมือนกับน้ำตก ถนนในชุมชนเหมือนเป็นคลอง...ตอนนั้นก็หุดหู่ บอกไม่ถูก ก็ต้องคิดว่าไม่เป็นไร ไม่เครียด ไม่คิดมาก หมดไปแล้วหาใหม่ ไม่เป็นไร พี่ชินชากับเรื่องแบบนี้แล้ว...” (ชุมชนหลักหก)

“...บ้านส่วนใหญ่ที่เป็นชั้นเดียวก็จะจมทั้งหลัง แต่ไม่ถึงกับพัง มีแต่พวกไม้อัดที่มันเสีย สังกะสีที่เป็นสนิม...” (ชุมชนหลักหก)

“...มอเตอร์ไซด์ 2 คัน ตู้ไม้ มีทั้งหมด 5 หลัง เป็นตู้ใหญ่ 2 หลัง ไม้อัด 3 หลัง หม้อไฟฟ้า เสื่อน้ำมัน ปลาในบ่อ เป็นของที่เสียหายมากที่สุด มีปลานิล ปลาตะบิม ปลาเยี๊ยะ และ ปลาสลิด รวมถึงต้นมะม่วง ต้นมะกรูด ต้นมะนาว...” (ชุมชนบึงลำไผ่)

ตอนที่ 4

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

บทสรุป

จากการศึกษาผลกระทบของสถานการณ์น้ำท่วมปี พ.ศ.2554 ต่อชีวิตคนจนเมืองใน 5 ชุมชนในเขต
ชานเมืองกรุงเทพมหานคร พบลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

ลักษณะของคนจนเมือง

จากการศึกษา พบว่า คนจนเมืองในการศึกษามีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1. **ไม่มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย** จะพบว่าคนจนเมืองสามชุมชนเป็นผู้อยู่อาศัยในชุมชนที่ตนเองไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย ในขณะที่อีกสองชุมชนเป็นชุมชนที่มีสัญญาเช่าระยะเวลา 30 ปี กับเจ้าของที่ดินในโครงการบ้านมั่นคงของรัฐบาล

การไม่มีเอกสารยืนยันสิทธิในการครอบครองที่อยู่อาศัยของชาวชุมชน ทำให้ชาวชุมชนทั้งหมดมีความกังวล และหวาดกลัวต่อนโยบายการไล่รื้อของผู้อ้างสิทธิในที่ดินที่อยู่อาศัยที่เปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการการใช้ที่ดินที่นับวันจะสูงขึ้นตามมูลค่าของที่ดินที่เพิ่มมากขึ้น

2. **ความยากจนเป็นสาเหตุหลักของการไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยของคนจนเมือง** คนจนเมืองทั้ง 5 ชุมชน ต่างเป็นผู้ที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่ต่างจังหวัด ส่วนมากจะเป็นคนจนที่ประสบกับความล้มเหลวในการประกอบอาชีพเดิม และแสวงโอกาสในการประกอบอาชีพใหม่จึงเดินทางเข้ามาแสวงโชคในกรุงเทพมหานคร อย่างไรก็ตาม คนจนที่มีต้นทุนเดิมทั้งเรื่องการศึกษา ทุน และเครือข่ายน้อย ส่วนมากต้องประกอบอาชีพที่มีรายได้น้อยและไม่แน่นอน และส่วนมากรายได้ของครอบครัวจะไม่มากพอที่จะหาที่อยู่อาศัยที่เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง จึงพาครอบครัวเข้ามาอยู่อาศัยในที่รกร้างว่างเปล่าที่ไม่ต้องจ่ายเงิน หรือที่เช่าราคาถูก อย่างไรก็ตาม เมื่อเมืองที่มีการพัฒนามากขึ้น ที่ดินที่อยู่อาศัยที่ตนเองไม่มีกรรมสิทธิ์ก็กลายเป็นที่ดินที่เจ้าของต้องการนำกลับไปใช้ประโยชน์ คนจนที่เคยอยู่อาศัยต้องกลายเป็นผู้บุกรุก และถูกไล่รื้อให้ออกจากพื้นที่ ที่ผ่านมา คนจนเมืองได้มีการรวมตัวกันต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิในการอยู่อาศัยให้มีความมั่นคงมากยิ่งขึ้นในหลายลักษณะ เช่น การทำสัญญาเช่าที่ดินระยะยาว หรือโครงการโฉนดชุมชน อย่างไรก็ตาม การต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิในความ

มันคงในที่อยู่อาศัยของคนจนเมืองที่ผ่านมาต้องใช้เวลา ความร่วมมือ และมีความต่อเนื่อง และคนจนอีกส่วนมากยังเป็นผู้ที่ต้องเผชิญกับความหวาดวิตกต่อการไร้ตัวตนและครอบครัวออกจากที่อยู่อาศัยต่อไป

3. ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยทำให้คนจนต้องซื้อสาธารณูปโภคราคาแพง

คนจนเมืองที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยทั้งหมดในประเทศไทยต้องมีภาระค่าใช้จ่ายในการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐานที่ราคาแพงมากกว่ากลุ่มคนอื่น ๆ ในสังคมไทย จะเห็นว่าคนจนเมืองทั้งห้าชุมชนเคยประสบกับสถานการณ์ที่ต้องซื้อน้ำประปา และไฟฟ้าราคาแพงมากกว่าคนอื่น ๆ ทั้งนี้ เนื่องจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะไม่ยินยอมที่จะจ่ายน้ำประปาและไฟฟ้าให้กับครัวเรือนที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย คนจนที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยทั้งหมดต้องทำ คือ การขอต่อน้ำประปา และต่อไฟฟ้าจากผู้ที่มีน้ำประปาและไฟฟ้าซึ่งผู้เป็นเจ้าของสามารถเรียกกร้อค่าใช้จ่ายได้ตามที่ต้องการ และจะเป็นราคาที่สูงกว่าครัวเรือนที่มีมิเตอร์น้ำประปา-ไฟฟ้าของตนเองมาก

นอกจากนี้ การไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยทำให้คนจนส่วนหนึ่งไม่มีทะเบียนบ้านเป็นของตนเอง เมื่อเด็กจะเข้าโรงเรียน หรือผู้ใหญ่จะไปทำงานต้องไปขออาศัยขอใส่ชื่อในทะเบียนบ้านของคนอื่น ทำให้คนจนเหล่านั้นต้องเผชิญกับความลำบากในการดำรงชีวิตที่ต้องพึ่งพิงคนอื่นเป็นอย่างมาก

4. คนจนมีรายได้น้อย และไม่แน่นอน

คนจนเมืองที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดที่ศึกษาทั้งหมดเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพที่มีรายได้น้อยและมีรายได้อันไม่แน่นอน ทั้งนี้ เนื่องจากคนจนเมืองเหล่านี้มักเป็นผู้ที่มีพื้นฐานที่ขาดโอกาส เช่น เรียนหนังสือน้อยทำให้มีโอกาสในการเลือกงานได้น้อย มีทุนน้อยเนื่องจากส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่ยากจนทั้งยังไม่มีแหล่งทุน การประกอบอาชีพของคนจนเมืองส่วนใหญ่จึงเป็นอาชีพอิสระที่ลงทุนน้อย เช่น แรงงานรับจ้างรายวัน เก็บของเก่า บริการขับรถ หรือขายของเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งรายได้ที่ได้รับจะเป็นรายได้รายวัน และมีรายได้อันไม่แน่นอน ทั้งเมื่อไม่ได้ทำงานจะทำให้ไม่มีรายได้ ในขณะที่มีรายจ่ายต้องจ่ายเป็นประจำเช่นเดียวกับประชากรกลุ่มอื่น ๆ การที่คนจนมีรายได้น้อยและไม่แน่นอน ทำให้พวกเขาไม่มีเงินออมไว้ใช้จ่ายยามฉุกเฉินหรือเมื่อไม่สามารถทำงานได้ จึงพบว่าคนจนเมืองส่วนใหญ่เมื่อประสบกับภาวะวิกฤต เช่น เหตุการณ์น้ำท่วมจะมีหนี้สินมากยิ่งขึ้น เนื่องจากไม่มีรายได้ ในขณะที่มีภาระที่ต้องใช้จ่ายจึงต้องหยิบยืมเงินจากนายทุน หรือคนอื่น ๆ ในชุมชน ซึ่งส่วนมากจะเป็นการกู้ยืมเงินที่มีดอกเบี้ยสูงมากกว่าการกู้ยืมในระบบในประชากรกลุ่มอื่น ซึ่งส่งผลให้คนจนจะยังมีภาวะทางเศรษฐกิจที่ลำบากมากยิ่งขึ้น

สถานการณ์ของคนจนเมืองในวิกฤตการณ์น้ำท่วม

สถานการณ์น้ำท่วมในปี พ.ศ.2554 ได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนทั่วไปในพื้นที่ต่าง ๆ อย่างรุนแรง อย่างไรก็ตาม สำหรับคนจนเมืองที่มีทรัพยากร และรายได้จำนวนจำกัดและไม่แน่นอน วิกฤตการณ์น้ำท่วมใหญ่ในครั้งนี้กลับยิ่งทำให้ความยากจนและด้อยโอกาสของคนจนเมืองเหล่านี้ยิ่งปรากฏชัดเจนมากยิ่งขึ้น สถานการณ์ของคนจนในภาวะน้ำท่วม มีลักษณะ ดังนี้

1. **ที่อยู่ของชุมชนอยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัยมากกว่า** ลักษณะที่ตั้งของชุมชนที่ศึกษาทั้ง 5 ชุมชน ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงภัยมากกว่า คนจนเมืองมีพื้นที่ที่ตั้งที่อยู่อาศัยอยู่ในชอยลึกเดินทางเข้าออกลำบาก ตั้งอยู่ในพื้นที่ต่ำกว่าระดับถนน ตลอดจนตั้งอยู่ใกล้คลอง หรือเส้นทางเดินของน้ำ ส่งผลให้เมื่อเกิดน้ำท่วมชุมชนทั้ง 5 ชุมชน ได้รับผลกระทบก่อน หรือได้รับผลกระทบมากกว่าชุมชนในบริเวณใกล้เคียง นอกจากนี้ ในช่วงที่เกิดภาวะน้ำท่วมสูง ความช่วยเหลือของผู้ที่เกี่ยวข้องยังเข้าไปไม่ถึงได้ยากกว่าคนในพื้นที่อื่น ในขณะที่ผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนเดินทางเข้าออก ติดต่อกับภายนอกได้ยากกว่าพื้นที่อื่น

2. **ลักษณะที่อยู่อาศัยก่อสร้างด้วยวัสดุตามกำลัง ไม่แข็งแรง** คนจนเมืองทั้ง 5 ชุมชนที่ศึกษาจะปลูกสร้างที่อยู่อาศัยขึ้นอย่างง่าย ด้วยงบประมาณที่มีจำกัด วัสดุที่ใช้เป็นประเภทไม้กิ่งปูน หรือสังกะสี ไม่เป็นไม้เนื้ออ่อนราคาไม่แพง บ้านมักมีขนาดเล็กมีระดับความสูงไม่มากนัก เมื่อเกิดวิกฤตน้ำท่วมบ้านเรือนของคนจนเมืองจึงเสียหายเป็นส่วนมาก พื้นบ้าน ประตู หน้าต่างที่เป็นไม้เนื้ออ่อนเมื่อถูกน้ำท่วมซึ่งเป็นเวลานานจะเปื่อยยุ่ยใช้การไม่ได้

3. **การป้องกันของมีค่าจากน้ำท่วม** เมื่อเกิดเหตุน้ำท่วมคนจนเมืองมีส่วนน้อยที่ก่อสร้างกันน้ำเข้าบ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่จะเลือกที่จะป้องกันทรัพย์สินของตนเองไม่ให้โดนน้ำท่วมด้วยการต่อชั้น หนุน แขนงของมีค่าให้สูงพ้นจากน้ำ หรือขนย้ายของมีค่าขึ้นบนหลังคา ไว้บนพื้นที่สูงในชุมชน เช่น กองเสาไฟฟ้า ต้นไม้ สะพาน หรือทางรถไฟ

4. **คนจนไม่อพยพออกนอกพื้นที่** คนจนเมืองทั้ง 5 ชุมชน ส่วนใหญ่ไม่อพยพออกจากชุมชนของตนเองเมื่อเกิดน้ำท่วม ส่วนใหญ่เลือกที่จะอาศัยอยู่ในบ้านของตนเองเนื่องจากเป็นห่วงบ้านห่วงทรัพย์สิน ของมีค่าภายในบ้าน ไม่มีที่ที่จะไป ไม่มีญาติพี่น้อง ไม่อยากรบกวนญาติพี่น้องที่ต่างจังหวัด ตลอดจนมีเด็กเล็ก คนชรา และสัตว์เลี้ยง นอกจากนี้ พวกเขายังไม่ต้องการที่จะไปอยู่ศูนย์พักพิงแม้จะอยู่ใกล้ชุมชนเดิม เนื่องจากเห็นว่าพวกเขาสามารถที่จะปรับตัวและอยู่อาศัยในบ้านของตนเองได้ ยกเว้นในกลุ่มชาวชุมชนหลวงวิจิตรที่ย้ายออกไปอาศัยอยู่ในศูนย์พักพิงโรงเรียนแยมจาดวิชานุสรณ์ซึ่งตั้งอยู่ริมถนนด้านหน้าของชุมชน เนื่องจากภายในชุมชนน้ำท่วมเต็มพื้นที่ และห้องสุขาไม่สามารถใช้ได้

5. **คนจนมีงบประมาณในการเตรียมรับมือภัยพิบัติน้อยกว่า** เนื่องจากคนจนเมืองเป็นผู้มีรายได้น้อย และมีรายได้ไม่แน่นอนทำให้มีเงินออมน้อย เมื่อเกิดเหตุอุทกภัยพวกเขามีงบประมาณในการเตรียมตัวอยู่

อาศัยในภาวะน้ำท่วมจำกัด พวกเขาส่วนใหญ่เตรียมซื้ออาหารแห้ง และเตรียมการป้องกันทรัพย์สินด้วยงบประมาณที่มีจำกัด (ประมาณ 2,000 บาท หรือน้อยกว่าต่อครอบครัว) โดยส่วนใหญ่จะเป็นการซื้อข้าวสาร บะหมี่สำเร็จรูป ปลากระป๋อง ไข่รับประทานและเตรียมน้ำสะอาดใส่ไว้ในภาชนะที่มี นอกจากนี้ ยังมีการเตรียมที่อยู่อาศัยให้พร้อมรับกับน้ำท่วมโดยการยกของมีค่าขึ้นที่สูง ซึ่งการเตรียมความพร้อมของครอบครัวเพื่อรองรับสถานการณ์น้ำท่วมดังกล่าวเป็นการใช้เงินที่สะสมในครอบครัว และบางบ้านต้องกู้หนี้ยืมสิน

6. ความช่วยเหลือที่เข้าไม่ถึงชุมชน ในช่วงที่เกิดน้ำท่วม ชุมชนที่ศึกษาเกือบทั้งหมด (ยกเว้นชุมชนบึงลำไผ่) ระบุว่าชุมชนของพวกเขาไม่ได้รับความช่วยเหลือเข้าไม่ถึงความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก โดยเฉพาะสำนักงานเขต กรุงเทพมหานคร และ สปภ. ทั้งนี้ คนในชุมชนเห็นว่าการที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่เข้าไปให้การช่วยเหลือคนในชุมชนเนื่องจากชุมชนของพวกเขาไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย ตั้งอยู่ห่างไกลและลึก การเดินทางไม่สะดวก นอกจากนี้ ในบางชุมชนยังไม่มีผู้นำชุมชนที่จะทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานภายนอก ซึ่งทำให้สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านในช่วงน้ำท่วมสูงมีความยากลำบากมาก อย่างไรก็ตาม เนื่องจากคนจนเมืองทั้ง 5 ชุมชนเป็นสมาชิกเครือข่ายสลัมสี่ภาค ซึ่งในช่วงวิกฤตน้ำท่วม ทางเครือข่ายสลัมสี่ภาคได้ระดมกำลังดำเนินกิจกรรมให้ความช่วยเหลือสมาชิกเครือข่ายที่ประสบกับปัญหาน้ำท่วม ทำให้ชาวชุมชนทั้ง 5 ชุมชนสามารถดำเนินชีวิตผ่านช่วงวิกฤตน้ำท่วมไปได้

7. ความลำบากในการเริ่มต้นชีวิตใหม่หลังวิกฤตน้ำท่วม เหตุการณ์น้ำท่วมครั้งนี้ มีผลกระทบทางเศรษฐกิจที่สำคัญสำหรับชีวิตคนจนเมือง

1. ทำให้ทรัพย์สินของครอบครัว ของมีค่าที่เก็บสะสม อุปกรณ์การดำเนินชีวิต หม้อ ถ้วยชาม ตู้เย็น ตู้เสื้อผ้า ผ้าห่ม หมอน มุ้ง อุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ เช่น รถเข็น รถจักรยานยนต์ ตลอดจนสินค้าโดยเฉพาะของเก่าที่รวบรวมไว้เตรียมขาย เป็นต้น สูญหายไปกับน้ำ ทรัพย์สินเหล่านี้สำหรับคนจนที่มีรายได้น้อยต้องใช้เวลาซื้อหาเพื่อสะสมเป็นเวลานาน เมื่อต้องสูญเสียทรัพย์สินไป พวกเขาต้องเริ่มต้นหาเงิน ซื้อหา และสะสมใหม่

2. คนจนเมืองที่มีอาชีพรับจ้าง ค่าขาย ต้องขาดรายได้ในช่วงที่น้ำท่วม ประกอบกับต้องมีภาระใช้จ่ายเรื่องอาหารและอื่น ๆ ในช่วงน้ำท่วมในขณะที่ไม่มีรายได้ พวกเขาต้องมีการกู้ยืมเงินเพื่อนำมาใช้จ่าย ส่วนมากจะเป็นการหยิบยืมเงินจากเพื่อนฝูง หรือญาติ แต่หลังน้ำท่วมมีการยืมเงินนอกระบบดอกเบี้ยราคาแพงเพื่อมาเป็นทุนในการเริ่มต้นการดำเนินชีวิตใหม่

3. ในกลุ่มที่ทำอาชีพที่ต้องลงทุนสูง เช่น อาชีพทำพวงมาลัยในชุมชนพุนทรัพย์ การสูญเสียรายได้ทำให้คนทำอาชีพขายพวงมาลัยไม่มีเงินทุนที่จะทำพวงมาลัย ต้องไปทำงานรับจ้างรายวันแทน ในขณะที่คนในชุมชนที่เคยหารายได้จากกรรไกรมาลัยต้องกลายเป็นคนว่างงาน และดำรงชีพด้วยการเก็บของเก่าหรือทำงานรับจ้าง

4. ในกลุ่มที่ประกอบอาชีพรับจ้างบางส่วนยังถูกเลิกจ้าง หรือยังไม่สามารถกลับไปประกอบอาชีพเดิมได้เนื่องจากทางที่ทำงานยังไม่เปิดกิจการ เช่น พนักงานโรงงาน แคนดี้สนามกอล์ฟ

บทเรียนสำคัญ

ในสถานการณ์น้ำท่วม ปี 2554 คนจนเมืองในพื้นที่ศึกษา มีการจัดการกับชีวิตและทรัพยากรที่มีจำกัด เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในภาวะวิกฤตที่สำคัญ ดังนี้

1. การเตรียมตัวเพื่อรับมือจากสถานการณ์น้ำท่วม พบว่า คนจนเมืองเกือบทั้งหมดรับรู้ข่าวสารเรื่องน้ำท่วม อย่างไรก็ตาม เนื่องจากคนจนเมืองส่วนใหญ่มีรายได้จำกัด ไม่มีเงินสะสมมาก ทำให้มีความสามารถในการเตรียมความพร้อมได้เฉพาะบางเรื่อง เช่น เตรียมอาหารสำรองสำหรับครอบครัวได้ประมาณ 1-2 สัปดาห์ ในขณะที่บางครอบครัวแทบจะไม่มีเงินเพียงพอที่จะจัดเตรียมอาหาร

2. เมื่อเกิดน้ำท่วมชุมชน คนจนเมืองส่วนใหญ่ไม่ต้องการย้ายออกจากบ้านเรือนของตนเองแม้แต่ในชุมชนที่มีน้ำท่วมสูงและมีบ้านพักอาศัยเป็นบ้านชั้นเดียว ทั้งนี้ เนื่องจากคนจนเมืองส่วนใหญ่ไม่มีบ้านแห่งที่สองที่ต่างจังหวัด ไม่มีญาติพี่น้องที่พอจะขอพักพิง ทั้งยังเป็นห่วงทรัพย์สินที่มีอยู่อย่างจำกัดและหามาได้ด้วยความลำบาก นอกจากนี้ คนจนเมืองซึ่งส่วนใหญ่จะเคยเผชิญชีวิตลำบากมาก่อนจะมีความมั่นใจว่าตนเองและครอบครัวจะสามารถปรับตัวให้อยู่กับภาวะวิกฤตเรื่องน้ำท่วมได้ อย่างไรก็ตาม ในภายหลังชุมชนบางชุมชน เช่น ชุมชนหลวงวิจิตรต้องย้ายไปพักอาศัยที่ศูนย์พักพิงทั้งชุมชน ทั้งนี้ เนื่องจากน้ำได้เข้าท่วมชุมชนเต็มพื้นที่ชั้นหนึ่งทำให้ผู้ที่บ้านพักชั้นเดียวไม่มีที่พำนักอาศัย ทั้งห้องน้ำในชุมชนยังถูกน้ำท่วมไม่สามารถใช้ได้ทั้งหมด

3. ในระหว่างที่น้ำท่วม ชาวชุมชนส่วนใหญ่มีความกังวลเกี่ยวกับเรื่องอาหารสำหรับบริโภค ยารักษาโรค การขับถ่าย และการเดินทางเป็นหลัก ในขณะที่ปัญหาเรื่องระดับความสูงของน้ำ การรบกวนของสัตว์และแมลง รายได้ หนี้สิน ทรัพย์สินเสียหาย และการลักขโมยทรัพย์สิน เป็นปัญหารองลงมาที่ชาวชุมชนให้ความสำคัญ

4. ในระหว่างที่น้ำท่วม ชุมชนคนจนเมืองส่วนใหญ่โดยเฉพาะในกลุ่มที่มีประสบการณ์การต่อสู้เรื่องที่อยู่อาศัยมายาวนาน จะมีความสามารถในการรวมกลุ่มเพื่อบริหารจัดการและแก้ไขปัญหาระดับชุมชน เช่น การกระจายของบริจาคให้สมาชิกชุมชนได้อย่างทั่วถึง การดูแลชาวชุมชนคนอื่น ๆ การจัดการแก้ไขปัญหาศูนย์พักพิง เป็นต้น

5. ในระหว่างที่น้ำท่วมภาคีเครือข่ายภายนอก เช่น มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย และเครือข่ายสลัม 4 ภาค ซึ่งเคยช่วยพัฒนาชุมชนแออัดให้เข้มแข็ง เป็นกำลังสำคัญในการช่วยเหลือชุมชน ทั้งอาหารปรุงสำเร็จ วัตถุดิบในการปรุงอาหาร น้ำดื่ม นมสำหรับเด็ก ยารักษาโรค ส้วมกระดาด ส้วมลอยน้ำ และเรือ

6. ชุมชนหลวงวิจิตรซึ่งอาศัยที่ศูนย์พักพิงแก้ไขปัญหาเรื่องอาหารของศูนย์พักพิงที่ปรุงอาหารจำนวนน้อยและเฝ้า เด็กและคนชราไม่สามารถรับประทานได้ โดยการขออนุญาตตั้งโรงครัวสำหรับปรุงอาหารเลี้ยงชาวชุมชนของตนเอง โดยได้รับการสนับสนุนจากชุมชน ห้างร้าน และประชาชนที่อยู่ใกล้เคียง ซึ่งในภายหลังอาหารจากโรงครัวของชุมชนหลวงวิจิตรได้มีส่วนเป็นอาหารเสริมให้กับศูนย์พักพิงทั้งศูนย์

7. สถานการณ์น้ำท่วมทำให้ชุมชนที่อยู่ริมคลอง และอาศัยในพื้นที่ต่ำที่อยู่อาศัยแบบบ้านไม้ชั้นเดียวจะสูญเสียทรัพย์สินเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะทรัพย์สินที่มีขนาดใหญ่ที่เคลื่อนย้ายไม่ได้ เช่น ตู้เสื้อผ้า ตู้กับข้าว ตู้เย็น เตียงนอน พื้นบ้าน ประตูบ้าน เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอต่อภาคประชาชน

1. ชุมชนควรมีการจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือผู้ประสบภัยภายในชุมชน หรือการจัดสวัสดิการเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนที่สูญเสียรายได้ มีทุนเบื้องต้นในการประกอบอาชีพ และปรับปรุงที่อยู่อาศัย
2. ชุมชนควรมีการสรุปบทเรียนจากสถานการณ์น้ำท่วม ทั้งการเฝ้าระวัง ระบบช่วยเหลือในช่วงน้ำท่วม และการฟื้นฟูชาวชุมชนในช่วงน้ำลด เพื่อนำบทเรียนมาจัดทำเป็นแผนชุมชนในการจัดการภัยพิบัติที่มีความชัดเจนและเหมาะสมกับชุมชนต่อไป
3. เครือข่ายควรมีการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการเพื่อช่วยเหลือสมาชิกเครือข่ายซึ่งเป็นชุมชนต่าง ๆ ในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล ในการเตรียมชุมชน และฟื้นฟูชุมชนภายหลังภัยพิบัติ
4. เครือข่ายควรมีการฝึกอบรม และเตรียมความพร้อมให้กับชุมชนในการวางแผน การเตรียมความพร้อม และการจัดการภัยพิบัติ ตลอดจนการจัดเตรียมอาหาร อุปกรณ์ในการช่วยเหลือสมาชิกในชุมชน เช่น การทำส้วมลอยน้ำ การต่อ-ซ่อมแซมเรือ และการชักซ้อมการปฏิบัติ เพื่อให้การป้องกันและแก้ไขปัญหาของชุมชนมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอต่อภาครัฐ

1. ในสถานการณ์วิกฤต รัฐต้องไม่เลือกปฏิบัติในการให้ความช่วยเหลือกับประชาชน รัฐไม่ควรมีการให้ความช่วยเหลือโดยยึดเอกสารทางราชการเป็นหลักเกณฑ์ เนื่องจากการให้ความช่วยเหลือในลักษณะดังกล่าวจะทำให้ชาวชุมชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่ไม่มีการรับรองอย่างเป็นทางการ ชาวชุมชนที่ไม่มีทะเบียน หรือผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านเช่าจะไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือ
2. รัฐควรให้ความช่วยเหลือผู้ที่ด้อยโอกาส และผู้มีรายได้และทรัพยากรน้อยให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสถานการณ์วิกฤต

3. รัฐควรมีแนวทางการปฏิบัติเพื่อให้ความช่วยเหลือ- เยียวยาผู้ได้รับผลกระทบที่เหมาะสม ปฏิบัติได้สำหรับผู้ประสบภัยทุกเพศ ทุกวัย และทุกฐานะ

4. รัฐควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการกับภัยพิบัติของคนในชุมชน ตั้งแต่การเตรียมพร้อมรับมือ การให้ความช่วยเหลือและเยียวยาผู้ประสบภัย

5. ควรพิจารณา นิยาม “ผู้ประสบภัย” ให้มีความครอบคลุมถึงผู้ได้รับผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับวิกฤตการณ์ เช่น ผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านเรือนที่น้ำไม่ท่วม แต่เส้นทางคมนาคมถูกตัดขาดไม่สามารถดำเนินชีวิตได้ตามปกติ ทำให้ขาดเสบียงอาหารและรายได้ เป็นต้น

6. ควรมีการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับภัยพิบัติทุกประเภทอยู่เสมอ เช่น มีการสำรวจสภาพกายภาพชุมชน เตรียมทีมพยาบาล ทีมเสบียงอาหาร ทีมประสานงาน

ข้อเสนออื่น ๆ

1. ในภาวะวิกฤต รัฐควรจัดให้มีหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ให้บริการในระดับชุมชนที่ไม่สามารถออกมาใช้บริการภายนอกได้

2. ให้การรักษาพยาบาลโดยไม่เลือกว่าผู้ป่วยที่เข้ารับบริการมีบัตรทอง/สิทธิการรักษาอยู่ที่ไหน

ກາດພນວກ
(ບຸນ- ກາຍຊີວິດໃນບຸນ)

1. ชุมชนบึงลำไผ่ เขตมีนบุรี

ข้อมูลทั่วไปของชุมชน

ชุมชนบึงลำไผ่ เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร เป็นชุมชนที่เคยทำการเกษตรโดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน คือ สภาพพื้นที่แบบราบลุ่มและติดคลองแสนแสบซึ่งเคยเป็นทั้งเส้นทางคมนาคม และแหล่งน้ำสำหรับการทำเกษตรกรรม อาชีพหลักของคนชุมชนบึงลำไผ่ในอดีต คือ การเช่าที่ดินทำนาเมื่อว่างจากการทำนาในที่ดินของตนเองก็ออกไปรับจ้างดำนาและเกี่ยวข้าวในพื้นที่นาของเพื่อนบ้าน รวมทั้งปลูกผลไม้ปลูกผัก เลี้ยงปลาเป็นอาชีพเสริม

พื้นที่ของชุมชนบึงลำไผ่ทั้งหมด 78 ไร่ 2 งาน 57 ตารางวา พื้นที่ส่วนใหญ่ถูกใช้เป็นที่เพาะปลูกข้าว ปลูกผัก บ่อเลี้ยงปลา และที่อยู่อาศัย ชุมชนบึงลำไผ่มีจำนวนครัวเรือน 31 หลังคาเรือน ลักษณะที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นบ้านชั้นเดียวแต่ยกพื้นให้สูงกว่าพื้นดิน เนื่องจากเป็นพื้นที่ต่ำได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมเป็นประจำทุกปี ขณะเดียวกันก็ไม่สร้างบ้านให้สูงมากนักเพราะในช่วงที่มีพายุจะมีลมค่อนข้างแรงสร้างความเสียหายให้บ้านเรือนได้ง่าย คนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องกันจะปลูกบ้านเรือนจะอยู่ใกล้กันแต่ไม่แออัด บ้านแต่ละหลังจะมีพื้นที่ในการเพาะปลูกเป็นส่วนตัว ชาวชุมชนมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายาย

ชุมชนบึงลำไผ่ในยุคปัจจุบันกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงหลายด้านทั้งการประกอบอาชีพ ปัญหาที่ดินที่อยู่อาศัย และผลกระทบจากน้ำท่วม ชาวชุมชนบึงลำไผ่ไม่ได้ทำนาเหมือนในรุ่นปู่ย่า เนื่องจากเจ้าของที่ดินได้ขายที่ดินให้กับธุรกิจบ้านจัดสรร และโรงงานในขณะที่ในพื้นที่ได้รับผลกระทบจากน้ำเสีย ซึ่งชาวบ้านเชื่อกันว่าน่าจะมาถูกปล่อยมาจากหมู่บ้านจัดสรร โรงเรียน และโรงงานที่ขยายตัวเข้ามาประชิดพื้นที่ของชาวบ้านมากขึ้นทุกที ชาวบ้านที่ทำนาและเลี้ยงปลาต้องไปรับจ้างทำนานอกพื้นที่ หรือเปลี่ยนอาชีพมาทำงานรับจ้างทั่วไป เช่น รับเหมาก่อสร้าง ขายอาหารตามสั่ง ขับจักรยานยนต์รับจ้าง เก็บผักบุงขายเพื่อความอยู่รอด

ปี 2539 เกิดกรณีพิพาทระหว่างคนชุมชนบึงลำไผ่กับสำนักงานเขตมีนบุรี เรื่องที่ดินของชุมชนที่สำนักงานเขตอ้างว่าเป็นที่สาธารณะ และชาวบ้านที่อาศัยอยู่ถือเป็นผู้บุกรุกเนื่องจากผู้อยู่อาศัยดังกล่าวไม่มีเอกสารสิทธิที่ดิน แต่ชาวบ้านอ้างว่าได้อยู่อาศัยในพื้นที่มาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายาย และได้จองจับพื้นที่ทำมาหากินมาเป็นเวลามากกว่าร้อยปีแล้ว การเจรจาระหว่างสำนักงานเขตกับชาวบ้านไม่ได้ข้อยุติ และชาวบ้านยังอาศัยและทำกินในที่ดินต่อไป จนเวลาล่วงเลยมาถึงเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ในปี 2554 ซึ่งชาวบ้านเริ่มวิตกกังวลกับอนาคตข้างหน้าแล้ว

สภาพพื้นที่ราบลุ่มต่ำ ทำให้ชุมชนบึงลำไผ่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมทุกปี เนื่องจากอยู่ใกล้ประตูระบายน้ำคลองแสนแสบ ดอนมีนบุรี ในฤดูฝนเมื่อคลองแสนแสบมีปริมาณน้ำมาก ประตูระบายน้ำจะถูกปิดเพื่อชะลอน้ำที่จะไหลเข้าพื้นที่ชั้นในของกรุงเทพฯ จะทำให้น้ำเอ่อล้นจากคลองแสนแสบ และเข้าท่วม

พื้นที่ชุมชน อย่างไรก็ตาม น้ำที่ท่วมชุมชนจะท่วมเฉพาะทางเดินบริเวณพื้นดินของบ้านแต่ไม่ท่วมบ้านเรือน แต่อย่างใด ที่ผ่านมาชาวบ้านสามารถปรับตัวใช้ชีวิตร่วมกับน้ำได้ และยังสามารถออกไปทำมาหากินได้ตามปกติ แต่เหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ที่ผ่านมา ชาวบ้านเข้าใจว่าไม่ใช่ น้ำท่วมตามธรรมชาติเหมือนที่เคยเกิดขึ้น สร้างความเดือดร้อนให้กับการดำเนินชีวิตอย่างมาก สูญเสียทรัพย์สิน สูญเสียรายได้ และที่สร้างความวิตกกังวลให้ชาวบ้านมากที่สุด คือ กลัวว่าปัญหาที่ดินและที่อยู่อาศัยที่เกือบจะถูกลืมนำไปแล้ว จะกลับมาเป็นปัญหาที่จะต้องแก้ไขอีกเพราะไม่แน่ใจว่าที่ดินที่เคยอาศัยอยู่ในวันนี้ จะกลายเป็นที่รองรับน้ำในอนาคตหรือไม่

ข้อมูลทั่วไปของกรณีศึกษา

1. แตน หญิงวัยกลางคนเกิดและเติบโตมาในชุมชนบึงลำไผ่ เธอเล่าว่าที่เรียกว่าชุมชนบึงลำไผ่ เพราะเดิมทีบริเวณชุมชนมีต้นไผ่ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ในเวลาต่อมาต้นไผ่ส่วนใหญ่ถูกตัดออกไปเพื่อนำพื้นที่ที่มีอยู่อย่างจำกัดมาใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะด้านการเกษตรซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน เธอเล่าว่าสมัยรุ่นปู่รุ่นย่าก่อนจะมาจับจองพื้นที่ในชุมชนเคยอาศัยอยู่ในเรือริมคลองแสนแสบมาก่อน ช่วงเริ่มแรกที่อยู่อาศัยของเธอเข้ามาแถวบึงลำไผ่ยังไม่ได้จับจองพื้นที่ แต่อาศัยที่ดินว่างเปล่าทำนาข้าวลอยโดยเก็บเกี่ยวข้าวที่ลอยพ่นน้ำขึ้นมาเพื่อเอาไว้กินเป็นหลัก และปลูกหญ้าปล้องไว้ขายให้คนเลี้ยงควายที่ทำนาอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ได้ราคางานละ 300 บาท ต่อมาจึงออกจากเรือมาจับจองพื้นที่ที่ไม่มีเจ้าของ ตั้งบ้านเรือนในที่อยู่ปัจจุบัน และจับจองที่ดินว่างเปล่าเรียกว่า "ดินนา" ทำนาของตนเอง ประมาณ 5 ไร่ จนมาถึงรุ่นพ่อรุ่นแม่นอกจากทำนาเป็นอาชีพหลักยังขุดบ่อเลี้ยงปลา ปลูกกล้วย มะม่วง มะดัน ผักบุ้ง ผักกระเฉดเอาไว้กินเองที่เหลือก็ใส่เรือพายไปขายถึงคลองตัน ประตูนํ้า ซึ่งอยู่มาโดยได้สะดวกสบายไม่เดือดร้อน

แตนมีพี่น้อง 5 คน เสียชีวิตไปแล้ว 3 คน ปัจจุบันเหลือแค่เธอกับน้องชายที่ปลูกบ้านอยู่ใกล้กันในชุมชนบึงลำไผ่ ชีวิตในวัยเด็กค่อนข้างยากลำบาก มีโอกาสได้เรียนแค่ชั้น ป.4 เนื่องจากพ่อแม่ไม่มีเงินให้เรียนหนังสือ ทั้งที่ตนเองอยากเรียนต่อเพราะในสมัยนั้นคนที่เรียนจบชั้น ป.7 ก็มีความรู้เป็นครูได้แล้ว ถ้าได้มีโอกาสเรียนชีวิตก็จะสบายขึ้น แต่เมื่อไม่สามารถเลือกได้ทั้งเธอและพี่น้องจึงต้องทำนาเป็นอาชีพหลักต่อไปเหมือนกับพ่อแม่ เมื่อครั้งที่แตนเป็นเด็กครอบครัวของเธอทำนาเพื่อให้มีข้าวไว้กินมากกว่าเอาไปขาย ยามว่างจากทำนาของตนเองก็ต้องไปช่วยพ่อรับจ้างไถนาในที่นาของคนอื่น ตั้งแต่ 06.00 - 09.00 น. และออกไปอีกครั้งช่วงบ่ายเวลา 15.00 - 17.00 น. ได้ค่าแรงวันละ 6 บาท เพื่อให้มีรายได้ไว้ใช้จ่ายในครอบครัว ส่วนพี่น้องคนอื่น ๆ ก็ต้องออกไปช่วยกันทำนาทุกคน เธอเล่าว่าแม้รายได้จากการทำนา และรับจ้างจะไม่มากมาย แต่การกินอยู่ของครอบครัวก็ไม่ลำบากเพราะมีนาไว้ปลูกข้าวกินเอง มีบ่อปลาไว้จับกินจับขายได้ มีผักบุ้ง สายบัวในคลองเก็บกินได้ จนมาถึงรุ่นของเธอและสามีก็ยังยึดอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก โดยเช่าที่นาใกล้บริเวณบ้านเพิ่มเติม จำนวน 40 ไร่ โดยต้องจ่ายค่าเช่าเป็นข้าวเปลือกไร่ละ 10 ถัง ผลผลิตที่ได้ถ้าเป็นนาปีจะได้ข้าวประมาณ 50 ถัง ส่วนนาปรังจะได้ข้าวประมาณ 100 ถัง เมื่อหักต้นทุนค่าน้ำ ค่าสาร

กำจัดศัตรูพืช ค่าพันธุ์ข้าวปลูก ค่าน้ำมันสำหรับรถไถนา และเครื่องสูบน้ำ เหลือเงินก้อนพอได้อยู่สักหมื่นบาท ยามว่างจากการทำนาของตนเองก็ไปรับจ้างเกี่ยวข้าว นวดข้าวในนาของคนอื่น เลี้ยงปลา เลี้ยงกบ เก็บผักบุ้ง ปลูกกล้วย ปลูกอ้อย เพื่อให้มีรายได้เสริมเพื่อใช้จ่ายในครอบครัว

ประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมาสอนให้รู้คุณค่าของการศึกษา แตนจึงทำงานหนักเพื่อส่งเสียให้ลูก ๆ ได้เรียนจบสูง ๆ เพื่อมีอนาคตการงานที่ดีไม่ต้องลำบากเหมือนตนเอง แตนมีลูก 6 คน ปัจจุบันเหลือ 5 คน เสียชีวิตไป 1 คน ลูกสาวคนโตเรียนจบชั้น ม.6 แล้วไม่ได้เรียนต่อเพราะต้องออกมาทำงานส่งให้น้องเรียน ปัจจุบันทำงานโรงงาน ลูกชายคนที่สองได้เรียนจบปริญญาตรี คนที่สามอยากเรียนด้านศิลปะแต่ตนไม่มีเงินส่งให้เรียนต่อจึงเรียนจบแค่ชั้น ม.6 ลูกคนที่สี่เรียนจบระดับชั้น ปวช. และคนที่ห้าเรียนจบ ปวส. เธอส่งให้ลูกเรียนทุกคนโดยให้เหตุผลว่า “...ไม่อยากให้ลูกลำบากเหมือนเรา เราลำบาก อยู่กับพ่อแม่เราลำบาก ไม่ได้เรียนแล้วก็ต้องรับจ้างเขากินไปวัน ๆ...”

ผลจากการมุ่งมั่นทำงานส่งให้ลูกได้เรียน ทำให้ในวันนี้ลูก ๆ ของตนได้มีโอกาส มีอนาคตและหน้าที่การงานที่ดีขึ้นกว่ารุ่นของพ่อแม่ และลูก ๆ ก็ได้กลับมาตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่ เช่น ลูกสาวคนโตเมื่อเรียนจบชั้น ม.6 ก็ได้ทำงานบริษัทสหยูเนี่ยน เมื่อได้เงินเดือนก็ส่งมาให้แม่ซื้อน้ำมันใส่รถไถทำนา เมื่อบริษัทส่งไปทำงานต่างประเทศ 3 ปี ก็มีเงินเก็บส่งมาให้พ่อแม่ใช้ปรับปรุงบ้าน แต่ลูกสาวคนนี้ทำงานอยู่ต่างประเทศได้เพียงปีเดียว แตนเกิดไม่สบายหนักจนลูกสาวต้องกลับมาทำงานที่เมืองไทยเพื่อจะได้อยู่ดูแลเธออย่างใกล้ชิด ลูกสาวคนที่ห้าเป็นพนักงานของกรุงเทพมหานคร ทำงานดูแลเด็กเล็กโรงเรียนสาธิต แม่ได้เงินเดือนไม่มากแต่มีสิทธิเบิกค่ารักษาพยาบาลเมื่อตนไปหาหมอที่เธอป่วยเป็นโรคประจำตัวหลายโรค เช่น เบาหวาน หัวใจโต ไชมันอุดตันในเส้นเลือด ส่วนลูกคนอื่น ๆ ก็ส่งเงินค่าใช้จ่ายให้เธอ คนละ 2,000 บาทต่อเดือนทุกคน ทำให้มีรายได้ไว้ใช้จ่ายในครอบครัวแม้ไม่ได้ทำนาแล้ว

ปัจจุบันตนต้องหยุดการทำนา และเลี้ยงปลา เพราะเกิดน้ำเสียในพื้นที่ทำให้มีผลกระทบต่อข้าวในนา และบ่อปลา แตนคิดว่าสาเหตุที่ทำให้น้ำเน่าเสียน่าจะมาจากบ้านจัดสรรจำนวนมากที่เข้ามาปลูกสร้างอยู่ใกล้ชุมชน รวมทั้งโรงเรียนนานาชาติ และโรงงานผลิตกระดาษที่อยู่ไม่ไกลชุมชนที่ปล่อยน้ำเสียลงสู่ท้องนาโดยไม่ผ่านการบำบัด ทำให้แหล่งน้ำเน่าเสียส่งผลต่อการใช้น้ำในการอุปโภคบริโภค การทำเกษตร และเลี้ยงสัตว์น้ำ นอกจากนี้ สามีที่เป็นเคยเป็นเรื้อรังหลักในการทำงานก็เป็นโรคหอบโดยเฉพาะช่วงอากาศหนาวซึ่งเป็นโรคทางพันธุกรรม และอีกส่วนหนึ่งคิดว่าเกิดจากการได้รับสารพิษจากการใช้สารกำจัดศัตรูพืชในนาข้าวเป็นเวลานานทำให้สุขภาพแย่ลง สามีของเธอจึงหันไปประกอบอาชีพรับจ้างก่อสร้างได้ค่าแรงวันละ 400 บาท แม้การทำงานก่อสร้างจะไม่เหนื่อยมากเหมือนทำนาและมีรายได้ดี แต่เงินที่ได้มาก็ไม่เหลือเพราะได้มาก็ต้องใช้จ่ายในครอบครัว ไม่มีเหลือเงินก้อนเหมือนการทำนา ส่วนตนก็เก็บผักบุ้งในคลองมามัดเป็นกำขาย ราคากำละ 5 บาท ขายได้ครั้งละ 200 บาท แต่เนื่องจากตนเก็บผักบุ้งที่ขึ้นเองตามธรรมชาติทำให้ไม่ได้เก็บขายทุกวันต้องรอให้มียอดใหม่ออกมาก่อนจึงจะเก็บรอบใหม่ได้ อาชีพเก็บผักบุ้งขายจึงมีรายได้ไม่ต่อเนื่อง แตนยังมีอาชีพเสริม คือ รับจ้างทำอาหารตามงานเลี้ยงต่าง ๆ ได้แก่ งาน

บวช งานแต่ง งานโกนจุก งานศพ แตนจะรับหน้าที่เป็นทั้งแม่ครัวและผู้อำนวยความสะดวกในโรงครัวได้ค่าแรงประมาณ 1,000-2,000 บาทต่องาน ถ้าเป็นงานศพจะได้ค่าแรงวันละ 500 บาท

แตนเล่าว่าปัจจุบันเจ้าภาพไม่ค่อยชอบใช้บริการจัดเลี้ยงโต๊ะจีนเพราะราคาแพง บางครั้งอาหารก็ไม่ดีไม่ค่อยอร่อย จึงนิยมใช้บริการโต๊ะไทยอาศัยจ้างคนที่ฝากฝีมือได้มาทำกับข้าวเอง และราคาก็ประหยัดลงด้วย เธอยอมรับว่าการเป็นแม่ครัวเฉพาะกิจเป็นอาชีพที่ดีกว่าการทำนา เพราะไม่ต้องอยู่กลางแดดกลางฝนเหนื่อยน้อยกว่า ไม่ต้องเผชิญกับปัญหาหยาฆ่าแมลง และรายได้ดีกว่า แตนได้อาหารที่เจ้าภาพห่อให้กลับมากินที่บ้านช่วยประหยัดค่ากับข้าวไปด้วยในตัว ไม่ต้องลงทุนเพียงแต่ออกแรงอย่างเดียว อุปรกรณ์ทำงานก็ไม่ต้องซื้อหาอาศัยใช้ของวัด ลูกมือที่มาช่วยทำอาหารก็ได้รับค่าจ้างจากเจ้าภาพต่างหาก ขณะเดียวกันก็มีข้อเสียอยู่บ้างตรงที่ได้พักผ่อนน้อย เพราะต้องตื่นแต่เช้ามีดมาเตรียมทำอาหาร และถ้าเป็นงานศพก็ต้องทำอาหารเลี้ยงแขกที่มาร่วมงานช่วงกลางคืนทำให้ต้องนอนดึก และที่สำคัญเป็นงานที่มีเป็นครั้งคราวไม่มีรายได้ที่ประจำแน่นอน

เหตุการณ์น้ำท่วม ปลายปี 2554 เป็นเหตุการณ์ที่แตนไม่เคยคิดมาก่อนว่าจะหนักหนา และรุนแรง เนื่องจากที่ผ่านมาในชุมชนจะมีน้ำท่วมเป็นประจำอยู่แล้วทุกปี เพราะชุมชนอยู่ใกล้ประตูระบายน้ำคลองแสนแสบ ตอนมีน้ำบุรี ซึ่งที่ผ่านมาระดับน้ำท่วมจะต่ำประมาณ 10 ซม. แต่ในปีนี้น้ำท่วมเกิน 50 ซม. และท่วมเป็นเวลานานถึง 1 เดือน แตนกล่าวว่า "...ไม่คิดว่าน้ำจะถึงขนาดนี้ ทุกปีตรงนี้น้ำแค่แฉะ ๆ เราก็เอาไม้มาพาดเดินได้ เราก็ไม่คิดว่ามันจะถึงขนาดนี้ ปกติเราก็ทำใจได้เพราะบ้านเรามันท่วมทุกปีอยู่แล้ว...แต่พอมันมาท่วมมากมันก็ใจหายเหมือนกันนะ คิดว่าจะมิดหมด..."

สภาพชุมชนที่เคยเป็นพื้นที่รับน้ำมีน้ำท่วมทุกปี ทำให้แตนมีความคุ้นเคยและมีประสบการณ์ในการอาศัยอยู่กับน้ำ แต่เป็นช่วงระยะเวลาสั้น ๆ และในระดับน้ำที่ไม่สูงมาก เมื่อมีประกาศข่าวน้ำจะเข้าท่วมในพื้นที่ แตนก็คิดว่าน้ำไม่น่าจะท่วมมาก จึงไม่ได้ตระเตรียมการเคลื่อนย้ายสิ่งของหรือเตรียมอาหารต่าง ๆ ไว้สำหรับบริโภคในกรณีที่มีน้ำท่วมนาน เมื่อน้ำเริ่มเข้ามาเดือนพฤศจิกายนและค่อย ๆ ไตรระดับสูงขึ้นจึงเริ่มทยอยเก็บสิ่งของขึ้นที่สูง พร้อมติดตามข่าวสารจากทางราชการ และเฝ้าสังเกตระดับน้ำบริเวณบ้านของตนเองจากระดับน้ำที่ขึ้นอย่างช้า ๆ ทำให้มีโอกาสนในการเคลื่อนย้ายสิ่งของขึ้นที่สูงได้ เช่น เอาเครื่องซักผ้าใส่โพงขนาดใหญ่แล้วหาที่ยึดไว้ เมื่อน้ำขึ้นก็จะลอยตามระดับน้ำทำให้เครื่องซักผ้าไม่ได้รับความเสียหาย ส่วนทรัพย์สินอื่น ๆ ก็เคลื่อนย้ายขึ้นไปไว้บนบ้านอาศัยที่ตัวบ้านมีได้สูงจากพื้นดินพอสมควร ทำให้น้ำยังท่วมไม่ถึง

จากสภาพน้ำท่วมที่มีระดับสูงกว่าปกติ และกินเวลานานนับเดือน ตั้งแต่เดือน พ.ย. - 20 ธ.ค.54 ทำให้เกิดความเดือดร้อน โดยเฉพาะกับคนที่จำเป็นต้องออกไปทำงานนอกพื้นที่ เช่น ลูก ๆ ของแตนซึ่งต้องออกไปทำงานตามปกติเพราะที่ทำงานน้ำไม่ท่วม การเดินลุยน้ำออกไปทุกวันถือเป็นเรื่องที่น่าลำบาก นอกจากนี้ ในบ้านชั้นบนที่มีขนาดเล็กก็กลายเป็นพื้นที่เก็บของทำให้ไม่มีที่ว่างที่จะอยู่อาศัย ลูก ๆ ของแตนจึงไปพักอาศัยที่ศูนย์เด็กเล็กที่เป็นที่ทำงานของลูกสาวที่อนุญาตให้คนทำงานพาครอบครัวไปอยู่ได้ เพราะ

น้ำท่วมทำให้โรงเรียนเปิดการเรียนการสอนไม่ได้ แต่ก็มีเจ้าหน้าที่อยู่ประจำ เพียงแต่ต้องซื้ออาหารกินเอง และช่วยจ่ายค่าน้ำค่าไฟให้ศูนย์เด็กเล็กบ้าง ส่วนแดนและสามีอยู่เฝ้าบ้านไม่ยอมย้ายออกไป ศูนย์พักพิงที่อยู่ใกล้ชุมชน เช่น ศูนย์พักพิงวัดบัวแก้ว และศูนย์พักพิงสุเหร่าแสนแสบ เพราะเป็นห่วงทรัพย์สินไม่อยากทิ้งบ้านไป ชาวบ้านคนอื่น ๆ ในชุมชนส่วนใหญ่ถ้าไม่มีอาชีพประจำที่ต้องออกไปทำงาน ก็จะอยู่เฝ้าบ้านของตนเองเช่นเดียวกัน

การที่แดนยอมใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับน้ำท่วมไม่ยอมย้ายออกไปไหน นอกจากเป็นห่วงทรัพย์สินแล้ว ส่วนหนึ่งก็เพราะไม่ถูกตัดน้ำไม่ตัดไฟจึงยังอาศัยอยู่ในบ้านได้ ส่วนเรื่องอาหารการกินก็ได้รับถุงยังชีพจากเครือข่ายสลัม 4 ภาค มีข้าวสารอาหารแห้ง ปลากระป๋อง น้ำพริก ข้าวเหนียว บะหมี่กึ่งสำเร็จรูปมาแจก ถุงยังชีพจากสำนักงานเขตมีนบุรี ถุงยังชีพจากกรุงเทพมหานคร แดนเล่าว่าถุงยังชีพที่ได้รับก็เพียงพอสำหรับบริโภคภายในครอบครัวเพราะอยู่กับสามีสองคนไม่ได้กินมาก หลังจากน้ำลดอาหารแห้งบางส่วนก็ยังเหลืออยู่ ส่วนครอบครัวอื่น ๆ ก็ได้รับถุงยังชีพเช่นเดียวกัน โดยแดนในฐานะผู้นำชุมชนจะออกไปรับถุงยังชีพมาเท่ากับจำนวนครอบครัวที่อยู่ในชุมชนแล้วแบ่งให้ทุกครอบครัวเท่า ๆ กัน การประกอบอาหารก็ทำกันเองภายในแต่ละครอบครัว ส่วนอาหารปรุงสุกพร้อมรับประทานก็มีแจกในชุมชน อย่างไรก็ตาม ในระยะแรกที่ระดับน้ำยังไม่ท่วมสูงแดนสามารถพายเรือออกไปรับถุงยังชีพได้ แต่เมื่อระดับน้ำสูงขึ้นและมีการเปลี่ยนสถานที่ในการรับอาหารปรุงสุกออกไปไกลชุมชนมากขึ้น ทำให้แดนซึ่งสูงอายุแล้วไม่สะดวกที่จะออกไปรับ จึงยกเลิกการรับอาหารปรุงสุกไป และประกอบอาหารจากถุงยังชีพภายในครอบครัวตนเอง ส่วนห้องสุขาในแต่ละบ้านใช้ไม่ได้ สามีของแดนกับน้องชายจึงช่วยกันทำห้องสุขาชั่วคราว อาศัยอุปกรณ์และฝีมือช่างก่อสร้างช่วยกันทำเองทำให้คนในชุมชนได้อาศัยใช้ไปด้วย

ผลกระทบจากน้ำท่วมในครั้งนี้ 1.การเดินทางยากลำบากมากขึ้น จากเดิมที่การเดินทางเข้าออกลำบากอยู่แล้ว เนื่องจากถนนเข้าชุมชนเป็นถนนขนาดเล็กรถยนต์ไม่สามารถเข้าออกได้ ต้องเดินเท้าหรือใช้รถจักรยานยนต์เข้าออกเท่านั้น และมีคลองขนาดใหญ่ติดกับถนน เมื่อน้ำท่วมทำให้ถนนไม่สามารถใช้การได้เลย สำนักงานเขตมีนบุรีจึงต้องเอาไม้มาทำสะพานยกระดับสำหรับเดินเข้าออก ตั้งแต่ในชุมชนจนถึงถนนประชาร่วมใจ นอกจากถนนในชุมชนจะถูกน้ำท่วมแล้ว ถนนประชาร่วมใจซึ่งเป็นถนนเส้นหลักก็ถูกน้ำท่วมไปด้วยทำให้รถเล็กวิ่งไม่ได้ เมื่อจำเป็นต้องเดินทางต้องใช้บริการรถทหารหรือโบกที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งในช่วงน้ำท่วมรถขนาดใหญ่ที่ยังสัญจรได้จะจอดรับชาวบ้าน แดนกล่าวว่า “...น้ำท่วมก็ดีได้เห็นน้ำใจคน จะไปไหนโบกก็ได้สบาย ลองเป็นตอนนี้นี้..โบกไม่ได้ซักคัน...” 2.เสียสุขภาพจิต เพราะกังวลกับระดับน้ำที่ท่วมสูงขึ้นเรื่อย ๆ โดยไม่รู้ว่าจะหยุดตรงไหน รวมทั้งคิดไปถึงอนาคตเมื่อน้ำลดลงจะประกอบอาชีพหรือหารายได้อย่างไร ทรัพย์สินที่เสียหายจะซ่อมแซมอย่างไร 3.ขาดรายได้จากการประกอบอาชีพ แดนประกอบอาชีพเก็บผักขาย และรับจ้างทั่วไป ส่วนสามีประกอบอาชีพรับจ้างก่อสร้างซึ่งทั้งคู่มีอาชีพที่มีรายได้เป็นรายวันไม่แน่นอน เมื่อน้ำท่วมทำให้ออกไปทำงานไม่ได้ขาดรายได้ รวมทั้งชาวชุมชนคนอื่น ๆ เช่น รับจ้างก่อสร้างก็ไม่มีงาน ขับจักรยานยนต์รับจ้างเมื่อน้ำท่วมมาก ๆ ก็ขับไม่ได้ อาชีพเกษตรกร เช่น ทำนา เลี้ยง

ปลาก็เสียหายจากระดับน้ำที่สูงเกินไป พืชที่ถูกน้ำท่วมนานรากเน่าตาย ปลาหนีไปตามน้ำ อาชีพค้าขายก็ออกไปไม่ได้ คนที่จำเป็นต้องใช้เงินถ้ามีเงินเก็บก็ต้องเอาออกมาใช้ก่อน กรณีไม่มีเงินเก็บก็ต้องหยิบยืมหรือกู้เงินมาใช้จ่าย แม้ช่วงน้ำท่วมคนส่วนใหญ่จะไม่ได้ออกไปไหนอยู่เฝ้าบ้านแต่ก็ยังมีการจ่าย เช่น แตนก็ต้องยืมเงินญาติมาใช้ช่วงน้ำท่วม เพราะต้องส่งค่าฌาปนกิจ เนื่องจากช่วงน้ำท่วมมีคนเสียชีวิตจำนวนมาก เฉพาะในเดือน ธ.ค. มีผู้เสียชีวิตถึง 22 ราย 4.ทรัพย์สินเสียหายโดยเฉพาะบ้านชั้นเดียวหรือบ้านที่อยู่ในระดับต่ำจะมีทรัพย์สินเสียหายมากเพราะไม่มีที่สำหรับเก็บสิ่งของ แม้บ้านแดนจะเป็นบ้านชั้นเดียวแต่มีการยกสูงกว่าพื้นดินในระดับเกิน 1 เมตร ทำให้มีพื้นที่สำหรับเก็บทรัพย์สินไว้ได้พอสมควรทำให้รักษาทรัพย์สินไว้ได้ แต่ก็ยังมีทรัพย์สินบางอย่างที่เสียหายเนื่องจากไม่มีที่เก็บ เช่น บิมน้ำที่เคยใช้สูบน้ำในคลองแสนแสบมาใช้อุปโภค เมื่อครั้งที่ยังไม่มีน้ำประปาใช้ในชุมชน ตูกับข้าวที่ไม่สามารถยกขึ้นบ้านได้ รวมทั้งต้นไม้ที่ปลูกไว้กิน เช่น มะม่วง ชมพู่ มะขาม กระท้อน กระเพรา ยี่ห่วย ก็ยืนต้นตายเกือบหมด 5.ที่อยู่อาศัยได้รับความเสียหาย เพราะบ้านในชุมชนส่วนใหญ่เป็นบ้านชั้นเดียว บ้านแดนมีส่วนที่ต่อเติมลงมาด้านล่างอยู่ในระดับต่ำ บริเวณที่เสียหายเป็นผนังบ้าน ประตู โดยเฉพาะที่เป็นไม้อัดเมื่อแช่น้ำเป็นเวลานานจะบวมและเปื่อยยุ่ย แตนยังไม่ได้ซ่อมแซมเนื่องจากทางบ้านยังไม่มีเงินเพียงพอ ทั้งยังไม่กล้าซ่อมแซมบ้านเพราะกลัวน้ำจะท่วมซ้ำ ที่มากกว่านั้น แตนบอกว่ายังไม่มั่นใจว่าพวกตนเองที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินจะถูกไล่ที่อีกหรือไม่ เพราะชาวบ้านกลัวว่าจะมีการไล่ออแล้วเอาพื้นที่ไปเป็นพื้นที่รับน้ำ “...ถ้าอยู่ต่อไปแบบนี้ ก็มีความเสี่ยงว่าจะโดนไล่ที่หรือเปล่า...จะทำบ้านให้ดี ถ้าถูกไล่ที่ก็มีปัญหาอีก กลัวอย่างเดียว กลัวไล่ออ...”

2. **ประสิทธิ์** หญิงวัย 59 ปี ชาวชุมชนบึงลำไผ่ตั้งแต่กำเนิด ประสิทธิ์เป็นลูกชาวนาครอบครัวประกอบอาชีพทำนาในพื้นที่คลองบึงลำไผ่โดยเช่าที่นาจำนวน 50 ไร่ มาตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่ และปลูกบ้านพักอาศัยอยู่ในบริเวณคลองบึงลำไผ่ในพื้นที่ที่ไม่มีผู้ใดถือครองกรรมสิทธิ์ ประสิทธิ์เป็นลูกสาวคนโต และมีน้องอีก 4 คน เป็นผู้ชาย 3 คน และผู้หญิง 1 คน พ่อแม่และน้อง ๆ รวมทั้งประสิทธิ์ได้สืบทอดอาชีพชาวนาเช่าที่นาในบริเวณนี้ และปลูกสร้างบ้านไม้ 1 ชั้นได้ทุนสูงอยู่อาศัยมาจนทุกวันนี้ แต่การประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตของประสิทธิ์ และเพื่อนบ้านก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามการเจริญเติบโตของเมือง ที่ดินทำนาที่ครอบครัวเคยเช่าทำนาถูกเปลี่ยนเจ้าของ และกลายเป็นบ้านจัดสรร ครอบครัวของประสิทธิ์ต้องเลิกทำนาไปในปี 2536 แสงสว่างจากตะเกียงก็ถูกเปลี่ยนเป็นไฟฟ้าจากการไฟฟ้า ในปี 2524 น้ำที่เคยใช้จากคลองบึงลำไผ่ กลับมีกลิ่นเหม็นจนต้องขอใช้น้ำประปาในปี 2552 นอกจากนี้ ที่อยู่อาศัยที่เคยอยู่อาศัยมานานจนมีทะเบียนบ้าน มีมิเตอร์ไฟฟ้าเฉพาะบ้าน และมีเตอร้น้ำประปาแบบรวมแล้ว กลับถูกกล่าวหาจากหน่วยงานภาครัฐว่าบุกรุกที่ดินสาธารณะของสำนักงานเขต

ประสิทธิ์ ได้รับการศึกษาถึงชั้น ป.4 จากโรงเรียนวัดแสนสุข ภายหลังจากพื้นที่ที่เช่าทำนาค่อย ๆ ลดลง เมื่อหมดฤดูทำนาประสิทธิ์ได้ทำงานรับเหมาก่อสร้าง รับจ้างทั่วไป และเข้าทำงานในตำแหน่งคนใส่กระดาษที่โรงงานกระดาษบริเวณใกล้ชุมชน ประสิทธิ์แต่งงานกับพนักงานที่ทำงานอยู่ในโรงงานกระดาษ

และมีลูก 3 คน คนโตเป็นผู้หญิง อีก 2 คนเป็นผู้ชาย แต่ต่อมาโรงงานกระดาษที่เคยทำมาประมาณ 18 ปี ตั้งแต่ ปี 2525 ได้ปิดกิจการลงชั่วคราว ทำให้ชาวชุมชนส่วนใหญ่ที่ทำงานอยู่ที่โรงงานกระดาษต้องตกงาน เป็นจำนวนมากรวมทั้งสามีและประสิทธิ์ด้วย แต่ด้วยมีภาระครอบครัวและลูก 3 คนที่ต้องดูแล สามีจึงได้สมัครงานเป็นคนสวนในหมู่บ้านพนาสันธ์ ส่วนประสิทธิ์สมัครงานเป็นแม่บ้านที่โลตัส สาขาเนินบุรี และทำงานอยู่ที่โลตัสอีก 10 ปี จนอายุ 55 ปี ได้ปลดเกษียณมาอยู่บ้าน ในขณะที่น้องชายของประสิทธิ์ยังคงทำงานรับจ้างทั่วไป ก่อสร้าง และน้องสาวกลับเข้าไปทำโรงงานกระดาษที่เปิดกิจการขึ้นอีกครั้ง

ปัจจุบันลูกของประสิทธิ์จบการศึกษา สร้างฐานะและช่วยเหลือประสิทธิ์อย่างต่อเนื่อง โดยลูกสาว คนโต อายุ 32 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยรามคำแหง ทำงานเป็นครูอยู่โรงเรียนวัดแสนสุขและพักอาศัยอยู่ในชุมชน คนกลางเป็นผู้ชาย อายุ 30 ปี จบการศึกษาระดับ ปวส.ปัจจุบันแต่งงาน และมีลูกแล้ว 1 คน ทำงานและพักอยู่ในนิคมอุตสาหกรรมลาดกระบัง คนเล็กเป็นผู้ชายอายุ 27 ปี เรียนจบชั้น ม.3 ปัจจุบันขับมอเตอร์ไซด์รับจ้างอยู่บริเวณชุมชน จากการตรากตรำทำงานหนักของประสิทธิ์แม้จะส่งผลให้ลูกได้รับการศึกษาสูง และประสบความสำเร็จ แต่ในช่วงวัยชราประสิทธิ์ยังคงต้องถูกรุมเร้าด้วยปัญหาสุขภาพด้านโรคข้อกระดูกหลังเสื่อมไป 3 ข้อ ส่งผลให้มีอาการปวด พอนั่งนาน ๆ แล้วตัวจะเอียงไปข้างหนึ่ง ลูกเดินต้องใช้เวลาระยะหนึ่งก่อนจะยืดอกให้ตรงได้ และยกของหนักไม่ได้ นอกจากนี้ ยังมีอาการปวดมือ ปวดขา และมีอาการเวียนศีรษะจากโรคเบาหวาน แต่ยังถือว่าโชคดีที่ประสิทธิ์ยังสามารถใช้สิทธิการรักษาจากบัตรประกันสังคมที่ส่งต่อเนื่องภายหลังออกจากงาน อีกหนึ่งปัญหาของประสิทธิ์ คือ ปัญหาหนี้สิน แม้ประสิทธิ์จะได้รับเงินชดเชยจากการปลดเกษียณประมาณ 100,000 กว่าบาท แต่เงินจำนวนดังกล่าวเมื่อนำไปชำระหนี้แล้วก็ยังไม่เพียงพอ เนื่องจากปัจจุบันประสิทธิ์ยังคงมีหนี้สินค้างอยู่กับ ธกส. กว่า 50,000 บาท หนี้บัตรเครดิต และบัตรเครดิตของโลตัส อีซี อีออน เฟรชชอย ที่ประสิทธิ์กดเงินออกมาใช้ก่อนประมาณ 80,000 บาท

ช่วงที่เกิดเหตุการณ์น้ำท่วม ครอบครัวของประสิทธิ์เป็นครอบครัวหนึ่งในชุมชนบึงลำไผ่ที่ได้รับผลกระทบ แม้ในตอนแรกประสิทธิ์จะมีความเชื่อเหมือนชาวชุมชนคนอื่น ๆ ว่าน้ำจะไม่ท่วมเนื่องจากน้ำไม่เคยท่วมชุมชนมา 3-4 ปีแล้ว แม้ในปี 2549 ที่มีน้ำท่วมก็ท่วมสูงเท่ากับบันไดบ้านชั้นที่ 1 จนมาในช่วงปลายเดือนตุลาคมก็เริ่มกังวลมากขึ้นเพราะระดับน้ำเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ การเตรียมตัวในขณะนั้นต้องอาศัยสามี และลูกชายเป็นกำลังหลักในการเสริมอิฐบุล็อกหนุนตู้ หนุนโต๊ะให้สูงขึ้น โบกปูนไม่ให้น้ำเข้าตุ่มน้ำที่ใช้รองน้ำฝนกินเป็นประจำ 1 ตุ่ม และยกเครื่องซักผ้า โทรทัศน์ที่สูงขึ้น เนื่องจากประสิทธิ์ไม่สามารถยกของหนักได้ ทั้งนี้ ในช่วงที่น้ำท่วมประสิทธิ์ยังต้องเผชิญกับปัญหาน้ำท่วมอยู่คนเดียวในบ้าน เนื่องจากสามียังคงต้องไปทำงาน ดูแลและแก้ปัญหาน้ำท่วมให้กับผู้อยู่อาศัยในหมู่บ้านที่ทำงาน ลูกสาวต้องไปอยู่กับเพื่อนเพื่อไปทำงานในโรงเรียนซึ่งได้เปิดเป็นศูนย์พักพิง และลูกชายยังคงต้องไปทำงาน ประสิทธิ์จึงต้องอยู่บ้านคนเดียวกับแมว 9 ตัว และสุนัข 2 ตัว โดยจับแมวใส่ไว้ในกรงไว้บนบ้าน ส่วนสุนัขก็ปล่อยไว้บนบ้าน พอช่วงเช้าก็พาเรือพาสุนัขและแมวไปขับถ่าย

การกินแม้มได้ลำบากอะไรเพราะมีคนนำอาหาร ข้าวสาร ปลากระป๋อง และอาหารแห้งมาแจกอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนน้ำประปา และไฟฟ้าก็ไม่ถูกตัด แต่การเดินทางออกไปรับความช่วยเหลือค่อนข้างลำบาก เนื่องจากทางภายในชุมชนเป็นทางดินแคบ ๆ รถยนต์เข้าถึงไม่ได้ และถูกน้ำท่วมสูงจนมองไม่เห็นทางหากเดินพลัดอาจทำให้พลัดตกคลองได้ การเข้าออกในระยะแรกจึงต้องใช้โฟมหรือเรือพายเข้าออกจนในภายหลังสำนักงานเขตได้ทำสะพานไม้ให้ชาวบ้านใช้เป็นทางเดินร่วมกัน ด้านการเจ็บป่วยขณะที่น้ำท่วมเป็นช่วงที่หมอนัดแต่ประสิทธิไม่สามารถเดินทางไปหาหมอได้ ในช่วงที่น้ำลดแล้วโรงพยาบาลก็ยังไม่เปิดจึงต้องซื้อยามากินเองไปก่อน นอกจากนี้ ในช่วงน้ำท่วมยังมีปัญหาเรื่องยุ้งเยอะ ในส่วนของการขุดถ่ายลูกชายได้มาทำส้วมลอยน้ำไว้ให้ใช้

ภายหลังน้ำลดแม้ประสิทธิจะกล่าวว่าทรัพย์สินที่สูญเสียเป็นของที่มีมูลค่าไม่มาก แต่ในความเป็นจริงประสิทธิได้สูญเสียทรัพย์สินที่เป็นของเก่าที่ยังใช้ได้ดี และทรัพย์สินทางการเกษตรไปจำนวนมาก ได้แก่ มอเตอร์ไซด์ 2 คัน คันแรกน้องชายให้มาใช้ 10 กว่าปี คันนี้ไม่ได้เอาหนีนํ้าก็ปล่อยให้แช่นํ้า คันที่สองของลูกชาย คันนี้เสียอยู่ 2 เดือนกว่า ภายหลังลูกชายมาซ่อมกว่าจะติดมีค่าใช้จ่ายประมาณ 3,000 บาท, ตู้ไม้โบราณ เป็นของเก่าที่สะสมไว้ประมาณ 20 กว่าปี มีทั้งหมด 5 หลังก็จะมีตู้ใหญ่ 2 หลัง ไม้อัด 3 หลัง, หม้อไฟฟ้าที่จับฉลากได้, เสื่อน้ำมัน, ปลาในบ่อ เป็นของที่เสียหายที่สุด ได้แก่ ปลานิล ปลาตะบิม ปลายี่สก และปลาสลิด ส่วนต้นไม้ที่เสียหาย ก็จะมีต้นมะม่วง 10 กว่าต้น , ต้นมะกรูด 3 ต้น , ต้นมะนาวที่ออกผลแล้ว 1 ต้น

2. ชุมชนพุนทรพิสัย เขตสายไหม

ข้อมูลทั่วไปของชุมชน

นโยบายไล่อื้อผู้คน และสิ่งปลูกสร้างบริเวณพื้นที่ได้สะพานทั่วกรุงเทพมหานคร เมื่อพ.ศ.2536 ตามนโยบายฟื้นฟูกรุงเทพมหานครให้สวยงาม ด้านหนึ่งเพื่อให้พื้นที่ได้สะพานที่แออัดไปด้วยผู้คน และสิ่งปลูกสร้างอันไม่เจริญตาเปลี่ยนสภาพเป็นพื้นที่ที่สวยงาม แต่อีกด้านหนึ่งในเหตุการณ์เดียวกันได้สร้างความเดือดร้อนให้คนได้สะพานต้องถูกไล่อื้อออกจากพื้นที่ดำรงชีวิตโดยรัฐไม่มีพื้นที่ใหม่รองรับ ขณะที่รัฐใช้รูปแบบการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุซึ่งไม่ได้ทำให้ปัญหาคนได้สะพานหมดไป แต่กลายเป็นการผลักให้คนได้สะพานเคลื่อนย้ายจากสะพานหนึ่งไปอีกสะพานหนึ่ง เป็นช่วงเวลาเดียวกับที่คนได้สะพานตื่นตัวรู้สึกถึงความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยของตนเอง หลายคนเริ่มจับกลุ่มพูดคุยกันเองถึงอนาคตหากถูกไล่อื้อจะทำอย่างไรกันต่อไป ขณะที่อีกด้านหนึ่งขององค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) เช่น กลุ่มปฏิบัติงานคนจนเมือง (COPA) เครือข่ายสลัม 4 ภาค มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยก็เข้ามาสำรวจพื้นที่ได้สะพาน และสอบถามคนได้สะพานว่าถ้าถูกไล่อื้อจะไปอยู่ที่ไหน คำตอบ คือ ไม่มีที่ไป

ชุมชนพุนทรพิสัย เขตสายไหม กรุงเทพฯ เป็นอีกหนึ่งชุมชนที่เคยอาศัยพื้นที่ได้สะพานเป็นพื้นที่ดำรงชีวิต เคยได้รับความเดือดร้อน เคยถูกไล่อื้อ เคยผ่านการต่อสู้เรียกร้องเพื่อให้ได้ที่อยู่อาศัยที่มั่นคง สมาชิกชุมชนคนหนึ่ง กล่าวว่า “...ถ้าไล่เราเราก็ไป แต่เราไม่มีที่ไป...อยากให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาให้เราในฐานะคนไทยด้วยกัน...” นโยบายไล่อื้อสร้างความเดือดร้อนให้คนได้สะพานไม่มีที่อยู่อาศัย และสูญเสียพื้นที่ทำมาหากิน นำไปสู่การรวมกลุ่มพูดคุยกันเองของกลุ่มคนได้สะพานแต่ละแห่ง และเริ่มขยายจำนวนรวมเป็นเครือข่ายคนได้สะพาน 11 แห่งทั่วกรุงเทพฯ ร่วมกันระดมหาทางออกแก้ปัญหาให้คนได้สะพานด้วยกัน ภายหลังจากมั่นใจว่าจะถูกไล่อื้ออย่างแน่นอนกระบวนการในการสำรวจความคิดเห็นของคนได้สะพานโดยคนได้สะพานจึงเกิดขึ้น คำถามสำคัญ คือ ถ้าถูกไล่อื้อแล้วเราจะแก้ปัญหาอย่างไร ในระยะแรกมีการพูดคุยกับคนได้สะพานที่ถูกไล่อื้อเหมือนกันเพื่อสอบถามถึงความเป็นอยู่ในขณะนั้น และอนาคตถ้าถูกไล่อื้อจะไปอยู่ที่ไหน มีความลำบากอย่างไร และจะหาวิธีการแก้ปัญหา หรือหาทางออกร่วมกันอย่างไร

ปี 2538 การรวมกลุ่มของคนได้สะพานมีความชัดเจนยิ่งขึ้น สามารถจัดตั้งกลุ่มพัฒนาชุมชนได้ สะพานขึ้นอย่างเป็นทางการ จัดระบบโครงสร้าง และรวบรวมคนได้สะพานได้เพิ่มขึ้นจาก 11 สะพานเป็น 76 สะพาน ปรับรูปแบบการทำงานจากเดิมเมื่อครั้งมี 11 สะพาน ใช้วิธีการรวมกลุ่มพูดคุย เมื่อมีเครือข่ายเพิ่มขึ้น จึงใช้วิธีการกระจายไปประชุมสัญจรตามสะพานต่าง ๆ หมุนเวียนกันออกไปให้ความรู้กับคนได้สะพานอื่น ๆ ที่ยังไม่มีทางออก สะพานใดที่ถูกไล่อื้อหนัก ๆ เครือข่ายคนได้สะพานจะรวมตัวกันไปช่วยเจรจากับสำนักงานเขต เพื่อชี้แจงเหตุผลว่าคนได้สะพานยังไม่มีที่ไป ขอให้เจ้าหน้าที่รัฐชะลอการไล่อื้อแต่อาจจะไม่เป็นผลสำเร็จ สมาชิกชุมชนกล่าวว่า “...พี่น้องได้สะพานไม่ได้ดีคือ แต่เรายังไม่มีทางไป ยังไม่มีทางออก ขอเวลาหาวิธีหาทางออกก่อน แต่ก็ไม่มีผลเพราะเดิมหน่วยงานรัฐไม่เคยฟังคนจนเลย ไม่หาที่รองรับ ไม่สนใจ

เลย คือ คิดว่าคุณมาทางไหนคุณไปทางนั้นเลย คุณมาจากต่างจังหวัดคุณไปต่างจังหวัดเลย ไม่สนใจว่าต่างจังหวัดมีที่ดินทำกินไหม เรากลับไปก็ไม่มีที่ทำกิน...”

ภายหลังการต่อสู้เพื่อที่อยู่อาศัยของคนใต้สะพานมา 2 รัฐบาล ผ่านการปะทะกับเจ้าหน้าที่รัฐ เข้าร่วมชุมนุมที่หน้าทำเนียบรัฐบาลร่วมกับเครือข่ายสมัชชาคนจน นอกหน้าทำเนียบร่วมกับพี่น้องสมัชชาคนจน 99 วัน จนมีโอกาสได้ร่วมกับเครือข่ายสมัชชาคนจนเข้าไปเจรจาปัญหากับรัฐบาล และได้ชี้แจงถึงความเดือดร้อนของคนใต้สะพานให้รัฐบาลทราบ ซึ่งความเดือดร้อนที่นอกเหนือจากความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยยังมีปัญหาอื่น ๆ เช่น ไม่มีทะเบียนบ้าน ทำให้มีปัญหาต่อไปอีกในเรื่องไม่มีระบบสาธารณสุขปกติ ไม่มีไฟฟ้า น้ำประปา ในขณะที่คนใต้สะพานมีความจำเป็นต้องใช้เหมือนกับคนทั่วไป จึงต้องต่อระบบไฟฟ้าจากบ้านชาวบ้านใกล้เคียง สมาชิกชุมชนพูนทรัพย์ กล่าวว่า “...เรามีปัญหาเรื่องน้ำกับไฟเพราะอยู่ใต้สะพานไม่มีทะเบียนบ้าน...ไฟต้องไปต่อจากบ้านที่มีไฟ เขาคิดยูนิตละ 7 บาท ค่าต่อสาย 2,000 บาท ค่าไฟ 600-700 บาทต่อเดือน...เราไปต่อเขา เขาจะคิดยังไงกับเราก็ได้เราไม่มีทะเบียนบ้าน...” การใช้น้ำสำหรับอุปโภคบริโภคของคนใต้สะพานบางพื้นที่ที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำ เช่น คลอง หรือบ่อน้ำ ก็จะใช้น้ำคลองเพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย จนเมื่อน้ำในแหล่งธรรมชาติเริ่มเน่าเสียคนใต้สะพานจึงจำเป็นต้องซื้อน้ำประปามาใช้ สมาชิกชุมชนพูนทรัพย์ กล่าวว่า “...น้ำ (ประปา) ไม่มีในชุมชน เราต้องเอาแกลลอนใส่รถเข็นไปซื้อน้ำมาอาบน้ำ ทางก็ไม่ค่อยดี ลำบาก เมื่อก่อนน้ำในคลองอาบได้ ภายหลังน้ำในคลองเน่าเราก็ต้องซื้อ...” และอีกหนึ่งปัญหาลำคัญของการไม่มีทะเบียน คือ เด็กใต้สะพานไม่มีโอกาสเรียนหนังสือ เพราะไม่มีทะเบียนบ้าน สมาชิกชุมชนพูนทรัพย์กล่าวว่า “...ถ้าจะเรียนก็ต้องเอาไปฝากคนอื่น เขาไม่ค่อยให้ (โอกาส) เขาก็ดูถูกเราอยู่แล้วว่าเราอยู่ใต้สะพานเขาก็ไม่ค่อยให้ ดูถูกว่าเราเป็นคนจนอะไรประมาณนี้...”

ภายหลังการเจรจา รัฐบาลได้อนุมัติงบประมาณ 160 ล้านบาท เพื่อแก้ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยให้คนใต้สะพานทั่วกรุงเทพมหานคร โดยการเคหะแห่งชาติเป็นหน่วยงานรับผิดชอบในการจัดซื้อที่ดินซึ่งได้ที่ดินจำนวน 3 แปลงใหญ่ คือ 1.ชุมชนประชาธิปไตย 76 เขตราชบุรีบูรณะ 2. ชุมชนพูนทรัพย์ เขตสายไหม และ 3. ชุมชนอ่อนนุช 14 เขตประเวศ สำหรับพื้นที่ชุมชนพูนทรัพย์รองรับคนใต้สะพานที่เคยอยู่ใต้สะพานในเขตหลักสี่ ดอนเมือง บางซื่อ และคลองเตย โดยมีที่ดินของชุมชนที่ได้รับการจัดสรรจากการเคหะแห่งชาติ รวม 18 ไร่ 2 งาน 16 ตารางวา นำมาแบ่งเป็นแปลงให้คนใต้สะพานที่เข้ามาอยู่ครบครัวละ 16 ตารางวา

ปี พ.ศ.2544 คนใต้สะพานจึงย้ายออกมาจากใต้สะพานมาอยู่ในชุมชนพูนทรัพย์ เขตสายไหม โดยการเคหะแห่งชาติได้จัดสรรที่ดินในชุมชนให้เป็นแปลงสำหรับบ้านแต่ละหลัง โดยเว้นระยะห่างของบ้านแต่ละหลังไว้ 50 ซม. เพื่อไม่ให้หลังคาบ้านเกยกัน เนื่องจากมีคนใต้สะพานจำนวนมากที่เข้ามาอยู่รวมกันในชุมชนพูนทรัพย์ การแบ่งพื้นที่สำหรับสร้างที่อยู่อาศัยจึงต้องใช้การจับฉลากเพื่อความเสมอภาคของทุกคน โดยแต่ละครอบครัวจะได้พื้นที่ครอบครัวละ 16 ตารางวา กรณีของครอบครัวใหญ่หรือเป็นญาติกันหลายครอบครัว มีความต้องการปลูกบ้านอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกันจะให้ตัวแทนจับฉลากเพียงคนเดียว เมื่อได้พื้นที่ปลูกบ้านแล้วจึงให้ไปจัดสรรกันเองในหมู่เครือญาติว่าใครจะอยู่ตรงไหน ซึ่งบ้านแต่ละหลังจะไม่ทำรั้วกัน

รอบบริเวณบ้านเพื่อเป็นสัญลักษณ์ความเป็นเครือญาติ ยกเว้นบ้านที่เลี้ยงสุนัขจะมีรั้วรอบเพื่อควบคุมสัตว์เลี้ยง ขณะเดียวกันตัวแทนชุมชนก็ขอทะเบียนบ้านทันที 10 หลังคาเรือน เพื่อขอน้ำประปาและไฟฟ้ามาใช้ในชุมชน และให้เด็ก ๆ ได้เข้าโรงเรียน

การสร้างที่อยู่อาศัยเริ่มต้นโดยให้คนในชุมชนอบรมเรื่องการวางแผนบ้าน แล้วกลับมาก่อสร้างกันเอง โดยการก่อสร้างจะคำนึงถึงความจำเป็นในการใช้สอยเป็นอันดับแรกเนื่องจากมีพื้นที่จำนวนจำกัด แต่ขณะเดียวกันก็ไม่ละเลยคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนด้วย โดยแบ่งพื้นที่สาธารณะประโยชน์ไว้เป็นพื้นที่ในการทำกิจกรรมของชุมชน ได้แก่ สนามเด็กเล่น สนามกีฬา และแปลงผักของชุมชน และคำนึงถึงความปลอดภัยของชุมชนโดยรวม โดยแบ่งพื้นที่ทำถนนหลักกว้าง 8 เมตร และถนนย่อยกว้าง 6 เมตร เพื่อให้รถยนต์สามารถสัญจรเข้าออกได้ กรณีเกิดเพลิงไหม้ในชุมชนรถดับเพลิงก็สามารถวิ่งเข้าออกได้สะดวก ในขั้นตอนการสร้างที่อยู่อาศัย เริ่มจากสำรวจทีมช่างที่มีอยู่ในชุมชน แบ่งพื้นที่ทำงาน ช่วยกันสร้างโครงสร้าง โดยในขั้นตอนนี้ไม่เสียค่าใช้จ่ายเพราะเป็นการเอาแรงกันในชุมชน เมื่อได้โครงสร้างแล้วหลังจากนั้นเจ้าของบ้านแต่ละหลังจะต้องสร้างต่อเติมเองตามความสามารถ

ชุมชนพุนทรพย์มีครัวเรือนทั้งหมด 170 หลังคาเรือน มีกลุ่มอาชีพซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมที่ทำกันมาตั้งแต่ครั้งอยู่ใต้สะพาน ได้แก่ กลุ่มขายดอกไม้ พวงมาลัย กลุ่มปลาทุ รับปลาหมานึ่งขาย กลุ่มชาเล้ง เก็บของเก่า และกลุ่มสาโท นอกจากนี้ สมาชิกชุมชนยังมีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมด้านอื่น ๆ เช่น ปลูกผักกินเอง เพื่อลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ ทำร้านค้าชุมชนโดยสมาชิกจะได้รับปันผลเมื่อมาซื้อสินค้าของร้านค้าชุมชน ธนาคารขุดแก้ว การออมเงินเพื่อเป็นกองทุนสวัสดิการให้คนในชุมชนโดยฝากเงินวันละ 1 บาท การทำกิจกรรมเหล่านี้ นอกจากเป็นการพึ่งพาตนเองแล้วยังเป็นสร้างความสามัคคี การรวมตัวเป็นปึกแผ่นเหมือนเมื่อครั้งที่ได้ต่อสู้ร่วมกันมาเพื่อให้ได้ความมั่นคงในที่อยู่อาศัย สมาชิกชุมชนพุนทรพย์กล่าวว่า “...ถ้าไม่มีประเด็นขับเคลื่อนร่วมกัน กลุ่มจะสลายเพราะไม่มีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง...”

ข้อมูลทั่วไปของกรณีศึกษา

1. ชื่น อายุ 83 ปี ชื่นมีภูมิลำเนาเดิมอยู่อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก พ่อแม่ของชื่นมีฐานะค่อนข้างยากจน ไม่มีที่ดินทำกิน พ่อประกอบอาชีพล่องเรือมาร่อนทองตามท้องน้ำต่าง ๆ ส่งผลให้ชื่นและน้อง ๆ ไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือ เมื่อเติบโตชื่นขึ้นได้ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการล่องเรือจับปลา หาของมีค่า และค้าขายไม่ต่างจากพ่อแม่ เมื่อค่าที่ไหนก็จะจอดเรือพักผ่อนที่นั่นซึ่งส่วนใหญ่เป็นใต้สะพาน ในภายหลังได้จอดเรือพักที่คลองแถวสะพานใหม่ และปลูกสร้างเพิงพักอาศัยใต้สะพานใหม่อย่างถาวรเพื่ออยู่อาศัยกับครอบครัวที่ใต้สะพาน เนื่องจากรายได้ที่หาได้ไม่เพียงพอที่จะไปเช่าบ้านจึงอาศัยอยู่ใต้สะพาน ในช่วงที่อาศัยอยู่ใต้สะพานจนมีการไล่ที่คนที่อยู่อาศัยอยู่ใต้สะพาน จึงได้ไปร่วมชุมนุมเรียกร้องเรื่องที่อยู่อาศัย และสาธารณูปโภค จนได้ที่อยู่อาศัยใหม่ในชุมชนพุนทรพย์ ชื่นมีความคิดเห็นกับบ้านใหม่ที่เป็นของตนเองหลังแรกของชีวิตว่า “...มันก็ดีตรงที่เรามีบ้านช่องเป็นของตนเอง ไม่ต้องมีใครด่า ใต้ถุนสะพานจะมี

คนนั้น คนนั้น คนนี้มาอยู่ เพราะมันไม่ใช่ของเราแท้...อันนี้มันก็เหมือนกับของเราแท้ ๆ แต่มันก็ไม่ใช่ของเรา นะ ก็อาศัยเขาอยู่ไปเรื่อย เขาจะไล้เราเมื่อไรก็ได้...ถึงจะมีสัญญาถาวร 30 ปี แต่ถ้าภายหลัง 30 ปี ก็ยัง กังวลเรื่องการต่อสัญญา...”

ขึ้นมีลูกทั้งหมด 11 คน ปัจจุบันเหลือที่มีชีวิตอยู่ประมาณ 8 คน โดยทั้งหมดอยู่ในกรุงเทพฯ ลูก ทั้งหมดจะได้เรียนสูงสุดไม่เกิน ป.4 แต่มีคนสุดท้ายที่ได้เรียนสูงกว่าคนอื่น ๆ คือ จบการศึกษาระดับ ม.3 จาก โรงเรียนไทยนิยมสงเคราะห์ ขึ้นกล่าวว่า ตนเองไม่ใช่คนร่ำรวย พอมีพอกินเลี้ยงปากเลี้ยงท้องไปวัน ๆ ลูกก็ ไม่ค่อยได้เรียนอะไรมา “...พ่อแม่จน ลูกก็สืบทอดความจนต่อไปนั่นแหละ...”

ภายหลังลงหลักปักฐานอยู่ได้สะพานใหม่ ขึ้นเริ่มอาชีพด้วยการหาและขายของเก่า โดยออกหา ของเก่ากับภรรยาและลูก ในช่วงแรก ๆ มีชาวบ้านเรียกให้ของมากเนื่องจากยังไม่ค่อยมีใครประกอบอาชีพ นี้ การจรวจและรถยนต์ในแถวสะพานใหม่ยังไม่มากเหมือนในปัจจุบัน การเก็บของเก่าในระยะแรกก็เดิน หาจากนั้นก็มารถเข็น จนซื้อรถซาเล้งมาเก็บของในละแวกที่ไปหาของเก่า เช่น ย่านบางบัว เกษตร สะพาน ใหม่ ดอนเมือง ในย่านชุมชน แต่ของที่ได้อาจจะไม่สูงเหมือนในปัจจุบัน ของที่เก็บมาได้ก็เอามาเก็บรวมไว้ได้ สะพาน และก็นำไปขายพอเป็นรายได้กินอยู่ไปวัน ๆ หนึ่ง เนื่องจากขึ้นเองก็มีลูกมาก รายได้จึงไม่มีเหลือ พอที่จะเก็บ ขึ้นประกอบอาชีพหาของเก่ามาจนถึงอายุ 81 ปี จึงเลิกเนื่องจากตาที่เป็นต้อเริ่มมองไม่เห็น และมองเห็นภาพเป็นภาพซ้อน จนเคยสะดุดล้มไป 3 ครั้ง ประกอบกับร่างกายไม่แข็งแรงเหมือนเก่า และ ของเก่าก็หายากเนื่องจากมีคนประกอบอาชีพหาของเก่ามากขึ้น

ปัจจุบัน ขึ้นพักอาศัยอยู่ในชุมชนพุนทรัพย์ โดยบ้านใกล้ ๆ กันเป็นเครือญาติ และเคยอยู่ด้วยกันที่ ได้สะพาน ภายในบ้านพัก ขึ้นอาศัยอยู่กับลูกสาวคนสุดท้อง โดยพักอาศัยอยู่ในชั้นล่าง ส่วนชั้นบนเป็นที่ พักของลูกสาว สามี่ และหลาน ๆ ทั้ง 4 คน การอยู่การกินภายในบ้าน ขึ้นได้รับการดูแลตามอัธยาศัยจาก บ้านญาติ ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง ในฐานะผู้อาวุโสของตระกูล และได้รับการดูแลจากครอบครัวของลูกสาวที่ ประกอบอาชีพขายซีดี

ในช่วงที่มีสถานการณ์น้ำท่วมในชุมชนพุนทรัพย์ บ้านของขึ้นและลูกสาวเป็นบ้านหนึ่งที่ได้รับ ผลกระทบจากวิกฤตน้ำท่วมใหญ่ โดยในช่วงก่อนที่น้ำท่วม ขึ้นค่อนข้างมั่นใจว่าน้ำจะท่วมชุมชนไม่เกิน 1 เมตร และท่วมสูงไม่เกิน 1 สัปดาห์ เนื่องจากประสบการณ์ที่เคยเผชิญปัญหาน้ำท่วมน้ำหลากในครั้งเมื่ออยู่ จังหวัดนครนายก น้ำจะมาสูงประมาณเข้าแล้วลดลงอย่างรวดเร็ว แต่ความเป็นจริงสถานการณ์น้ำท่วมใน ชุมชนพุนทรัพย์นานประมาณ 1 เดือน โดยในชุมชนมีระดับน้ำท่วมสูงประมาณหัวเข่า-เอว แต่ภายนอกมี ระดับน้ำสูงกว่าในชุมชน

ทั้งนี้ ก่อนน้ำท่วม ครอบครัวของขึ้นไม่ได้ซื้อของมากักตุนไว้มากนัก เนื่องจากครอบครัวมีเงินสำรอง ที่จะซื้อของไม่มาก ของที่เตรียมไว้จึง ได้แก่ ข้าวสารเท่านั้น ส่วนน้ำดื่มปกติก็ดื่มน้ำประปาอยู่แล้ว ในการ ก่ออิฐบล็อกป้องกันน้ำท่วม บ้านของขึ้นได้ก่ออิฐบล็อกที่ประตูสูงประมาณ 3 ชั้น แล้วเข้าออกทางหน้าต่าง

โดยทำในช่วงที่น้ำเริ่มปริมาณในชุมชนแล้ว ทั้งนี้ การก่ออิฐบล็อกก็ช่วยอะไรไม่ได้เนื่องจากน้ำได้ซึมเข้าทางกระเบื้อง และขอบผนังบ้าน ทั้งนี้ พอน้ำเริ่มสูงขึ้นก็ทยอยย้ายของขึ้นชั้นที่สอง

ในช่วงที่น้ำท่วมสมาชิกทุกคนในบ้านของขึ้นไม่มีใครย้ายออกไปอยู่ศูนย์พักพิง หรือไปอยู่บ้านญาติที่ต่างจังหวัดเนื่องจากขึ้นเป็นคนหวงบ้าน ในขณะที่ลูกสาวก็เป็นห่วงพ่อ ตลอดจนถึงกลัวว่าถ้าไปอยู่ศูนย์พักพิงอาจดูแลลูกของตนเองซึ่งยังเป็นเด็กเล็กได้ไม่ดีพอจนอาจเกิดพลัดตกน้ำ และมีความรู้สึกอึดอัดที่ต้องไปอยู่ร่วมกับคนอื่น การพักอาศัยของขึ้นที่นอนอยู่ชั้นล่างของบ้านก็เอาหินก้อนใหญ่ ๆ มาหนุนเตียงให้สูงขึ้น หากน้ำเริ่มสูงขึ้นอีกก็เพิ่มความสูงของเตียงขึ้นอีก ด้านการกินอาหาร ครอบครัวของขึ้นถือได้ว่าประสบปัญหาหนักเนื่องจากมีเด็กเล็ก ๆ ถึง 4 คน ในช่วงแรกที่น้ำท่วมที่บ้านไม่มีเตาแก๊ส หรือเตาไฟฟ้า อาหารส่วนใหญ่จึงเป็นปลากระป๋อง มาล่า บางที่ต้องดักปลาเก็บหอยมาต้มคลุกกับพริกป่นน้ำปลา ภายหลังจึงต้องออกไปนอกชุมชน ต่อเรือ โบกเรือไปเยี่ยมกระทะไฟฟ้ามาจากบ้านเพื่อน ตลอดจนถึงเศษโคม เศษไม้มาต่อเป็นแพเพื่อพาคนในครอบครัวออกไปรับประทานอาหารที่ศูนย์พักพิง หรือของที่หน่วยงานต่าง ๆ มาช่วยเหลือ นอกจากนี้ ปัญหาเรื่องห้องน้ำก็เป็นปัญหาหลักสำหรับครอบครัวของขึ้นเนื่องจากส้วมกระดานที่ได้รับจากเครือข่ายสลัมสี่ภาค และมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยมีไม่เพียงพอ และต้องไปเข้าห้องน้ำที่บ้านของคนอื่น ทำให้ไม่สะดวกจึงจำเป็นต้องขุดถ่ายใส่ถุงที่ในบ้าน และนำไปทิ้งไกล ๆ ชุมชน ทั้งนี้ ความช่วยเหลือส่วนใหญ่ที่ครอบครัวของขึ้นได้รับมักได้รับจากเครือข่ายฯ และมูลนิธิฯ เป็นหลัก ทั้งห้องน้ำ ถังขยะ อาหาร และเรือ ส่วนกลางของชุมชน เนื่องจากในช่วงที่น้ำท่วมประธานชุมชนเดินทางกลับไปต่างจังหวัด และเดินทางกลับมาไม่ได้ทำให้ชุมชนไม่ได้ประธาน หรือได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่จะเข้ามาสนับสนุน

ภายหลังน้ำลด ขึ้นกล่าวว่าได้รับผลกระทบไม่มากเท่าไร โดยทรัพย์สินที่เสียหาย ได้แก่ ตู้ไม้ เตียง ผนังบ้านแต่ก็ยังใช้ได้อยู่ มีเพียงประตู และตู้ไม้ชุด 1 หลัง ที่บวมและเปื่อยยุ่ยจึงทิ้งไป แต่ยังไม่ได้อื้อใหม่เนื่องจากยังไม่มีเงิน ทั้งนี้ ขึ้นยังแสดงความสงสารกับบางครอบครัวภายในชุมชนที่ได้รับผลกระทบมากกว่า เช่น ครอบครัวผู้ที่ประกอบอาชีพขายดอกไม้ที่สูญเสียอาชีพ และขาดเงินทุนในการประกอบอาชีพ

2. มล อายุ 45 ปี มีภูมิลำเนาเดิมอยู่อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก พ่อแม่ของมลมีฐานะค่อนข้างยากจน ไม่มีที่ดินทำกิน เนื่องจากสมัยรุ่นปู่ของมลมีที่ดินทำนาแต่ทำนาก็ไม่ประสบผลสำเร็จจึงขายที่ดิน และเปลี่ยนไปล่องเรือร่อนทองและหาเก็บของเก่า จนมาถึงรุ่นพ่อของมลประกอบอาชีพล่องเรือมาร่อนทองตามท้องน้ำต่าง ๆ เหมือนบรรพบุรุษ ส่งผลให้มลไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือ จบการศึกษาเพียงชั้น ป.1 มลมีพี่น้องทั้งหมด 8 คน แต่มาอาศัยอยู่ที่ได้สะพาน 4 คน โดยมีผู้หญิง 2 คน และผู้ชาย 2 คน ต่อมามลและแฟนจึงได้มาอาศัยอยู่กับพี่สาวที่ได้สะพานแถวสะพานใหม่ โดยพี่สาวของมลประกอบอาชีพเก็บของเก่า เนื่องจากรายได้ที่หาได้ไม่เพียงพอที่จะไปเช่าบ้านจึงอาศัยอยู่ได้สะพาน ในช่วงที่อาศัยอยู่ได้สะพานจนมีการไล่ที่คนที่อยู่อาศัยอยู่ได้สะพาน จึงได้ไปร่วมชุมนุมเรียกร้องเรื่องที่อยู่อาศัย และสาธารณูปโภค จนได้ที่อยู่อาศัยใหม่ในชุมชนพูนทรัพย์

ในปีพ.ศ.2536 มีนโยบายฟื้นฟูกรุงเทพมหานครให้สวยงาม นโยบายการโล่หรือสร้างความเดือดร้อนให้คนได้สะพานไม่มีที่อยู่อาศัย และสูญเสียพื้นที่ทำมาหากิน นำไปสู่การรวมกลุ่มพูดคุยกันเองของกลุ่มคนได้สะพานแต่ละแห่ง และเริ่มขยายจำนวนรวมเป็นเครือข่ายคนได้สะพาน 11 แห่งทั่วกรุงเทพฯ ร่วมกันประชุมหาทางออกแก้ปัญหาให้คนได้สะพาน ภายหลังจากมั่นใจว่าจะถูกโล่หรืออย่างแน่นอนกระบวนการในการสำรวจความคิดเห็นของคนได้สะพานโดยคนได้สะพานจึงเกิดขึ้น ต่อมาประมาณปี 2538 การรวมกลุ่มของคนได้สะพานมีความชัดเจนยิ่งขึ้น สามารถจัดตั้งกลุ่มพัฒนาชุมชนได้สะพานขึ้นอย่างเป็นทางการ จัดระบบโครงสร้าง และรวบรวมคนได้สะพานได้เพิ่มขึ้นจาก 11 สะพานเป็น 76 สะพาน ปรับรูปแบบการทำงานจากเดิมเมื่อครั้งมี 11 สะพาน ใช้วิธีการรวมกลุ่มพูดคุย เมื่อมีเครือข่ายเพิ่มขึ้นจึงใช้วิธีกระจายไปประชุมสัญจรตามสะพานต่าง ๆ หมุนเวียนกันออกไปให้ความรู้กับคนได้สะพานอื่น ๆ ที่ยังไม่มีทางออก สะพานใดที่ถูกโล่หรือหนัก ๆ เครือข่ายคนได้สะพานจะรวมตัวกันไปช่วยเจรจากับสำนักงานเขต เพื่อชี้แจงเหตุผลว่าคนได้สะพานยังไม่มีที่ไป ขอให้เจ้าหน้าที่รัฐชะลอการโล่หรือแต่ก็จะไม่เป็นผลสำเร็จ มลเล่าว่า “...คนได้สะพานส่วนใหญ่เป็นคนที่ไม่มีความรู้ไม่มีนาที่ต่างจังหวัด หรือในกรุงเทพฯ หรืออาจมีที่นา แต่ทำนาล้มเหลวทำกินไม่ได้ จึงมีหนี้สินและต้องมาเป็นแรงงานในเมือง เพื่อส่งเงินใช้หนี้ แต่ก็ไม่มีบางกลุ่มที่มาอยู่ได้ สะพาน เพราะเป็นที่พักอาศัยที่ไม่ต้องเช่า แต่ว่าส่วนใหญ่จะไม่มีนา ไม่มีไร่ต่างจังหวัด...”

ภายหลังการต่อสู้เพื่อที่อยู่อาศัยของคนได้สะพานมา 2 รัฐบาล ผ่านการปะทะกับเจ้าหน้าที่รัฐ เข้าร่วมชุมนุมที่หน้าทำเนียบรัฐบาลกับเครือข่ายสมัชชาคนจน นอนหน้าทำเนียบร่วมกับพี่น้องสมัชชาคนจน 99 วัน จนมีโอกาสได้ร่วมกับเครือข่ายสมัชชาคนจนเข้าไปเจรจาปัญหากับรัฐบาล และได้ชี้แจงถึงความเดือดร้อนของคนได้สะพานให้รัฐบาลทราบ ซึ่งความเดือดร้อนที่นอกเหนือจากความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย ยังมีปัญหาอื่น ๆ เช่น ไม่มีทะเบียนบ้าน ทำให้มีปัญหาต่อไปอีกในเรื่องไม่มีระบบสาธารณูปโภค ไม่มีไฟฟ้า น้ำประปา ในขณะที่คนได้สะพานมีความต้องการใช้เหมือนกับคนทั่วไป จึงต้องต่อระบบไฟฟ้าจากบ้านชาวบ้านใกล้เคียง

ภายหลังการเจรจา รัฐบาลได้อนุมัติงบประมาณ 160 ล้านบาท เพื่อแก้ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยให้คนได้สะพานทั่วกรุงเทพมหานคร โดยการเคหะแห่งชาติเป็นหน่วยงานรับผิดชอบในการจัดซื้อที่ดินให้กับคนได้สะพาน ซึ่งได้จัดซื้อที่ดินสำหรับพื้นที่ชุมชนพูนทรัพย์รองรับคนได้สะพานที่เคยอยู่ได้สะพานในเขตหลักสี่ ดอนเมือง บางซื่อ และคลองเตย โดยมีที่ดินของชุมชนที่ได้รับการจัดสรรจากการเคหะแห่งชาติ รวม 18 ไร่ 2 งาน 16 ตารางวา

ในปีพ.ศ.2544 มล และคนได้สะพานคนอื่น ๆ ก็ได้เข้ามาอยู่ในชุมชนพูนทรัพย์ โดยมีการเจรจาต่อรองกับหน่วยงานรัฐ โดยมีการขอค่ารื้อถอนเป็นหลังละ 10,000 บาท ขอเดินเท้าขอทะเบียนบ้าน 10 หลัง และขอน้ำประปา และไฟฟ้า มลเล่าว่าการที่คนได้สะพานจะขอสิ่งของใด ๆ ไม่ใช่ขอแล้วได้เลย แต่จะต้องมีการเจรจาล่วงหน้าหนังสือก่อน อย่างช่วงแรกที่มลและคนในชุมชนพูนทรัพย์เข้ามาอยู่ก็ต้องมีการเจรจากับทางเขต เพื่อขอน้ำประปาและขอใช้ที่ปั่นไฟ ส่วนเรื่องของเด็ก มลและกลุ่มชาวบ้านก็ต้องไปเจรจากับทาง

โรงเรียน โดยมลจะบอกกับทางโรงเรียนว่า พ่อแม่ของเด็กมีฐานะยากจนจึงต้องหาโรงเรียนที่ใกล้กับวัด ใน ส่วนเรื่องการเจ็บป่วยก่อนปีพ.ศ.2536 มีการรักษาลำบาก จึงต้องไปขอสงเคราะห์จากโรงพยาบาลต่าง ๆ แต่ปัจจุบันนี้ชาวชุมชนพุนทรพรมมีมิเตอร์น้ำไฟติดตามบ้านแต่ละหลังของตนเอง โดยที่ไม่ต้องไปพ่วงกับ บ้านหลังอื่น ๆ

ภายหลังมลกับแฟนมีลูกด้วยกัน 2 คน โดยคนโตเป็นผู้ชาย คนเล็กเป็นผู้หญิง ซึ่งตอนที่อยู่ได้ สะพานมลได้เอาชื่อของลูกชาย และลูกสาวไปฝากลงทะเบียนบ้านของพี่สาวแฟน เพื่อลูก ๆ ของมลจะได้ เข้าเรียนหนังสือซึ่งเป็นความหวังของมลที่อยากให้ลูกเรียนสูง ๆ เนื่องจากมลเองก็อยากเรียนหนังสือ แต่กั ไม่ได้เรียนเพราะต้องล่องเรือไปกับพ่อ ถึงมลจะมีฐานะค่อนข้างยากจน แต่มลก็พยายามส่งให้ลูกของ ตนเองเรียน มลกับแฟนเกิดมีปัญหากันในครอบครัวจึงทำให้เลิกกันไปแต่มลก็ไม่ทอดย มลให้กำลังใจ ตัวเองแล้วลุกขึ้นสู้เพื่อลูก จากที่มลไม่เคยขี่ซาเล้งเพราะมีแฟนขี่ซาเล้งเก็บของเก่าด้วยกันมาตลอด แต่ ตอนนีไม่มีแฟนที่มาขี่ซาเล้งให้เธอแล้ว มลต้องขี่ซาเล้งเก็บของเก่าเอง มลเล่าให้ฟังว่า “...ช่วงที่มีปัญหา เรื่องครอบครัวกับแฟนถึงขั้นเลิกกัน ตอนนั้นลูกชายเรียนอยู่ชั้น ม.3 ตอนนั้นก็มีปัญหาเรื่องจะต้องส่งลูก เรียนต่อ เพราะว่าอยู่ตัวคนเดียวแล้ว ตอนแรกคนอื่นเขาก็ดูถูกเราเหมือนกันว่า “...เดี๋ยวดูเถอะ ลูกมันเรียน ไม่จบ...” เราก็พยายามกลับไปทำอาชีพหาของเก่าเหมือนเดิม แต่ตอนนั้นขับรถซาเล้งยังไม่เป็นเลย ขับรถ ะไรก็ไม่เป็น ปกติแฟนเป็นคนขับรถ แต่มาถึงตอนนี้เราต้องเลี้ยงลูกเอง เราต้องหาเงินมาส่งลูกเรียน เราก็ เลยไปหารถซาเล้งมา และก็ไปขายเอง ช่วงแรกก็ไปกับพี่สาว พอพี่สาวไปที่ไหนเราก็ตามไปจนส่งลูกชาย เรียนจบ ม.6 ตอนนั้นลูกชายเรียนต่อ ม.6 ที่โรงเรียนธัญญบุรี แต่ตอนนี้ลูกคนเล็กจบ ม.6 แล้วกำลังศึกษา อยู่ปี 1 ที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง...”

ในช่วงเหตุการณ์น้ำท่วม มลและชาวชุมชนพุนทรพรมได้รับผลกระทบกับเหตุการณ์ครั้งนี้ เนื่องจาก ชุมชนพุนทรพรมมีระดับน้ำสูงประมาณ 1 เมตร 50 เซนติเมตร และเป็นชุมชนที่ถูกน้ำท่วมเป็นระยะ เวลานานถึงประมาณ 2 เดือน โดยในช่วงที่น้ำท่วมครอบครัวของมล และคนอื่น ๆ ในชุมชนได้รับความ ลำบากในเรื่องอาหาร น้ำ ถูยั้งชีพ และของบริจาค เนื่องจากไม่ค่อยมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาช่วยเหลือ อย่างต่อเนื่อง และยังได้รับความเดือดร้อนจากการอาศัยอยู่ในสภาพที่น้ำท่วมสูง ความลำบากในการ เดินทาง ตลอดจนการขั้บถ่าย ภายหลังน้ำลดมลและคนในชุมชนพุนทรพรมส่วนใหญ่ทรัพย์สินเสียหายทั้ง พื้น/ผนังบ้าน โต๊ะ ตู้ เตียง เครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องครัว และอุปกรณ์ประกอบอาชีพ นอกจากนี้ ก็ยังมีด้าน การเกษตรที่เสียหาย เช่น ต้นไม้ที่ปลูกในชุมชน

3. ชุมชนริมทางรถไฟสายตะวันตก เขตทวีวัฒนา

ข้อมูลทั่วไปของชุมชน

ชุมชนริมทางรถไฟสายตะวันตก (ศาลาธรรมสพน์) ตั้งอยู่บนพื้นที่ของการรถไฟแห่งประเทศไทย ขนาด 7 ไร่ บริเวณแขวงศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา ชุมชนริมทางรถไฟสายตะวันตกนี้เป็นชุมชนภายใต้โครงการบ้านมั่นคงของชาวชุมชนที่เคยอยู่อาศัยในชุมชนริมทางรถไฟสายตะวันตก 5 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนวัดเพลงเหนือ (2 หลัง) ชุมชนสะพานดำ (1 หลัง) ชุมชนชัยพฤกษ์ 2 (30 หลัง) ชุมชนชัยพฤกษ์ 1 (3-4 หลัง) ชุมชนบางกอกน้อย (12 หลัง) ที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินโครงการรถไฟสายสีแดง และโครงการอื่น ๆ โครงการบ้านมั่นคงชุมชนริมทางรถไฟสายตะวันตก (ศาลาธรรมสพน์) มีสัญญาเช่าที่ดินกับการรถไฟเป็นระยะเวลา 30 ปี ภายในโครงการฯ มีที่ดินทั้งหมด 178 แปลง แบ่งพื้นที่ปลูกสร้างที่อยู่อาศัยให้กับชาวบ้านที่เช่าพื้นที่เป็นแปลงเท่า ๆ กัน ขนาด 5 x 9 เมตร ชาวชุมชนกลุ่มแรกย้ายเข้าพื้นที่เป็นครั้งแรกเมื่อเดือนตุลาคม 2548 โครงการสร้างบ้านเสร็จแล้วจำนวน 45 หลัง ปัจจุบันชาวชุมชนต้องชำระค่าเช่ารายเดือนเป็นค่าบ้าน และที่ดินรวม 1,680 บาทต่อเดือน

ชาวชุมชนบ้านมั่นคงริมทางรถไฟสายตะวันตก ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างรายวัน ค้าขาย ขับรถแท็กซี่ และเก็บของเก่า อย่างไรก็ตาม เนื่องจากที่ตั้งของชุมชนใหม่อยู่ห่างจากพื้นที่เดิมทำให้ชาวชุมชนหลายครอบครัวต้องมีการปรับเปลี่ยนเรื่องการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะผู้ที่ประกอบอาชีพค้าขายในตลาดหรือในชุมชนเดิม ซึ่งมีบางรายสามารถเดินทางไปกลับเพื่อค้าขายในพื้นที่ใกล้เคียงกับพื้นที่เก่าได้ ในขณะที่ชาวชุมชนบางรายไม่สามารถทำได้ต้องมีการเปลี่ยนอาชีพ และบางรายต้องเลิกประกอบอาชีพค้าขายเนื่องจากไม่สามารถหาที่ขายสินค้าได้แล้ว

หากย้อนไปในปี 2546-47 ขณะนั้นการรถไฟแห่งประเทศไทยมีประกาศไล่ออกจากพื้นที่ดินจากชาวบ้านที่เข้าไปบุกรุกอยู่อาศัย เนื่องจากการรถไฟมีโครงการก่อสร้างทางรถไฟฟ้า และโรลเคิลโรด ชาวบ้านที่อยู่สองข้างทางรถไฟได้รับผลกระทบ และรวมตัวในนามเครือข่ายสลัม 4 ภาค เข้าเจรจากับการรถไฟ ตัวแทนชุมชนริมทางรถไฟกล่าวว่า "...โครงการเพื่อสังคมเราไม่ปฏิเสธ แต่การรถไฟก็ต้องดูแลเรื่องที่อยู่ให้เรา หลังจากนั้นก็ชุมนุมหลายครั้งมาก ตอนแรกจะไปบางบำหรุก็ไม่ได้ แล้วมาที่ศาลตลิ่งชันทำทางว่าจะได้ ทำฝั่งไปแล้วก็ไม่ได้ เรามีโครงการจะทำศาล รถไฟจะให้ไปอยู่ก่อนถึงนครปฐมหน่อยหนึ่ง เราก็ยืนยันว่าถ้าให้เราย้ายไปอยู่ตรงนั้น เราก็ไม่ย้ายไปจากตรงนี้ (ชัยพฤกษ์) ในที่สุดชุมนุมครั้งหลังนี้ 3 วัน 2 คืน จนกระทั่งให้รถไฟเขาเอาแผนที่มาทางให้ดูว่ามีที่ของรถไฟอยู่ตรงไหนอีก...ตกลงมาเอาตรงนี้..." ซึ่งชาวบ้านเล่าว่าเหตุผลในการเลือกพื้นที่อยู่อาศัยแห่งใหม่ คือ 1.ระยะทางต้องไม่เกิน 5 กิโลเมตรจากที่อยู่เดิม 2.การเดินทางสะดวก มีรถโดยสารผ่านเข้าออกเพื่อสะดวกต่อการประกอบอาชีพ

ภายหลังจากความสำเร็จของสมัชชาคนจนที่ร่วมกันชุมนุมหน้าทำเนียบ เป็นเวลา 99 วัน กระทรวงมหาดไทยได้มีนโยบายที่จะให้ทะเบียนบ้านเพื่อให้กลุ่มคนจนได้มีสาธารณูปโภคให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิต แต่การดำเนินการขอทะเบียนบ้านให้กับกลุ่มคนจนเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ประมาณ

ปลายปี 2540 เมื่อกลุ่มปฏิบัติการคนจนเมือง (KOPA) เข้ามาช่วยเรื่องการทำทะเบียนบ้าน โดยใช้กระบวนการคัดเลือกร่วมกับชาวบ้านให้สำนักงานเขตออกทะเบียนบ้านตามนโยบายของรัฐ โดยลงทำงานในพื้นที่แรก คือ ชุมชนวัดเพลงจนประสบความสำเร็จและขยายพื้นที่มาเรื่อย ๆ จนถึงชัยพฤกษ์ ตลิ่งชัน บางกอกน้อย เมื่อชาวบ้านมีทะเบียนบ้านแล้วก็เริ่มขอน้ำประปาขอไฟฟ้าใช้ในอัตราค่าปกติได้ จึงเกิดการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายสลัม 4 ภาค และเกิดการรวมกลุ่มออมทรัพย์ขึ้น โดยตั้งเป้าเพื่อแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยที่ไม่มั่นคงเพราะชุมชนทั้งหมดอาศัยอยู่ในที่ของการรถไฟแห่งประเทศไทย

ข้อมูลทั่วไปของกรณีศึกษา

1. **ปทุม** หญิง อายุ 82 ปี พ่อของปทุมเป็นคนโพธิ์สามต้น แม่เป็นคนราชบุรี พ่อเคยบวชเป็นพระและไปราชบุรี หลังจากลาสิกขาบทแล้วได้พบแม่ของปทุมจึงได้แต่งงาน และล่องเรือขายน้ำปลาในบริเวณนั้นจนปทุมคลอด จึงได้อพยพกลับมาอยู่ที่โพธิ์สามต้น แม่ของปทุมทำข้าวหลามและข้าวหมากให้พ่อที่มีความถนัดเรื่องการค้าขายเป็นคนแจวเรือเอาข้าวหลามข้าวหมากที่แม่ทำไปขายตามคลองต่าง ๆ โดยเฉพาะคลองมอญ ปทุมมีพี่น้องทั้งหมด 6 คน ปทุมเป็นลูกคนแรก มีน้องสาวหนึ่งคนและน้องชายอีกสี่คน น้องแต่ละคนอายุห่างกันคนละสองปี

ปทุมบอกว่าครอบครัวของตนเองไม่ลำบากเพราะพ่อแม่ทำมาหากินได้เงินพอเลี้ยงดูครอบครัว มีที่ดินเป็นพื้นที่สร้างบ้านของตนเองหนึ่งแปลงขนาด 60 ตารางวา ปทุมและน้อง ๆ อีก 4 คนเรียนจบชั้น ป.4 และไม่ได้เรียนต่อเนื่องจากเห็นว่าไม่มีความจำเป็นเพราะชอบทำงานอิสระอย่างงานค้าขายเหมือนพ่อแม่มากกว่า ในขณะที่น้องคนเล็กซึ่งถือเป็นคนรุ่นใหม่เป็นคนเดียวที่เรียนหนังสือต่อจึงเรียนจบที่ช่างกลปทุมวันและได้ทำงานรับราชการ

ปทุมแต่งงานเมื่ออายุ 22 ปี กับบุญเรืองคนคลองสานที่ทำงานเป็นลูกจ้างในกรมไปรษณีย์ หลังการแต่งงานสามีปทุมย้ายเข้ามาอยู่อาศัยในบ้านของปทุมแต่แยกครอบครัวทำมาหากินของตนเอง โดยปทุมทำข้าวหลาม ขนมเทียน ข้าวต้มขายเหมือนกับพ่อแม่ ปทุมเล่าว่าช่วงนั้นถือว่าทั้งการค้าขายของพ่อแม่และของตนเองดำเนินไปด้วยดีไม่แย่งลูกค้ากัน หากลูกค้าของอีกฝ่ายมากจะแบ่งกัน ครอบครัวของปทุมอยู่กับครอบครัวของพ่อแม่ในขณะนั้น ๆ จะแยกบ้านออกไปอยู่อาศัยกับครอบครัวของพวกเขา ภายหลังสามีของปทุมลาออกจากราชการมาช่วยปทุมทำขนมที่บ้านจนกระทั่งเสียชีวิต ปทุมและสามีมีลูกสาวคนเดียวหลังจากแต่งงานสองปี คือ ประทีน (ผู้นำชุมชนรถไฟสายตะวันตก) ประทีนเรียนหนังสือที่พาณิชยธนบุรีแต่เรียนไม่จบเนื่องจากสอบตก จึงได้ออกมาช่วยแม่ทำขนมขาย

ในเวลาต่อมาพี่น้องของปทุมตัดสินใจที่จะขายที่ดินที่โพธิ์สามต้นเพื่อนำเงินไปใช้จ่าย ปทุมจึงต้องย้ายออกจากบ้านที่ชุมชนโพธิ์สามต้น ในช่วงนั้นน้องสาว (ลูกพี่ลูกน้อง) ที่เคยอาศัยอยู่ที่โพธิ์สามต้นขายบ้านที่โพธิ์สามต้น และไปเช่าที่ดินปลูกบ้านบริเวณริมทางรถไฟชุมชนชัยพฤกษ์ จึงมาชักชวนให้ครอบครัวปทุมไปเช่าที่ดินปลูกบ้านอยู่ด้วยกัน ปทุมจึงตัดสินใจที่จะย้ายไปอยู่อาศัยที่ชัยพฤกษ์โดยได้ตกลงเช่าที่ดิน

การรถไฟหนึ่งแปลง ซึ่งเสียค่าที่ดินให้กับผู้เช่ารายเดิมจำนวน 3,500 บาท และจ่ายเป็นค่าเช่ากับการรถไฟ 300 บาทต่อปี และปลูกสร้างบ้านพักอาศัยสำหรับครอบครัวขนาด 6 ตารางเมตร ขึ้นในพื้นที่นี้ อย่างไรก็ตาม เมื่ออยู่อาศัยได้เพียง 2 ปี ทางการรถไฟได้ยกเลิกการเก็บค่าเช่าเพื่อเตรียมไว้รอชาวบ้านเพื่อจัดทำโครงการรถไฟฟ้า และ Local Road

ปทุมและครอบครัวเข้าร่วมต่อสู้กับการไล่รื้อของการรถไฟมาโดยตลอด ปทุมบอกว่าหลังจากที่ทางรถไฟมีแผนที่จะใช้ที่ดินที่ชัยพฤกษ์ทำโครงการรถไฟฟ้า กลุ่มองค์กรไม่แสวงหาผลประโยชน์และกลุ่มเครือข่ายสลัมสี่ภาคได้เข้าไปช่วยเหลือในการพัฒนาวิถีดิจิต และร่วมกันหาแนวทางในการต่อสู้ร่วมกับชาวบ้าน ปทุมเล่าว่าในเวลา 5 ปี ที่ปทุมและชาวบ้านในชุมชนต้องร่วมกันทำงานเพื่อต่อสู้เพื่อให้ได้ที่ดินแปลงใหม่เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยที่มีความมั่นคงของตนเองและลูกหลาน ปทุมต้องยินยอมที่จะทำขนมและไปค้าขายตามลำพังเพื่อสนับสนุนให้ลูกสาวและหลานได้เข้าร่วมกระบวนการต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิในที่อยู่อาศัย ซึ่งในที่สุดปทุมและคนริมทางรถไฟทั้งหมดก็ได้สิทธิในการเช่าที่ดินของการรถไฟ แปลงศาลาธรรมสพน์ระยะยาว 30 ปี เพื่อจัดทำโครงการบ้านมั่นคงชุมชนริมทางรถไฟสายตะวันตก (ศาลาธรรมสพน์)

ปัจจุบัน ปทุมในวัย 82 ยังคงทำขนมประเภทต่าง ๆ ขายเป็นประจำเท่าที่ประตินลูกสาวผู้ที่ทำหน้าที่หลักในการขายจะมีเวลาไปขายขนม อย่างไรก็ตาม เนื่องจากประตินเป็นผู้นำชุมชนและเป็นแกนนำเครือข่ายสลัมสี่ภาคจึงมักมีภารกิจในการไปร่วมขบวนเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาที่อยู่อาศัยให้กับคนจนเมืองกลุ่มต่าง ๆ การประกอบอาชีพค้าขายของปทุมและครอบครัวจึงมีจำนวนวันน้อยลง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากไม่มีหนี้สิน (นอกจากค่าผ่อนบ้านมั่นคง เดือนละ 1,680 บาท) รายได้ที่ได้จึงยังคงเพียงพอที่จะดูแลครอบครัว

2. ลัดดา หญิงวัย 60 ปี ลัดดามีภูมิลำเนาอยู่จังหวัดแพร่ ลัดดามีพี่น้องแท้ ๆ ทั้งหมด 3 คนเป็นผู้ชาย 2 คน ผู้หญิง 1 คน แต่เดิมครอบครัวลัดดามีที่นาที่บ้านหลังจากพ่อของลัดดาเสียชีวิต แม่ของลัดดามีสามีใหม่แล้วขายที่ดินที่นา และบ้านจนหมด แล้วไปซื้อที่ดินอยู่กับสามีใหม่ และลัดดายังมีน้องต่างบิดาอีก 1 คนเป็นผู้ชาย จากเหตุการณ์ที่แม่ของลัดดามีสามีใหม่ จึงทำให้ลัดดาออกจากบ้านที่จังหวัดแพร่มุ่งหน้าสู่กรุงเทพฯ เพื่อมาหางานทำ ลัดดาเล่าว่า “...ตอนที่มาอยู่ที่กรุงเทพฯ อายุประมาณ 16 ปี เข้ามาทำงานเป็นแม่บ้านของบ้านชาวฟิลิปปินส์แถวบางกอกน้อยได้เดือนละ 100 บาท...” ภายหลังลัดดามีสามีที่ทำงานไปรษณีย์ แล้วก็มีลูกด้วยกันเป็นผู้ชายทั้งหมด 3 คน ลัดดาและสามีได้เช่าบ้านแถวบางกอกน้อย โดยในตอนนั้นลัดดาออกมาทำอาชีพค้าขายของกินตามซอยบ้าน และแถวโรงเรียนชินโรรส

ภายหลังจากถูกไล่รื้อออกจากพื้นที่บางกอกน้อย ลัดดาและสามีจึงมาลงหลักปักฐานอยู่ที่ชัยพฤกษ์ ประมาณปี 2527 – 2528 ลัดดาเล่าว่า “...ตอนนั้นเป็นที่ของการรถไฟ เมื่อก่อนเจ้าของเขาก็ปลูกให้คนมาเช่าอยู่ แต่รู้จกกัน เขาก็ให้เราอยู่ เขาก็เก็บค่าหน้าดินในราคา 2,000 บาท เพราะเขาถือสิทธิ์ว่า เขาเช่าที่ดินของการรถไฟทำสวน เพราะเขาก็ทนค่าเช่าบ้านไม่ไหวก็เลยมาปลูกอยู่กันที่นี่ได้ประมาณ

20 กว่าปี...” พอมาอยู่ที่ชุมชนชัยพฤกษ์ ลัดดาได้มาทำอาชีพค้าขายดอกไม้ โดยจะขายที่ตลาดทุกวันพระ กับวันโกน รายได้ประมาณ 8,000 บาทต่อเดือน จึงทำให้มีรายได้ดีขึ้นกว่าตอนที่ขายของกิน และช่วงก่อนโดนไล่ที่ชุมชนริมทางรถไฟแถวชัยพฤกษ์ ลัดดาเล่าว่า “...ตอนแรกที่ป่ามาอยู่ในชุมชนตอนที่ยังไม่โดนไล่ที่ ป่าไปรับเข็มขัดมาถักขายจึงเจอกับคุณเอก (สลัม 4 ภาค) พอคุณเอกทราบว่าป่าและชาวบ้านในชุมชนนี้ส่วนใหญ่ยังไม่มีทะเบียนบ้าน เพราะตอนที่ยังไม่มีทะเบียนบ้านก็ต้องไปขอทะเบียนบ้านจากบ้านอื่นกว่าเขาจะให้ไปทำเรื่องเอกสาร ป่าจึงตัดสินใจและนัดชาวบ้านไปที่หน่วยงานเขต เพื่อขอทะเบียนบ้านชั่วคราว ซึ่งตอนที่ไปหน่วยงานเขตมีชาวบ้านที่ไปขอทะเบียนด้วยกันมีประมาณ 30 กว่าคน และยังเป็นชุดแรกที่ไปทำทะเบียนบ้าน โดยมีเครือข่ายสลัม 4 ภาคไปด้วย...” ลัดดาและคนในชุมชนได้ทะเบียนบ้านเมื่อปีพ.ศ. 2543 ต่อมาลัดดาและชาวบ้านในชุมชนก็ได้เข้าร่วมเครือข่ายกับทางสลัม 4 ภาคและได้มีการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เริ่มแรกออมวันละ 20 บาท ต่อมาเพิ่มขึ้นเป็น 50 บาท และในช่วงนั้นก็เกิดการโดนไล่ที่ในชุมชนเนื่องจากบริเวณชุมชนเป็นเส้นทางของรถไฟสายสีแดง ทางเครือข่ายสลัม 4 ภาคจึงหาที่ดินในการทำโครงการ

ปัจจุบันลัดดาพักอาศัยอยู่บ้านมั่นคงริมทางรถไฟสายตะวันตก (ศาลาธรรมสพน์) โดยอยู่กับลูกชายคนกลาง 2 คน และสุนัข 1 ตัว ลัดดาได้รับการดูแลจากลูกชายทั้ง 3 คน โดยลูกชายคนโตอายุ 40 ปี เรียนจบระดับปวช. ทำธุรกิจส่วนตัว ชื้อบ้านอยู่แถวบางบัวทองกับครอบครัว คนกลางเรียนจบระดับปวช. อาชีพรับจ้างขับรถแท็กซี่อาศัยอยู่กับลัดดา และคนเล็กเรียนจบระดับปริญญาตรี ทำงานอยู่ที่มหาวิทยาลัยหอการค้าไทยเป็นเจ้าหน้าที่จัดประชุมอยู่ในหอพัก ส่วนสามีของลัดดาทำงานที่ไปรษณีย์ แต่สามีของลัดดาเป็นคนที่ชอบดื่มสุรามาก เวลาเงินเดือนออก ลัดดาเล่าว่า “...แต่ก่อนสามีเป็นคนติดเหล้ามาก พอกลับมาจากที่ทำงานก็จะชักชวนเพื่อน ๆ แถวห้องเช่าที่ทำงานที่เดียวกันมานั่งตั้งกลุ่มกินเหล้า แต่พออายุมากขึ้นทำงานไปด้วย และกลับมากินเหล้าร่างกายก็ไม่ไหว...” พออายุ 55 ปี สามีของลัดดาก็เกษียณอายุจากงานมาอยู่ที่บ้าน และได้เงินบำนาญมาประมาณ 5 – 6 แสนบาท แต่สามีของลัดดาก็เอาเงินไปดื่มสุราและสูบบุหรี่จนหมด พอสามีของลัดดาอายุ 60 ปีก็เสียชีวิตด้วยโรคมะเร็งกล่องเสียง เนื่องจากดื่มสุราและสูบบุหรี่มากเกินไป

ในช่วงเหตุการณ์การน้ำท่วมลัดดา และชาวบ้านคนอื่น ๆ ในชุมชนได้อพยพทรัพย์สิน สิ่งของเครื่องใช้ มาเก็บไว้ในบ้านมั่นคงของตนเอง จึงทำให้ลัดดาและชาวบ้านคนอื่น ๆ ได้รับความเสียหายระดับค่อนข้างน้อย โดยระดับน้ำในชุมชนมีความสูงประมาณ 1 เมตร 30 เซนติเมตร ในขณะที่พื้นที่รอบ ๆ ชุมชนมีระดับความสูงของน้ำไม่แตกต่างกัน ในช่วงที่น้ำท่วมแม้ลัดดา และชาวชุมชนคนอื่น ๆ ไม่ได้ได้รับความลำบากเรื่องอาหาร น้ำ ถูยังชีพ และของบริจาด เนื่องจากมีการเตรียมอาหาร สิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นนั้น แต่การที่น้ำท่วมเป็นเวลายาวนานอย่างนี้ก็ไม่เพียงพอเท่าไรนัก และยังได้รับความเดือดร้อนจากการอาศัยอยู่ในสภาพที่น้ำท่วมสูง ความลำบากในการเดินทาง ที่อยู่อาศัย ตลอดจนการขับถ่าย จึงทำให้ลูก

ชายของลัดดาได้เข้ามารับลัดดาไปอาศัยอยู่บ้านเดิมของสามีที่จังหวัดนครราชสีมา นอกจากนี้ ภายหลังก้นำ
ลัดดาสูญเสียทรัพย์สินจำพวก ตู้ ตู้กับข้าว เตาแก๊สที่ถูกน้ำท่วมเป็นมูลค่าราคาประมาณ 5-6 หมื่น

4. ชุมชนหลวงวิจิตร เขตคันนายาว

ข้อมูลทั่วไปของชุมชน

ชุมชนหลวงวิจิตร ตั้งอยู่ในพื้นที่แขวงรามอินทรา เขตคันนายาว กรุงเทพฯ เป็นชุมชนริมน้ำติดกับคลองหลวงวิจิตรซึ่งเป็นเส้นทางน้ำที่ทอดผ่านบริเวณด้านหลังชุมชนไปจนตลอดแนวเขตชุมชน และเป็นที่มาของชื่อ “ชุมชนหลวงวิจิตร”

ชุมชนหลวงวิจิตรเคยอยู่ในพื้นที่ดูแลของสำนักงานเขตบึงกุ่มก่อนจะมาอยู่ภายใต้การดูแลของเขตคันนายาว สภาพชุมชนดั้งเดิมเป็นพื้นที่สาธารณะรกร้างว่างเปล่า จากหลักฐานที่คนชุมชนหลวงวิจิตรได้บันทึกไว้ พบว่า นายสวัสดิ์ (ไม่ทราบนามสกุล) เป็นคนแรกที่เข้ามาบุกเบิกพื้นที่ และปลูกสร้างที่อยู่อาศัยในพื้นที่สาธารณะริมคลองหลวงวิจิตร ตั้งแต่ พ.ศ.2526 ต่อมาใน พ.ศ.2531 นายเผือก วงพาดกลาง ซึ่งเป็นคนงานก่อสร้างได้พาครอบครัวเร่ร่อนมาหางานทำในบริเวณใกล้เคียง และพบที่ดินในชุมชนหลวงวิจิตรซึ่งในขณะนั้นที่ดินบางส่วนยังไม่มีเจ้าของจับจอง จึงได้ขอสร้างที่อยู่อาศัยในชุมชนหลวงวิจิตรกับคนรู้จักที่อยู่ในชุมชนหลวงวิจิตร เวลาต่อมานายเผือกจึงได้ชักชวนคนที่รู้จักจากต่างจังหวัดเข้ามาปลูกบ้านเรือนในบริเวณชุมชนหลวงวิจิตร

ปี พ.ศ.2540 สำนักงานเขตบึงกุ่มมีคำสั่งให้ชาวชุมชนหลวงวิจิตรรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ริมคลองหลวงวิจิตร เนื่องจากสิ่งปลูกสร้างตั้งอยู่ในพื้นที่สาธารณะ ไม่มีเอกสารสิทธิ์ถือครองที่ดิน ชาวชุมชนเกิดความเดือดร้อนเกรงว่าจะถูกไล่รื้อออกจากพื้นที่และไม่มีที่ไป นำไปสู่การรวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อร่วมกันหาทางออกในการแก้ไขปัญหาความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย ซึ่งจะส่งผลต่อไปถึงการประกอบอาชีพและการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านต่าง ๆ เช่น การปรับปรุงที่อยู่อาศัย การมีทะเบียนบ้าน ระบบสาธารณูปโภค การศึกษา และการประกอบอาชีพ เป็นต้น ขณะที่ชาวชุมชนหลวงวิจิตรรวมกลุ่มกันภายใต้ความเดือดร้อนเรื่องที่อยู่อาศัย ในอีกด้านหนึ่งก็เกิดการรวมตัวกันของชาวชุมชนแออัดในพื้นที่กรุงเทพมหานครที่ได้รับความเดือดร้อนจากนโยบายไล่รื้อ ในช่วง พ.ศ.2539 - 2544 ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของ 10 ชุมชน และก่อตั้งเป็น “เครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนา” ในเดือนตุลาคม พ.ศ.2540 เครือข่ายฯ ที่เกิดขึ้นมุ่งหวังที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยให้มีความมั่นคง และพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนแออัดให้ดีขึ้น ซึ่งต่อมาเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาได้เข้าเป็นสมาชิกของเครือข่ายสลัม 4 ภาค

ภายหลังการรวมกลุ่มของคนชุมชนหลวงวิจิตร และได้ส่งตัวแทนชุมชนเข้าเป็นสมาชิกเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนา ทำให้ได้รับทราบสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนแออัดในพื้นที่อื่น ๆ ในกรุงเทพมหานคร นำไปสู่การร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยมีเครือข่ายฯ เป็นที่ปรึกษา และขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาพร้อมกับเพื่อนสมาชิกในเครือข่ายฯ ที่ประสบปัญหาในลักษณะเดียวกัน ปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนหลวงวิจิตรเป็นปัญหาสำคัญประการแรก ชาวชุมชนจึงได้ร่วมกันยื่นหนังสือกับสำนักงานเขตเพื่อชะลอการรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างในชุมชน ขณะเดียวกันก็ยื่นขอทะเบียนบ้าน ขอรระบบสาธารณูปโภค จนแล้ว

เสร็จใน พ.ศ.2540 และขอจดทะเบียนชุมชนจนได้รับการรับรองเป็นชุมชนที่ถูกต้องตามกฎหมาย เมื่อ พ.ศ. 2541 โดยมีนางเฉลียว การะเกตุ เป็นประธานชุมชนคนแรก

ชุมชนหลวงวิจิตรมีพื้นที่รวมทั้งหมด 1 ไร่ 3 งาน 38 ตารางวา มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 27 หลังคาเรือน ลักษณะที่อยู่อาศัยปลูกสร้างด้วยแผ่นไม้เก่าๆ สังกะสีเก่าที่หาได้ตามบริเวณชุมชนหรือขอซื้อจากคนเก็บของเก่ามาสร้างที่อยู่อาศัย เนื่องจากคนที่เข้ามาอยู่อาศัยไม่มีรายได้มากพอที่จะสามารถซื้อแผ่นไม้มาราคาแพงได้ จึงต้องซื้อจากคนเก็บของเก่า หรือต้องหาเก็บของเก่ามาสร้างที่อยู่อาศัย ผู้คนอาศัยอยู่อย่างแออัด บริเวณด้านหลังชุมชนติดริมคลองหลวงวิจิตรซึ่งปัจจุบันชาวบ้านเรียกว่า “ลำรางหลวงวิจิตร” เนื่องจากคลองมีสภาพตื้นเขิน และมีความกว้างเพียง 4 เมตร ด้านหน้าชุมชนมีถนนคอนกรีตกว้าง 1 เมตร เป็นเส้นทางสัญจรเข้าออกภายในชุมชน ถัดจากถนนเป็นรั้วกั้นระหว่างที่ดินของชุมชนกับที่ดินของเอกชน

คุณภาพชีวิตของชาวชุมชนหลวงวิจิตรด้านการประกอบอาชีพของคนในชุมชนหลวงวิจิตร ส่วนใหญ่รับจ้างรายวันรับจ้าง ปักชุดเสื้อ กัดของเก่า และค้าขาย ด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชนหลวงวิจิตรส่วนใหญ่จะเป็นเครือญาติพี่น้อง มีบางส่วนที่เป็นคนรู้จักกันที่ตามมาจากต่างจังหวัด โดยคนในชุมชนหลวงวิจิตรจะอยู่กับแบบเครือญาติ จะช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกัน ด้านสุขภาพอนามัยจะมีปัญหาในเรื่องของยูงที่มีจำนวนมากเพราะชุมชนหลวงวิจิตรอยู่ติดริมคลองทำให้คนในชุมชนเป็นโรคไข้เลือดออก ชาวบ้านในชุมชนหลวงวิจิตรจึงร่วมกันกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยูง โดยนำน้ำยาจุลินทรีย์เทลงไปในคูคลอง และขุดคลองลอกคลองเป็นประจำทุกเดือน โดยได้รับการสนับสนุนอุปกรณ์ และน้ำยาจุลินทรีย์ จากฝ่ายสาธารณสุข และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA) เข้ามาช่วยทำจุลินทรีย์ ด้านระบบสาธารณสุขปกติ ชาวบ้านชุมชนหลวงวิจิตร กล่าวว่า “...แต่ก่อนชาวบ้านในชุมชนจะซื้อน้ำประปามาจากบ้านใกล้เคียงในชุมชน โดยบางบ้านก็จะซื้อเป็นหาบ เป็นโอ่ง ส่วนไฟก็จะขอพ่วงไฟจากบ้านเรือนใกล้เคียง แล้วเขาก็จะคิดราคาตามมิเตอร์ โดยค่าน้ำยูนิตละ 6 บาท ค่าไฟยูนิตละ 11 บาท แม้ในปัจจุบันนี้ชาวชุมชนหลวงวิจิตรได้มีทะเบียนบ้านชั่วคราว แต่ชาวชุมชนหลวงวิจิตรไม่สามารถขอ น้ำ ไฟแยกหม้อตามบ้านแต่ละหลังได้ ซึ่งน้ำและไฟยังใช้หม้อรวมอยู่ จึงทำให้ชาวบ้านต้องจ่ายค่าน้ำ ค่าไฟในราคาที่แพง แต่ชาวบ้านชุมชนหลวงวิจิตรได้มีการจัดการตั้งกฎกติกาขึ้นในเรื่องการชำระค่าน้ำ ค่าไฟให้เท่าเทียมกันทุกหลังคาเรือน...”

ชุมชนหลวงวิจิตรเป็นหนึ่งในชุมชนนำร่องโครงการโฉนดชุมชน มีวัตถุประสงค์ที่จะขอโฉนดชุมชนเพื่อที่อยู่อาศัยที่มั่นคง นอกจากนี้ ชุมชนหลวงวิจิตรยังเป็นสมาชิกเครือข่ายสลัม 4 ภาค ดำเนินกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชุมชน เช่น กิจกรรมพัฒนาและฟื้นฟูสภาพคลอง โดยชาวชุมชนจะร่วมกันลอกผักตบชวา และเก็บขยะเป็นประจำทุกเดือน บำบัดน้ำเสียโดยการหมักเชื้อจุลินทรีย์ EM ใช้ในครัวเรือน และสาดลงคลอง กิจกรรมรณรงค์ให้เยาวชนเล่นกีฬาเพื่อห่างไกลยาเสพติด จัดตั้งศูนย์สาธารณสุขชุมชน และรณรงค์ป้องกันยุงลาย เป็นต้น และเตรียมความพร้อมเพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัยของชาวชุมชน เช่น จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัยตั้งแต่ พ.ศ.2540 โดยมีเป้าหมายให้ชาวชุมชนออมทรัพย์เพื่อปรับปรุงที่อยู่อาศัย

ข้อมูลทั่วไปของกรณีศึกษา

1. กบ หญิงอายุ 35 บุตรสาวคนกลางของครอบครัวแรกที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนหลวงวิจิตร ฟูของ กบ (นายเผือก) และพ่อของกบ (นายผ่อง) เป็นคนกลุ่มแรก ๆ ที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนหลวงวิจิตร โดยแต่ เดิมฟูและย่าของกบเป็นคนอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ครอบครัวของฟูมีที่ดินสำหรับประกอบอาชีพ ทำนาอยู่มาก และมีพี่น้องหลายคนโดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ครั้นเมื่อพี่น้องนาฟูของกบจะมา ทำงานรับเหมาก่อสร้างกับเพื่อนในกรุงเทพฯ ด้วยความไม่ชอบการประกอบอาชีพทำนา ต่อมาฟูของกบจึง ตัดสินใจพักอาศัยอยู่บริเวณย่านแฮปปี้แลนด์ และประกอบอาชีพก่อสร้าง ซึ่งในสมัยนั้นคนรู้จักกันได้ อนุญาตให้ครอบครัวของฟูปลูกบ้านอยู่ในที่ดินของเขา ตลอดจนอนุญาตให้ชักชวนคนที่รู้จักจาก ต่างจังหวัดมาปลูกบ้านอาศัยอยู่ได้ ฟูและย่ามีลูก 5 คน เป็นผู้ชาย 4 คน ผู้หญิง 1 คน เป็นลำดับที่ 2 โดย พ่อของกบ (ตาผ่อง) เป็นลูกคนกลาง ทั้งนี้ ภายหลังจากที่ฟูและย่าได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในกรุงเทพฯ ก็ไม่ ค่อยได้เดินทางกลับไปบ้านที่นครนายก ส่งผลให้เมื่อมีการจัดสรรที่ดินกันระหว่างญาติพี่น้องของฟู ทำให้ฟู เป็นลูกคนเดียวที่ไม่ได้รับการจัดสรรที่ดิน ส่วนครอบครัวของตาและยายของกบเป็นคนปราชญ์ที่รู้จักกับ ครอบครัวของฟูและย่าของกบเป็นอย่างดี เนื่องจากอยู่ในละแวกบ้านใกล้กัน ครอบครัวของตามีอาชีพทำ นานา ตาและยายมีลูก 9 คน แม่ของกบเป็นลูกคนที่ 6 และเป็นลูกสาวคนเดียวของครอบครัว แต่ในภายหลัง ครอบครัวของตาไม่ได้ทำนา ตาและยายจึงได้ย้ายมาอยู่กับครอบครัวของฟูที่แฮปปี้แลนด์ และตาได้ เสียชีวิตที่แฮปปี้แลนด์

ที่ดินของเพื่อนฟู ย่านแฮปปี้แลนด์ที่ครอบครัวของกบตั้งถิ่นฐานอยู่ในช่วงนั้น เป็นพื้นที่โล่ง ครอบครัวหลายครอบครัวที่คนมาอยู่ก่อนชักชวนเพื่อน ๆ ให้เข้ามาอยู่ด้วยกัน มีการปลูกสร้างบ้านด้วยวัสดุ อย่างง่าย ๆ กระจายอยู่เต็มพื้นที่ ญาติพี่น้องของกบที่อยู่ในขณะนั้น คือ ฟู ย่า ตา ยาย พ่อ และแม่ของกบ ตลอดจนลุง ป้าและน้า ๆ แต่ต่อมาประมาณปี 2530 เจ้าของที่ดินเสียชีวิต ทายาทเจ้าของที่ดินได้ขอให้ทุก ครอบครัวย้ายออกจากพื้นที่รวมทั้งครอบครัวของฟู และพ่อของกบย้ายออกจากพื้นที่ด้วย การแก้ไขปัญหา เรื่องที่อยู่อาศัยดังกล่าวในขณะนั้น พ่อของกบได้ไปดูที่อยู่อาศัยใหม่หลายที่ในบริเวณใกล้เคียง แต่ไม่ถูกใจ เช่น บริเวณรามคำแหง 42 ต้องเช่าซอยลึก เปลี่ยว มีขโมยและโจรเยอะ บริเวณสวนสยามเวลาจะเข้าไปอยู่ มีการเรียกเก็บเงิน บริเวณโรงพยาบาลนครหลวงจันเป็นแหล่งมั่วสุม ในขณะที่กำลังหาที่พักใหม่นั้น พี่สาวของพ่อกบซึ่งอาศัยอยู่กับสามีที่ชอยอมวิทย์ได้แนะนำให้ฟู ย่า พ่อ และลุง มาอาศัยอยู่บริเวณที่ดิน ว่างเปล่าบริเวณริมลำรางหลวงวิจิตร ซึ่งในขณะนั้นมีลักษณะเป็นร่องสวน และคูคลองเล็ก ๆ ไม่มีผู้อยู่ อาศัย

ฟูและพ่อของกบ ต่างก็ประกอบอาชีพรับเหมาก่อสร้าง โดยพ่อของกบเป็นผู้รับเหมาที่เป็นที่รู้จัก และนับหน้าถือตาของคนทั่วไป มีฐานะทางการเงินอยู่ในระดับพอใช้ และมีนิสัยชอบสนุกสนาน นักเลง กิน เที่ยวตามนิสัยผู้ชายไทยสมัยก่อน ตลอดจนต้องดูแลลูกน้องซึ่งเป็นช่างอีกประมาณ 10 คน นอกจากนี้ เนื่องจากพ่อของกบไม่ค่อยได้เก็บออม ไม่เก็บเงินไว้ที่ธนาคาร ทำให้รายได้ส่วนใหญ่หมดไปเรื่อย ๆ ในช่วง

ที่มีงานรับเหมามากครอบครัวก็มีความเป็นอยู่ดี มีโทรทัศน์ รถยนต์ ได้ไปเที่ยวพักผ่อนต่างจังหวัด ในช่วงที่มีงานน้อยความเป็นอยู่ของบ้านก็จะฝืดเคือง จนถึงขั้นต้องกู้หนี้ยืมสิน และด้วยความที่พ่อของกบมีนิสัยเป็นผู้ชายที่ชอบความสนุกสนาน จึงมีภรรยา 3 คน โดยคนแรกซึ่งเป็นแม่ของกบมีลูกด้วยกัน 3 คน โดยคนโตเป็นผู้ชาย จบการศึกษาชั้น ป.6 จากโรงเรียนบ้านบางกะปิ ปัจจุบันแต่งงานกับพินิตย์ มีลูก 2 คน คนกลาง คือ กบ จบการศึกษาชั้น ม.ต้นจากโรงเรียนนวมินทร์ คนสุดท้ายเป็นผู้หญิงจบการศึกษาชั้น ม.ปลาย ภรรยาคนที่ 2 ไม่มีลูกด้วยกัน และปัจจุบันอาศัยอยู่ในชุมชน ส่วนภรรยาคนที่ 3 มีลูกสาวด้วยกัน 1 คน ปัจจุบันภรรยาคนที่ 3 เสียชีวิตไปก่อนที่จะพ่อของกบจะเสียชีวิตในช่วงมกราคม 2555

ในช่วงที่งานรับเหมาก่อสร้างของพ่อชบเซา ไม่มีงานเข้ามาทั้งปี แม่ทำงานซ้ำแหวะไก่ออยู่ที่โรงงานสหฟาร์มครอบครัวของกบแทบไม่มีรายได้ต้องไปหยิบยืมจากคนอื่น ๆ พ่อได้เงินมาบ้างก็ใช้จ่ายในครอบครัวและทยอยใช้หนี้ จนในปี 2534 กบได้ตัดสินใจลาออกจากการเรียนชั้น ม.4 เพื่อมาช่วยที่บ้านทำงาน โดยกบได้เข้าทำงานในโรงงาน และปัมน้ำมัน ในปี 2537 กบได้แต่งงานกับแฟนซึ่งประกอบอาชีพเป็นช่างสีรถยนต์ อาศัยอยู่บริเวณซอยนวลจันทร์ กบมีลูก 3 คน คนแรก และคนที่สองเป็นผู้ชายเรียนอยู่ชั้น ม.3 และ ม.1 ส่วนคนเล็กเป็นผู้หญิงเรียนอยู่ชั้น ป.1 ในระหว่างที่แต่งงาน และมีลูก ทั้งนี้ ในระหว่างตั้งครรภ์ และมีลูกเล็กส่งผลให้กบไปทำงานไม่สะดวก และไม่มีคนเลี้ยงลูก กบจึงได้เข้าออกสถานที่ทำงานหลายแห่ง และทำงานต่อเนื่องได้ไม่นาน จนในปี 2550 กบและลูกทั้ง 3 คนได้ตัดสินใจย้ายครอบครัวไปทำไร่ ทำนาอยู่ที่บ้านของญาติฝ่ายสามีที่นครราชสีมา โดยกลับมาเยี่ยมบ้านที่ชุมชนหลวงวิจิตรเป็นครั้งคราว การเปลี่ยนแปลงอาชีพจากลูกจ้างเป็นอาชีพเกษตรกรรม ไม่ได้สร้างปัญหาให้กับกบบมากนัก เนื่องจากได้รับความช่วยเหลืออย่างดีจากญาติฝ่ายสามี แม้จะต้องใช้เวลาฝึกฝนในการทำเกษตรกรรม แต่ก็ไม่ลำบาก ไม่ต้องเร่งรีบ แข่งขัน หรือมีค่าครองชีพที่สูงกว่าในกรุงเทพ จนสามารถเก็บออมเงินได้ส่วนหนึ่ง

ในช่วงสิงหาคม 2554 กบได้รับข่าวจากญาติในชุมชนหลวงวิจิตรว่าพ่อ (ตาผ่อง) ป่วยหนัก กบจึงพาลูกทั้ง 3 คนที่ปิดภาคเรียนแล้วลงมาอาศัยอยู่ในชุมชน เพื่อช่วยรับภาระรับส่งพ่อไปโรงพยาบาล และดูแลพ่อจนอาการทุเลาขึ้น แต่ประมาณปลายเดือนกันยายน-พฤศจิกายน 2554 เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ ส่งผลให้กบและลูก ๆ ไม่สามารถเดินทางกลับบ้านที่นครราชสีมาได้ ส่งผลให้ไร่นา และผลผลิตทางการเกษตรที่เตรียมขายไม่มีคนคอยดูแล รวมถึงสามีของกบก็ต้องหยุดประกอบอาชีพ ทำให้รายได้ของครอบครัวมีปัญหาหนักเนื่องจากค่าใช้จ่ายของครอบครัว และค่ารักษาพยาบาลของพ่อระหว่างน้ำท่วม จนกบต้องนำรถจักรยานยนต์เข้าไฟแนนซ์ นำโฉนดที่ดินของญาติสามีไปเข้า ธกส. นำที่ดินที่นครราชสีมาไปให้คนอื่นเช่า ตลอดจนหนีบยืมจากคนญาติและคนรู้จักที่นครราชสีมา และชุมชนหลวงวิจิตร จนกระทั่งน้ำลด พ่อของกบได้เสียชีวิตลงประมาณมกราคม 2555 และทิ้งภาระเป็นลูกสาวที่เกิดจากภรรยาคนที่ 3 ของพ่อไว้ให้ครอบครัวของกบดูแล สถานการณ์ภายหลังจากน้ำท่วมของกบจึงเป็นการเริ่มต้นใหม่พร้อมกับหนี้สินที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหันในช่วงน้ำท่วม ไม่มีที่ดินทำกินที่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่ถนัด ตลอดจนมีภาระเพิ่มขึ้นจากลูกคนเล็กของพ่อ การแก้ไขปัญหาชีวิตของกบในช่วงนี้ กบส่งลูกทั้ง 3 คนไปอาศัย และเรียนที่

นครราชสีมา โดยฝากให้ญาติทางฝ่ายสามีช่วยดูแล และเริ่มต้นมองหางานรับจ้างทั่วไปอยู่ในกรุงเทพฯ โดยตั้งความหวังว่าจะรวมเงินจากการทำงานของสามี และของตนเองให้มีเงินชดเชยก่อนไปลดหนี้ และกลับไปใช้ชีวิตที่นครราชสีมาเหมือนเดิม

2. **ตั้ม** หญิงวัย 36 ปี เหนียวหนึบของชุมชนหลวงวิจิตร บ้านเดิมอยู่จังหวัดนครราชสีมา ตั้มเป็นลูกชานาครอบครัวประกอบอาชีพรับจ้างทำนา พ่อและแม่ของตั้มมีลูกทั้งหมด 4 คน โดยคนโตเป็นผู้ชาย คนที่สอง คือ ตั้มและเป็นลูกสาวคนเดียวของครอบครัว และอีก 2 คนก็เป็นผู้ชาย เมื่อพ่อของตั้มได้ทิ้งแม่ไป ตั้มและพี่น้องอีก 3 คนก็ต้องอยู่กับแม่ เมื่อไม่มีพ่อ แม่ของตั้มก็ต้องเป็นเสาหลักและต้องหางาน เพื่อนำรายได้มาจุนเจืออีก 4 ชีวิตที่กำลังเติบโต เมื่อพี่ชายของตั้มเรียนจบ ป.6 แล้วตัดสินใจที่จะไม่เรียนต่อ แต่จะช่วยแม่หาเงินมาเลี้ยงและส่งน้องๆ เรียน แต่จากที่พี่ชายหางานทำเพื่อช่วยเหลือนั้น ก็ได้ทำให้ครอบครัวมีฐานะที่ดีขึ้นนัก จนกระทั่งตั้มเรียนจบ ป.5 ทางญาติแม่ของตั้มก็ได้มาช่วยเหลือแม่โดยจะรับอุปการะเลี้ยงดูตั้มและพี่น้องของตั้มที่กรุงเทพฯ และส่วนน้องชายคนที่สามก็จะไปอยู่ในการอุปการะดูแลของพี่สาวของยายของตั้มซึ่งตั้มกับน้องชายก็ต้องยอมไปอยู่กับญาติ ๆ ของแม่ เพราะแม่ก็จะได้ไม่ต้องทำงานเหนื่อยและหนัก ตั้มได้มาอยู่กับทางญาติที่กรุงเทพฯ แถวนวรินทร์ ทางญาติก็ได้ส่งตั้มเรียนหนังสือต่อจนจบชั้น ป.6 และให้ตั้มทำงานเป็นแม่บ้านที่บ้านของตนเอง โดยจะให้เงินเดือน เดือนละ 300 บาทและให้เงินติดตัวไปเรียนวันละ 10 บาท สมัยก่อนเงิน 5 – 10 บาท ถือว่าเป็นจำนวนเงินที่น้อยมาก พอจบ ป.6 ก็ได้มาศึกษาต่อระดับมัธยมต้นที่โรงเรียนวัดบางเตยในปีพ.ศ.2532

ต่อมาประมาณปี 2533 ตั้มมีแฟนและได้พักอาศัยห้องเช่าเล็ก ๆ อยู่กับแฟนและพ่อแม่ของแฟน จากนั้นเพื่อนของพ่อแฟนได้มาบอกว่ามีพื้นที่ว่างอยู่แถวริมคลองสามารถปลูกบ้านได้ ตั้มและครอบครัวแฟนจึงย้ายกันไปปลูกบ้านอาศัยอยู่กัน

ในปี2535 ตั้มและครอบครัวได้ย้ายมาอาศัยอยู่ในชุมชน ช่วงแรกที่มาอยู่ในชุมชนนี้ ตั้มเล่าว่า “...ตอนที่มาอยู่ที่นี่ก็ต้องมาปลูกบ้านเอง เราต้องไปซื้อไม้มาปลูกเองและก็มีคนในชุมชนมาช่วยกันปลูก ตอนที่เข้ามาอยู่ก็มีบ้านที่อยู่ก่อนแล้วประมาณ 4 – 5 หลัง แต่ก็จะเป็นพวกที่เก็บของเก่าส่วนใหญ่ และก็จะเป็นพวกที่ไม่มีบ้านอยู่ ตอนแรกก็กู้เขามา 10,000 บาทก็ทำโครงบ้านและก็เป็นสังกะสี คนในชุมชนก็ช่วยกันสร้างบ้าน เพราะคนในชุมชนส่วนใหญ่ทำงานก่อสร้างมาก่อน เขาก็เลยช่วยสร้างบ้าน ตอนนั้นเราก็มีเงินไม่พอที่จะมาจ้างคนสร้างบ้านก็เลยตอบแทนเขาด้วยการทำอาหารเลี้ยงแทน เมื่อก่อนน้ำไฟจะพุ่งจากบ้านของชาวบ้านละแวกนั้น ค่าน้ำโถงละ 10 บาท ค่าไฟยุคนี้นะ 13 บาท ตอนนั้นยังไม่มีทะเบียนบ้าน เราต้องเสียค่าไฟให้เขาดกเดือนละ 700 – 800 บาท น้ำก็จะกะไว้ประมาณอาทิตย์ละ 5 โถง บางทีก็ 3 – 4 วัน 5 โถง แต่เมื่อก่อนก็ใช้วิธีการชุดบ่อ เมื่อก่อนด้านในสุดจะเป็นบ่อ ชาวบ้านก็จะช่วยกันชุดบ่อเพื่อเก็บน้ำไว้ใช้อาบกัน ส่วนน้ำที่ใส่โถงก็จะเก็บไว้กิน เมื่อก่อนแถบนี้เป็นป่าและทุ่งนา เมื่อก่อนคนที่อยู่แถวนี้จะมีอาชีพทำนา แต่คนในชุมชนส่วนใหญ่ทำอาชีพเก็บของเก่า...”

พ่อครอบครัวของตั้มได้ปักหลักอาศัยอยู่ในชุมชนนี้ ตั้มจึงทำงานที่โรงงานสหยูเนี่ยนทำเกี่ยวกับพลาสติก รายได้เดือนละ 3,000 – 4,000 บาท ส่วนแฟนของตั้มก็รับจ้างขับรถมอเตอร์ไซด์ พ่อตั้มทำงานโรงงานได้ปีเดียวไม่มีคนเลี้ยงลูก ตั้มจึงออกจากงานมาอยู่บ้านเพื่อเลี้ยงลูก ช่วงที่ตั้มออกจากงานก็ไม่มีอะไรทำ ตั้มจึงเก็บผักบุ้งแฉะริมทุ่งนาไปขายตามร้านส้มตำได้วันละ 100 กว่าบาท รายได้ที่ได้มาก็ไม่พอเลี้ยงครอบครัว ตั้มจึงไปรับงานปักเลื่อมของคนรู้จักที่ห้องแถวที่เคยเช่าอยู่มาทำ ตอนนั้นตั้มทำคนเดียวอาทิตย์หนึ่งก็ได้ประมาณ 500 – 600 บาท และในช่วงนั้นคนในชุมชนว่างงานหลายคน พอรู้ว่าตั้มทำงานปักเลื่อม จึงขอทำปักเลื่อมด้วย ตั้มก็รับงานมาให้คนในชุมชนทำ โดยตั้มจะคิดค่ารับงานมาให้ตัวละ 5 – 10 บาท ทางคนในชุมชนก็รับทำและก็มีคนมารับงานตั้มทำเพิ่มขึ้น จากตอนแรกที่ตั้มมีคนมารับงานไปทำประมาณ 4 – 5 คน แต่ปัจจุบันนี้มีประมาณ 20 กว่าคน ทำให้ตั้มมีเครือข่ายและมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่เนื่องจากเดิมฐานะของบ้านตั้มไม่ดี บ้านของตั้มก็เป็นบ้านสังกะสีเก่า ๆ จึงทำให้คนอื่นไม่เชื่อใจและมองตั้มในเชิงดูถูก โดยตั้มเล่าว่า “...คนอื่นก็มองฐานะเราและคิดว่าเราจะมาหลอกเขาหรือเปล่า เพราะตอนนั้นเราแย่ เขาก็มาเห็นบ้านเรา ใครเขาจะกล้ามาเสี่ยงกับเรา เขาก็ต้องคิดว่า มันจะมาจ่ายเงินเราจริงหรือ ดูมันไม่มีจะกินไม่มีอะไรเลย...”

ในช่วงที่มีเหตุการณ์น้ำท่วมในชุมชนหลวงวิจิตรครอบครัวของตั้มเป็นครอบครัวหนึ่งที่ได้รับผลกระทบ โดยระดับน้ำสูงประมาณ 1 เมตร 20 เซนติเมตร ในขณะที่พื้นที่รอบ ๆ ชุมชนก็มีระดับความสูงของน้ำไม่แตกต่างกัน ในช่วงน้ำท่วมครอบครัวของตั้มและชาวบ้านคนอื่น ๆ ในชุมชนไม่ได้รับความลำบากเรื่องอาหาร น้ำ ถูยั้งชีพ และของบริจาคมากนัก เนื่องจากครอบครัวของตั้มและชาวบ้านคนอื่น ๆ ในชุมชนได้มีการกักตุนอาหารไว้บ้างแล้ว และมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง แต่ตั้มและชาวชุมชนส่วนใหญ่ได้รับความเดือดร้อนจากการอาศัยอยู่ในสภาพที่น้ำท่วมสูง ความลำบากในการอยู่อาศัยและที่สำคัญด้านการขับถ่ายไม่สามารถใช้ได้ นอกจากนี้ ภายหลังจากน้ำลดตั้มและชาวชุมชนส่วนใหญ่ทรัพย์สินเสียหาย พื้น/ผนังบ้าน เพอร์นิเจอร์ ตู้ เตียง เครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องครัว และอุปกรณ์ประกอบอาชีพที่ถูกน้ำท่วมนานเป็นเวลา 1 เดือนกว่า ทั้งนี้ ตั้มสูญเสียทรัพย์สินที่เป็นชุดปักเลื่อมเสียหายไปประมาณ 30,000 กว่าบาท โดยชุดปักเลื่อมที่ตั้มและเครือข่ายได้ปักไว้ เพื่อไปส่งให้ทางร้านจำหน่ายลูกน้ำท่วมและไม่สามารถนำมาใช้งานได้

3. **นางนุช**เป็นคนต่างจังหวัดที่เดินทางเข้ามาหางานทำในกรุงเทพฯ พ่อแม่ของนางนุชแยกทางกัน ความยากจนของครอบครัว และการทำอาชีพเกษตรกรรมที่ต้องทำงานอย่างเหน็ดเหนื่อย ทำให้นางนุชตัดสินใจทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิดเดินทางมาดิ้นรนต่อสู้ในเมืองหลวงเพื่อชีวิตที่ดีกว่า

นางนุชเกิดเมื่อปี พ.ศ.2511 ที่อำเภอสุวรรณโคตร จังหวัดสุโขทัย เธอมีพี่ชาย 1 คน โดยตัวเธอเป็นลูกคนเล็ก ครอบครัวของเธอทำอาชีพปลูกฝ้ายและปลูกถั่วมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าจนตกทอดมาถึงพ่อแม่ สภาพฐานะทางบ้านค่อนข้างยากจนทำให้เธอและพี่ชายต้องเป็นแรงงานช่วยพ่อแม่ทำไร่ และทำงานบ้านเล็ก ๆ

น้อย ๆ เพื่อแบ่งเบาภาระของพ่อแม่ ทั้งนงนุชและพี่ชายได้เรียนแค่ชั้น ป.4 หลังจากนั้นพ่อและแม่แยกทางกัน พี่ชายและนงนุชเดินทางมาทำงานแถวบางซื่อ และภายหลังแม่ได้ย้ายตามมาอยู่ด้วย นงนุชเข้ามากรุงเทพฯ เมื่ออายุได้ 13 ปี (2524) เธอเข้ามาเป็นลูกจ้างโรงงานทอผ้าแถวบางลำพู นงนุชกล่าวว่า “...เราทำอะไรทำไม่ได้ ทำไม่เป็น ช่วยนิด ๆ หน่อย ๆ ทำได้อยู่ เก็บฝ้ายเก็บอะไรทำได้อยู่ แต่ทำจริง ๆ จัง ๆ ทำไม่ได้...” ภายหลังจากทำงานทอผ้าที่บางลำพูได้ 2 ปี เมื่ออายุ 15 ปี นงนุชได้สามีเป็นคนกรุงเทพฯ จึงลาออกจากงาน แล้วย้ายจากบางซื่อมาอยู่กับสามีแถวสะพานควาย สามีของนงนุชเป็นพนักงานเก็บค่าโดยสาร ขสมก. ต่อมาได้ลาออกจากงานเพราะรายได้ไม่ดี แล้วจึงย้ายครอบครัวมาอยู่บ้านของแม่ตนเองที่ กม.8 เขตคันนายาว แล้วเปลี่ยนอาชีพมาขับรถจักรยานยนต์รับจ้างจนถึงปัจจุบัน หลังจากแม่เสียชีวิตลง น้องชายได้ขายบ้านที่ กม.8 สามีของนงนุชจึงได้พาครอบครัวย้ายมาอยู่ที่ชุมชนหลวงวิจิตรตามคำชักชวนของคนที่รู้จักกันซึ่งอาศัยอยู่ที่ชุมชนหลวงวิจิตรมาก่อนแล้ว ส่วนตัวนงนุชหลังลาออกจากโรงงานทอผ้ามาเป็นแม่บ้านดูแลสามีและเลี้ยงลูก ก็ไม่ได้ประกอบอาชีพอื่น ๆ อีกเลย

สภาพของชุมชนหลวงวิจิตร ในช่วงที่นงนุชย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ ๆ เธอเล่าว่ามีบ้านเรือนที่เข้ามาปลูกสร้างอยู่ก่อนแล้วประมาณ 35 หลังคาเรือน ลักษณะบ้านเรือนที่ปลูกอยู่ในชุมชนส่วนใหญ่เป็นเพิงแบบชั้นเดียว คนที่เข้ามาอยู่ใหม่สามารถจับจองพื้นที่ว่างเปล่าที่เหลืออยู่ในชุมชนได้เอง โดยซื้อไม้ปลูกบ้านได้จากคนในชุมชนที่อยู่มาก่อน นงนุชซื้อไม้มาปลูกบ้าน จำนวน 30,000 บาท รวมค่าจ้างช่างปลูกสร้างบ้านแบบบ้านชั้นเดียว เสียค่าใช้จ่ายทั้งหมดประมาณ 100,000 บาท ต่อมา ปี 2544 นงนุชสร้างบ้านหลังใหม่ในที่ดินเดิมแต่ขยายเป็นบ้าน 2 ชั้น เสียค่าใช้จ่าย 200,000 กว่าบาท และเนื่องจากชุมชนหลวงวิจิตรอยู่ในพื้นที่สาธารณะ คนในชุมชนจึงได้รับเพียงทะเบียนบ้านชั่วคราว ระบบสาธารณูปโภค ไฟฟ้า และน้ำประปา ก็เป็นแบบชั่วคราวด้วยเช่นกัน โดยเป็นมิเตอร์รวมแล้วแยกเข้าบ้านแต่ละหลัง นงนุชเสียค่าไฟฟ้ายูนิตละ 6 บาท ค่าน้ำประปายูนิตละ 17 บาท นงนุชกล่าวว่า “...ถ้ามีทะเบียนบ้านถาวร ก็ขอ (มิเตอร์) แยกบ้านใครบ้านมันได้ แต่นี่มันไม่มี (ทะเบียนบ้าน) ชั่วคราวเขาไม่ให้...”

ภายหลังจากสามีและนงนุชย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนหลวงวิจิตรแล้ว เธอได้พาแม่มาอยู่ด้วยกันทำให้ครอบครัวของเธอเป็นครอบครัวใหญ่ที่อยู่รวมกันทั้งหมด 9 คน ได้แก่ แม่ของนงนุช สามีและตัวนงนุช ลูกสาว 3 คน และหลาน 3 คน จากลูกสาวคนโต 2 คน และลูกสาวคนเล็ก 1 คน ลูกสาวคนโตเกิด พ.ศ.2527 เรียนจบ ม.3 ปัจจุบันทำงานขายของอยู่ในโรงเรียนแย้มจาดวิธานุสรณ์ซึ่งอยู่ใกล้กับชุมชน ลูกสาวคนกลางเกิด พ.ศ.2531 เรียนจบ ม.3 ปัจจุบันทำงานโรงงาน ลูกสาวคนเล็กเกิด พ.ศ.2534 กำลังเรียนระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 3 สาขาการจัดการ มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต รายได้หลักของครอบครัวได้จากสามีที่ขับรถจักรยานยนต์รับจ้าง รวมทั้งรายได้จากลูกสาวคนโต และลูกสาวคนกลางที่ช่วยค่าใช้จ่ายในครอบครัว ชีวิตครอบครัวของนงนุชในวันนี้ เธอมีความสุขกับการเลี้ยงหลาน และทำงานเพื่อชุมชนภายใต้บทบาทเลขานุการของชุมชนมาแล้ว 2 สมัย แม้ที่ผ่านมาเธอจะเข้ามาอยู่ในชุมชนหลวงวิจิตร ในขณะที่ชุมชนมีทั้งที่อยู่อาศัย มีทะเบียนบ้าน มีไฟฟ้า มีน้ำประปาแล้ว แต่การต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งความมั่นคงในที่อยู่อาศัยของ

เธอเพิ่งเริ่มต้นขึ้นเท่านั้น เพราะคำว่า “ชั่วคราว” หลังทะเลเป็นบ้านที่เธอได้รับ สะท้อนถึงความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย ระบบสาธารณูปโภค และชีวิตของเธอและครอบครัวอย่างชัดเจนที่สุด

ช่วงน้ำท่วม ครอบครัวของครอบครัวของนางนุชก็ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกับคนในชุมชนหลวงวิจิตร น้ำเข้าท่วมบริเวณชั้นล่างของตัวบ้าน เธอและครอบครัวช่วยกันย้ายสิ่งของที่สามารถขนย้ายได้เอาไว้บนชั้นสองของบ้าน และย้ายออกไปอยู่ศูนย์พักพิงที่โรงเรียนแยมจากวิชานุสรณ์ เพราะแม้ว่าบ้านชั้นสองจะสามารถอาศัยอยู่ได้ แต่การประกอบอาหารไม่สะดวก และห้องสุขาที่อยู่บริเวณชั้นล่างของตัวบ้านใช้การไม่ได้แล้วการย้ายเข้าไปอยู่ศูนย์พักพิงจึงสะดวกกว่า ส่วนสามีของนางนุชก็ต้องหยุดขับจักรยานยนต์รับจ้างเนื่องจากฝั่ง กม.8 ระดับน้ำท่วมสูงรถเล็กไม่สามารถวิ่งได้ทำให้ขาดรายได้ ช่วงที่อยู่ในศูนย์พักพิงจึงต้องอาศัยใช้เงินเก็บที่มีอยู่มาซื้อของกินของใช้ และบางส่วนก็ได้จากของบริจาค หลังจากน้ำลดเมื่อสำรวจความเสียหายของทรัพย์สินพบว่ามิดูโซว์ที่ไม่สามารถเอาขึ้นชั้นสองได้รับความเสียหาย และผนังของตัวบ้านสีลอก

5. ชุมชนหลักหก อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี

ข้อมูลทั่วไปของชุมชน

ชุมชนหลักหก เป็นชุมชนประมาณ 132 หลังคาเรือน ตั้งอยู่บนพื้นที่ประมาณ 9 ไร่ ของการรถไฟแห่งประเทศไทย ชุมชนหลักหกตั้งอยู่ใกล้บริเวณสถานีรถไฟหลักหก และสะพานเมืองเอก ในพื้นที่เทศบาลนครรังสิต อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี

ผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนหลักหก เป็นชาวบ้านจากหลายพื้นที่ ทั้งจากจังหวัดเพชรบูรณ์ สุรินทร์ ร้อยเอ็ดที่ค่อย ๆ หายหายเข้ามาตามคำบอกเล่าของเพื่อน และคำชักชวนของญาติพี่น้องที่เข้ามาก่อน เพื่อเข้ามาพักอาศัยใกล้แหล่งทำมาหากินในย่านรังสิต ดอนเมือง โดยเฉพาะบริเวณตลาดรังสิต ตลาดสี่มุมเมือง หมู่บ้านเมืองเอก และมหาวิทยาลัยรังสิต การประกอบอาชีพของผู้ที่อาศัย ได้แก่ ค้าขาย และรับจ้างในตลาด แม่บ้านทำความสะอาด ก่อสร้าง และรับซื้อของเก่า

ความเป็นอยู่ของผู้ที่อาศัยในชุมชนหลักหกในระยะแรกในช่วงที่ไม่มีทะเบียนบ้าน ไฟฟ้า และน้ำประปา ชาวชุมชนได้ขอพ่วงไฟฟ้าจากบ้าน และชุมชนใกล้เคียงในราคาญัตติละ 9 บาท ส่วนน้ำได้ใช้น้ำในบ่อน้ำใกล้ชุมชน โดยแฉ่งสารส้มก่อนนำไปใช้ การส่งลูกหลานเข้าเรียนต้องขอเอาชื่อไปเข้าไว้ในบ้านที่มีทะเบียนบ้าน

การพัฒนาที่อยู่อาศัยเริ่มต้นขึ้นประมาณ ปี 2538 ภายหลังจากน้ำท่วมชุมชน คุณไสว จากกลุ่มปฏิบัติงานคนจนเมือง เข้ามาทำกิจกรรมเพื่อรวมกลุ่มให้ชาวบ้านทำกลุ่มออมทรัพย์ด้านที่อยู่อาศัย มีการพาคนในชุมชนไปดูที่ดินหลายแห่ง เช่น คลอง 8 คลอง 9 พอไปแล้วก็เห็นว่าอยู่ไม่ได้เพราะไกลแหล่งทำมาหากิน กระบวนการรวมกลุ่มของผู้ที่อาศัยเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป จากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัย พัฒนาสู่การขอทะเบียนบ้านกับทางเทศบาล ในตอนแรกทางเทศบาลไม่ออกให้เนื่องจากไม่ใช่ที่ดินของตนเอง แต่ต่อมาในปี 2539-2540 ผู้ที่อาศัยได้ร่วมมือกับเครือข่ายสลัมสี่ภาค และ พอช.เรียกร้องให้เทศบาลออกทะเบียนบ้านชั่วคราวจนสำเร็จใน ปี 2542 โดยมีผู้ที่อาศัยได้ทะเบียนบ้านทั้งสิ้น 48 หลังคาเรือน (ผู้ที่อาศัยบางส่วนไม่กล้าไปเรียกร้องเพราะกลัวโดนจับ ทำให้ยังไม่ได้รับทะเบียนบ้าน) ทั้งนี้ การเรียกร้องเพื่อความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ประมาณปี 2538 ผู้ที่อาศัยทั้ง 132 หลังคาเรือน ได้ร่วมกันทำกลุ่มออมทรัพย์ แต่ประมาณปี 2543-44 เทศบาลมีนโยบายจะซื้อบ้าน ชื้อที่ดินให้ผ่อนราคาถูก ได้สิทธิเป็นของตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องออกไปเรียกร้อง ทำกิจกรรม สมาชิกที่เห็นด้วยกับเทศบาลจึงหยุดส่ง และถอนเงินออกจากสหกรณ์ไปในปี 2544 ยังเหลือออมเงินกับสหกรณ์เพื่อทำบ้านมั่นคงอยู่อีก 50 หลัง ส่งผลให้พื้นที่ดินจากเดิมที่เจรจาขอเช่ากับการรถไฟ จำนวน 6-7 ไร่ สำหรับ 132 หลังคาเรือน เปลี่ยนเป็นการเจรจาขอเช่ากับการรถไฟเพียง 2 ไร่ สำหรับ 50 หลัง เท่านั้น

ภายหลังจากมีทะเบียนบ้านชั่วคราว ผู้ที่อาศัยทั้ง 48 หลังคาเรือน ได้เดินเรื่องขอไฟฟ้า การเจรจากับการไฟฟ้าเป็นไปด้วยความยากลำบากเนื่องจากการไฟฟ้าไม่จ่ายไฟฟ้าให้กับผู้ที่มีทะเบียนบ้านชั่วคราว แต่ภายหลังการกดดันประมาณ 2 สัปดาห์ การไฟฟ้าก็ยินยอมให้หม้อรวม (หม้อฉุกเฉินแบบที่ก่อสร้าง) ใน

นามชุมชน มีค่าใช้จ่ายในการประกันหม้อประมาณ 15,000 บาท และผู้อยู่อาศัยก็ต้องแยกหม้อไปตามบ้านเอง โดยเดินสายไฟผ่านเสาที่ทำจากไม้ยูคาที่ทำกันเอง มีค่าที่คิดแบบเฉลี่ยกันตามมิเตอร์แยก ประมาณยูนิ ตละ 9-10 บาท ด้านน้ำประปาภายหลังจากที่มีทะเบียนบ้านแล้ว การประปาก็ยังไม่สามารถดึงท่อน้ำได้ จนในปี 2542-2543 ทางเทศบาลได้แก้ปัญหาโดยนำน้ำมาส่งให้กับชาวบ้านทุกหลังคาเรือน สัปดาห์ 1 ครั้ง โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย แต่ในปลายปี 2554 เทศบาลถูกร้องเรียนเรื่องการนำงบประมาณมาน้ำแจกชาวบ้าน จึงคิดค่าน้ำคันละ 300 บาท โดยชาวบ้านต้องเฉลี่ยเงินกันซื้อ

ข้อมูลทั่วไปของกรณีศึกษา

1. **ถาวร** หญิงวัย 55 ปี เป็นชาวอำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด เกิดเมื่อปี พ.ศ.2500 พ่อแม่ของเธอมีกินดินของตนเองอยู่ 40 ไร่ ครอบครัวจึงยึดการทำนาข้าวเป็นอาชีพหลัก ถาวรเป็นลูกคนที่ 3 เธอมีพี่น้องจำนวน 9 คน ในจำนวนนี้เป็นพี่สาว 2 คน น้องชาย 3 คน และน้องสาวอีก 3 คน เมื่อครั้งยังเด็กเธอมีโอกาสได้เรียนจบแค่ชั้น ป.4 เพราะพ่อแม่ไม่มีเงินส่งให้เรียนในระดับสูง รวมทั้งต้องออกมาเป็นเรี่ยวแรงช่วยพ่อแม่ทำนา ต่อมาเมื่อมีนายหน้าจัดหางานในจังหวัดร้อยเอ็ดเข้ามาหาคนไปทำงานในกรุงเทพฯ ถาวรจึงตัดสินใจสมัครเข้ามาทำงานที่กรุงเทพฯ เพื่อหนีหนีจากความยากจน และอยากเข้ามาเห็นความศิวิไลซ์ของเมืองกรุง เธอได้งานเป็นคนรับใช้อยู่แถวตลาดพลู ทำหน้าที่รับใช้ทุกอย่างภายในบ้านโดยได้รับค่าจ้างเดือนละ 50 บาท ถาวรกล่าวว่า “...เรามาเป็นลูกจ้างเขาก็กินลำบาก อยู่บ้านเรากับพ่อแม่เราก็ไม่ลำบากหรอก แต่ว่าเราไม่มีเงิน สมัยก่อนนี้มันแห้งแล้ง ทำนาแล้วก็ไม่พอกิน เข้ามาก็ต้องหาอะไรไปแลกข้าวกิน ลูกก็หลายคน...”

หลังจากทำงานเป็นคนรับใช้จนอายุ 20 ปี ป้าถาวรลาออกจากงานมารับจ้างเย็บผ้า จนอายุ 22 ปี เธอเดินทางกลับบ้านที่ร้อยเอ็ดไปช่วยครอบครัวเกี่ยวข้าว และบุพเพสันนิวาสได้ชักนำให้เธอได้พบกับญาติฝ่ายพ่อซึ่งมีอายุเท่ากันกับเธอ เกิดรักใคร่ชอบพอกันโดยครอบครัวของเธอไม่ทราบเรื่อง ฝ่ายชายได้พาเธอหนีไปอยู่อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา สามียิงถาวรไปเป็นคนงานในเหมืองดีบุกในขณะที่เธอกำลังตั้งท้องลูกคนแรก หลังจากทำงานได้ไม่ถึงหนึ่งปีสามีก็ออกจากเหมืองเพราะถูกนายจ้างโกงค่าแรง ต้องย้ายมาทำงานในโรงเลื่อยไม้ในอำเภอตะกั่วป่าอีก 4-5 เดือน แล้วจึงย้ายมาทำงานโรงเลื่อยที่จังหวัดระนอง ภายหลังคลอดลูกคนแรกถาวรก็ขายสัมตำไปด้วยเพื่อช่วยหารายได้เข้าครอบครัว ส่วนสามียังเป็นลูกจ้างทำงานโรงเลื่อย มีรายได้เดือนละ 5,000 บาท ชีวิตในช่วงนี้ของเธอต้องเคลื่อนย้ายตามสามีไปเรื่อย ๆ เพราะการทำงานไม่เป็นหลักแหล่ง ถาวรกล่าวว่า “...ทำงานไม่เป็นหลักเป็นแหล่ง เป็นลูกจ้างเขา พออยู่ไปไม่พอกิน หรือไม่พอใจเราก็ไป ออกจากระนองก็ไปอยู่ชุมพร แล้วไปอยู่หลังสวน ไปประจวบฯ...”

ปี 2527 ถาวรย้ายจากจังหวัดประจวบคีรีขันธ์กลับมาขายสัมตำอยู่จังหวัดระนองอีกครั้ง และมีลูกคนที่ 2 สามีของเธอเลิกทำงานโรงเลื่อยกลับมาอยู่บ้านเลี้ยงลูก อีก 2 ปีต่อมาถาวรและสามีย้ายกลับบ้านที่

ร้อยเอ็ดไปช่วยครอบครัวทำนาอยู่ 1 ปี หลังจากนั้นได้ย้ายกลับเข้ากรุงเทพฯ ถาวรเข้าทำงานในโรงงานเย็บผ้าแถวบางแค ส่วนสามีทำงานโรงเลื่อยแถวตลาดพลู

ปี 2534 ถาวรมีลูกคนที่ 3 เธอย้ายมาขายส้มตำอยู่แถวเอกมัยใกล้สถานทูตมาเลเซีย แล้วย้ายมาขายของขายอาหารในแคมป์คนงานก่อสร้างแถวลาดพร้าว โดยปลูกบ้านสังกะสีเป็นเพิงหมาแหงนในที่สาธารณะ ก่อนจะถูกไล่ออกจากพื้นที่ เธอกล่าวว่า “...ก็ช่วงนั้นเขาไล่ที่ไม่มีที่อยู่ เราไปบุกรุกที่เขาใจปลุกร้านขายของ...เป็นที่รกร้างมาตั้ง 20-30 ปีแล้ว พอเราไปปลูกอยู่ก็เลยมีเจ้าของมาไล่...”

ปี 2535 ถาวรจึงย้ายมาอยู่ที่ชุมชนหลักหก เพราะได้ยินคำร่ำลือว่าถ้ามาค้าขายที่ตลาดสี่มุมเมืองจะร่ำรวยจึงมาลองเสี่ยงโชค เธอกล่าวว่า “...มีบ้านเรือนอยู่ประมาณ 20 กว่าหลัง และพื้นที่โดยรอบยังเต็มไปด้วยป่ารกๆ แล้วก็มีหนองน้ำ...” ถาวรมาทำอาหารใส่รถเข็นไปขายที่หน้าวัดรังสิต อยู่มาวันหนึ่งเธอเข็นรถไปขายของตามปกติพร้อมกับลูกสาว ขณะที่เข็นรถข้ามสะพานปรากฏว่ามีรถยนต์ขับมาเฉี่ยวชนลูกสาวจนได้รับบาดเจ็บ รถเข็นล้มระเนระนาดจนข้าวของเสียหาย โชคดีที่ตัวเธอปลอดภัย เมื่อสามีทราบเรื่องจึงให้เลิกขายอาหารเพราะเป็นห่วงเรื่องความปลอดภัยของครอบครัว

ปี 2536 ถาวรและสามีหันมาทำป้ายหลวงพ่อดูณ เนื่องจากก่อนหน้านี้สามีไปขายของที่ตลาดบางเขน และเห็นคนทำป้ายบ้านเลขที่จึงทดลองทำดูบ้างปรากฏว่าขายดี ต่อมาเพื่อนชวนสามีไปเที่ยววัดบ้านไร่ และได้ไปเห็นคนทำป้ายที่วัดบ้านไร่ จึงลองกลับมาทำดูบ้าง ถาวรกล่าวว่า “...ลองทำเป็นคนที่สองนะเนี่ย คนแรกคือคนพิษณุโลก สมัยก่อนนี้ไม่มีคนทำเลยนะ “บ้านนี้อยู่แล้วรวย” เป็นไอ้เดียวของลุงเขาเลยทำเป็นคนแรกเลย คนแรกที่เขาทำเขาทำแค่ดีดีรวยรวยเฉย ๆ...” เมื่อทำเสร็จแล้วก็นำไปให้หลวงพ่อดูณปลุกเสกเพื่อเป็นสิริมงคล ถาวรเล่าว่าเมื่อเอาป้ายไปให้หลวงพ่อดูณปลุกเสกเวลาปลุกเสกท่านจะเอาไม้เคาะ ๆ เท่านั้น เสร็จแล้วเมื่อจะถวายปัจจัยท่านจะรับไว้แค่ส่วนเดียว แล้วที่เหลือท่านจะมอบคืนให้เป็นขวัญถุง

ช่วงที่ทำป้ายหลวงพ่อดูณถือเป็นช่วงที่ครอบครัวของถาวรมีรายได้ดีมาก เธอเล่าว่าแต่ละสัปดาห์ลงทุนค่าสิ่งของประมาณ 3 หมื่นบาท ค่าแรงงานลูกน้อง ประมาณ 25 คน เหม่าจ่ายประมาณ 2 หมื่นบาท จะขายได้ประมาณ 5 หมื่นบาท ตัวอย่าง ป้ายหลวงพ่อดูณ 1 ชิ้น ลงทุน 30 กว่าบาท นำไปขาย ราคา 150 บาท ถาวรกล่าวว่า “...ทำป้ายตรงนี้ไม่นานแค่ 4-5 เดือนก็มีรถมีรา มีอะไรหมดเลย ไปออกรถป้ายแดงมาคันหนึ่ง มีทุกอย่างแหละตอนเนี่ย...” แม้จะเป็นช่วงที่มีรายได้จำนวนมากแต่เงินที่ได้มาก็ถูกใช้จ่ายออกไปไม่เหลือเก็บ ถาวรกล่าวว่า “...ไม่ได้ออมเลย ฝากธนาคารไว้ เดี่ยวเบิก เดี่ยวเข้าเดี๋ยวออก แล้วแฟนป่าเขาเป็นคนเที่ยว คนสำเร็จสำราญ ไม่มีเหลือหรอก...”

ภายหลังจากประสบความสำเร็จกับการทำป้ายหลวงพ่อดูณ ผ่านไป 8-9 เดือน กิจการก็เริ่มมีปัญหาเนื่องจากมีผู้ผลิตป้ายแบบเดียวกันเกิดขึ้นหลายราย และที่สำคัญ คือ สามีของถาวรไม่สามารถผลิตงานส่งลูกค้าได้ทัน เพราะกินเที่ยวจนไม่สนใจงาน ลูกค้าจึงหันไปซื้อของจากผู้ผลิตรายอื่นจนต้องหยุดการผลิตป้าย หลังจากเลิกทำป้ายแล้วจึงหันมาทำกำไร สร้อย และผ้ายันต์หลวงพ่อดูณ ซึ่งก็ทำกำไรดีใน

ช่วงแรก ๆ แต่เมื่อมีคนทำขายกันมากขึ้น ก็กลับมาซบเซาเหมือนกันการทำปาย แต่ด้วยประสบการณ์ของสามีที่เคยทำปายมาก่อนจึงยังรับงานทำปายให้ร้านค้า ร้านทอง ร้านขายของที่มาจากข้างเป็นบางครั้งคราว จนถึงปี 2538 สามีของถาวรมีเมียน้อย 1-2 เดือนจึงจะกลับบ้านมาขอเงินถาวรซักครั้ง ทำยที่สุดก็ออกจากบ้านไปอยู่กับเมียน้อย และเสียชีวิตเมื่อปี 2546

ปี 2540 ถาวรกลับมาขายของอีกครั้ง เมื่อน้องชายของถาวรเข้ามารับเหมางานก่อสร้างแถวสะพานกรุงเทพฯ ย่านพระราม 3 เธอจึงย้ายไปเข้าบ้าน และขายของที่หน้าแคมป์คนงานของน้องชาย โดยพาลูก ๆ ไปเรียนอยู่ที่นั่นด้วย ในปีเดียวกันเกิดวิกฤติเศรษฐกิจส่งผลให้ธุรกิจของถาวรทรุดตัวได้รับผลกระทบอย่างหนักด้วย เมื่อน้องชายไม่ได้รับเหมางานแล้วถาวรจึงย้ายกลับมาอยู่ชุมชนหลักหกอีกครั้ง

ปี 2541 ถาวรกลับมาอยู่ชุมชนหลักหก เธอมาทำงานเป็นแม่ครัวในโรงงานซีเก็ทซึ่งเป็นโรงงานผลิตอะไหล่คอมพิวเตอร์ และอิเล็กทรอนิกส์ ได้ค่าแรงเริ่มต้นวันละ 300 บาท ในเวลาต่อมาได้เพิ่มขึ้นเป็นวันละ 500 บาท ถาวรทำงานเก็บเงินจนมีทุนเปิดร้านของตนเองอยู่ในโรงงานโดยไม่ต้องเสียค่าเช่าที่ขาย แต่มีสัญญากับโรงงานว่าจะต้องมีอาหารไว้บริการพนักงานในโรงงานอย่างเพียงพอ ถาวรนำเงินเก็บที่มีอยู่มาลงทุนจ้างลูกน้อง 9 คน คนละ 200 บาทต่อวัน รายได้จากการขายอาหารถือว่าดีแต่มีปัญหา คือ ไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึง เพราะตนเองต้องพักผ่อนเนื่องจากขายของทั้งกลางวันกลางคืน บางครั้งให้ลูกน้องขายของแทนทำให้เงินหายไปบางส่วน แต่ครอบครัวได้อาศัยกินอาหารจากร้านไม่ต้องซื้ออาหารกินเอง จนวันหนึ่งมีนักศึกษา 200 คน เดินทางมาดูงานในโรงงานแล้วมากินอาหารในร้านของถาวร จนทำไม่ทันขายให้คนงานในโรงงานถือเป็นการผิดสัญญาจึงต้องปิดร้านของตนเอง สุดท้ายเธอจึงกลับมาเป็นแม่ครัวของโรงงานเหมือนเดิม

ปี 2547 ถาวรเลิกขายอาหารที่โรงงานซีเก็ท แล้วมาขายของตอนเย็นที่หน้าวัดประยูร จนถึงปี 2552 จึงเลิกขายอาหารและไม่ได้ทำงานอื่น ๆ เพราะอายุมากและสุขภาพไม่แข็งแรงเหมือนแต่ก่อนแล้ว ปัจจุบันถาวรอาศัยอยู่ในชุมชนหลักหกกับลูกทั้งสามคน และหลาน 2 คน ซึ่งเป็นลูกของลูกสาวคนโต ลูกสาวคนโตของถาวร เรียนจบชั้น ป.6 แล้วไม่เรียนต่อเธอออกมาช่วยแม่ขายของ ลูกชายคนที่ 2 เรียนจบปริญญาตรี ด้านรัฐศาสตร์ ปัจจุบันทำงานโรงงานแห่งหนึ่งที่บางปะอิน ลูกชายคนที่ 3 มีโอกาสได้เรียนถึงปริญญาตรีแค่ปีที่ 2 เมื่อแม่ป่วยหนักจึงต้องหยุดเรียนเพราะไม่มีเงินเรียนต่อ จึงใช้วุฒิ ม.6 เข้าทำงานบริษัทเดียวกับพี่ชาย ลูกชายทั้งสองได้เงินเดือนและค่าทำงานล่วงหน้าเท่ากัน เดือนละ 14,000 บาท ซึ่งค่าใช้จ่ายในบ้านจะได้จากลูกชายทั้งสองคน ลูกชายคนกลางจะให้เงินถาวรไว้ใช้จ่ายในครอบครัว เดือนละ 4,000 บาท ส่วนลูกชายคนเล็กจะให้เงินเดือนที่ได้จากการทำงานทั้งหมด แม้ถาวรจะมีฐานะไม่ร่ำรวยแต่เธอก็พยายามส่งให้ลูก ๆ ทุกคนได้เรียนหนังสือสูง ๆ เพราะคิดว่าการศึกษาจะเป็นสมบัติสิ่งเดียวที่มอบให้ลูกไว้ใช้ในการหาเลี้ยงชีพต่อไปได้ เธอกล่าวว่า “...ป้าก็ไม่มีอะไรให้ลูกนะ ก็การศึกษาแหละดีที่สุด สมบัติเราไม่มี ถ้ามีความรู้ก็ได้ทำงานทำการไม่ลำบากเหมือนป้า...”

เมื่อถาวรทราบข่าวว่าน้ำเริ่มท่วมพื้นที่โดยรอบ จึงมั่นใจว่าน้ำจะเข้าท่วมพื้นที่ชุมชนหลักหกอย่างแน่นอน วันที่ 17 ตุลาคม 2554 ถาวรย้ายออกจากชุมชนก่อนน้ำจะเข้าท่วม 3 วัน สาเหตุที่ย้ายออกเพราะสุขภาพของตัวเองไม่ดี กลัวว่าถ้าน้ำเข้าท่วมจะหนีไม่ทัน จึงออกไปก่อนพร้อมกับหลานทั้งสองคน โดยลูกชายคนเล็กนั่งรถทัวร์จากหมอชิตไปสงที่ร้อยเอ็ด หลังจากนิคมอุตสาหกรรมบางปะอินปิดชั่วคราว ลูกชายคนกลางออกไปขายข้าวโพดบึ่งอยู่กับเพื่อนที่จังหวัดลพบุรี ส่วนลูกชายคนเล็กไปช่วยน้ำขายของที่พิพชา โดยโรงงานยังจ่ายเงินเดือนให้ลูกชายทั้ง 2 คน ในอัตรา 75 % ของเงินเดือนปกติ เหลือเพียงลูกสาวที่ไม่ได้ย้ายออกนอกชุมชนแต่ชนของ เช่น โทรทัศน์ ที่นอน ไปอาศัยยารารถไฟหลักหกเป็นที่พักชั่วคราว เอาเตียงไปตั้งใช้ไม้พาดคลุมด้วยผ้าใบ ทางมุ้งนอน เพราะที่บ้านน้ำท่วมอยู่ในบ้านไม่ได้

ถาวรย้ายไปอาศัยที่ร้อยเอ็ดเป็นเวลา 2 เดือนกว่า ระหว่างนั้นก็ไม่ได้ทำอะไรอยู่บ้านเฉย ๆ เมื่อกลับมาชุมชน ในวันที่ 10 ธันวาคม 2554 พบว่าทรัพย์สินเสียหายหลายรายการ เช่น ตู้เย็น เครื่องซักผ้า จักรยาน หม้อหุงข้าว หม้อแก๊ส เครื่องครัว พื้นบ้านและข้างฝาบ้านส่วนที่เป็นไม้ฉัดเสียหายหมด ทั้งที่ทรัพย์สินบางส่วนเช่น ตู้เย็น เครื่องซักผ้า ได้ยกไว้สูงกว่าพื้นบ้าน 1 เมตร แต่น้ำก็ท่วมถึง ภายหลังจากน้ำท่วมได้รับเงินช่วยเหลือ 5,000 ถาวรเอาไปต่อระบบน้ำประปาใช้ในบ้าน เนื่องจากก่อนน้ำท่วมยังไม่มีน้ำประปา ใช้น้ำโดยซื้อจากรถขนส่งน้ำของเทศบาล ส่วนการซ่อมแซมทรัพย์สินหลังน้ำท่วม ถาวรยังไม่อยากซ่อมแซมบ้าน และซื้อของใหม่เข้าบ้านเพราะกลัวน้ำจะเข้าท่วมอีก

2. **ทองสา** อายุ 68 ปี เป็นหญิงหม้ายชาวจังหวัดสุรินทร์ เธอเป็นหญิงหม้ายที่สามีคู่ทุกข์คู่ยากที่เคยทำให้ชีวิตที่เกิดมาอย่างอาภัพของเธอมีชีวิตชีวาขึ้นได้ลาจากเธอ และโลกไปเมื่อ 7 - 8 ปีที่ผ่านมา

ทองสาเป็นลูกคนที่ 5 ของพ่อแม่ชาวนาจังหวัดสุรินทร์ หลังกจากเธอคลอดได้ไม่กี่วัน แม่ผู้ให้กำเนิดได้เสียชีวิตเนื่องจาก “การกินผิด” หรือเสียชีวิตหลังจากที่รับประทานไปไม่นาน หลังการเสียชีวิตของแม่ พ่อที่เคยเป็นพ่อที่แสนดี ขยันทำกิน รักลูกและภรรยาทนรับกับความเสียใจที่ต้องสูญเสียภรรยาไม่ได้ได้ออกจากบ้าน ต้มเหล้าเล่นการพนัน ไม่ยอมกลับมาค้างคืนที่บ้านเป็นเวลาหลายเดือน จนกระทั่งได้หญิงหม้ายลูกติดหนึ่งคนในหมู่บ้านมาเป็นภรรยาคนที่สอง พ่อจึงได้พาเมียใหม่เข้ามาอยู่อาศัยในบ้าน และมีลูกกับเมียใหม่อีก 5 คน

ทองสาเล่าว่าครอบครัวตอนที่แม่มียังมีชีวิตจัดว่าพออยู่พอกิน มีฐานะมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย มีที่นาที่สวนและที่บ้าน แต่เมื่อแม่ตายพ่อมีเมียใหม่ ทรัพย์สินๆ ที่สะสมไว้ก็หมดไป

“...แต่ก่อนแต่แม่อยู่ มีไฮ้ มีนา บ้านช่อง ที่นาหลายไร่ พ่อขยัน แม่กะเลี้ยงม่อน ตำหูก แต่พี่ชายเล่นเมิด เล่นไพ่ พอเมียตาย ลาวกะบ่นอนบ้าน ไปตะเลิดตะเลย บ่อยู่บ้าน จนได้เมียจ้งพามาอยู่บ้าน ...ของชายเมิด ตุ่มหุ เข็มขัดเงิน สายแขนของแม่ บ่เหลือ เขา (แม่เลี้ยง) กะเอาไปเมิด เงินของแม่ที่มีอยู่กะมาเมิดตอนที่ม่ียใหม่ มาเอานำลูกไปให้เมียใหม่เมิด...”

ครอบครัวของพ่อและแม่เลี้ยงมีฐานะยากจน ไม่มีที่ดิน พ่อทำงานรับจ้างทั่วไป รับจ้างเลี้ยงไม้ วิดปลาแลกข้าวและอาหาร ส่วนแม่เลี้ยงอยู่บ้านเลี้ยงดูลูก ๆ ทองสาเล่าว่าในช่วงหลังฐานะทางบ้านยากจนลงมาก ที่ดินทำกินที่เคยมีสมัยที่แม่ยังมีชีวิตอยู่ก็หมดไป พ่อต้องทำงานรับจ้างแลกข้าวแลกอาหารมาให้ลูก ๆ

ทองสาได้รับการเลี้ยงดูจากพี่สาวคนโตซึ่งมีอายุห่างกันพอสมควร พี่สาวทำหน้าที่เลี้ยงดูมาตั้งแต่เด็ก โดยพี่สาวจะทำงานรับจ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ ทุกอย่างแล้วแต่จะมีคนจ้างเพื่อให้ได้เงินมาซื้ออาหารให้น้อง ๆ และพี่สาวคนโตทำหน้าที่ไปส่งน้อง ๆ ไปโรงเรียน พี่สาวคนโตในช่วงหลังได้อพยพมาอยู่ในกรุงเทพฯ และทองสาได้อพยพมาอยู่ด้วย

ทองสาเรียนจบชั้น ป.4 เหมือนพี่น้องคนอื่น ๆ เมื่อเรียนจบชั้น ป.4 ทองสาก็อยู่ที่หมู่บ้านโดยตลอด ทองสาวในวัยสาวอาศัยอยู่กับครอบครัวของพี่สาวและพี่ชายซึ่งแยกครอบครัวออกจากพ่อแม่ ทองสาช่วยครอบครัวพี่สาวทำงานในไร่ปอในพื้นที่สาธารณะว่างเปล่าใกล้หมู่บ้าน และเมื่ออายุครบ 20 ปี ทองสาได้สามีซึ่งเดิมเป็นคนจังหวัดบุรีรัมย์และทำอาชีพ “หมอยา” เรขายยาสมุนไพร รากไม้ ได้เดินทางมาขายสินค้าที่หมู่บ้าน และชอบพอจึงให้พ่อแม่มาสู่ขอ และตั้งรกรากที่หมู่บ้านของทองสาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ทองสาบอกว่าชีวิตหลังการแต่งงานดีขึ้น “...อยากกินยังก็ได้กิน อยากใช้ยังกะได้ใช้ บ่คือตอนอยู่กับพ่อกับแม่เลี้ยง...” ซึ่งเป็นผลเนื่องจากสามีของทองสา “...เป็นคนขี้ร้าย (หน้าตาไม่ดี) แต่ขยัน...” ทองสาเล่าว่าสามีเป็นคนขยันทำงานมาก ทำงานรับจ้างทุกอย่างที่คนจ้าง และไม่รู้จักใช้เงิน “...ได้ 5 บาท 10 บาท ก็ให้เมียหมด...” ทำให้ชีวิตของครอบครัวใหม่ของทองสามีสภาพความเป็นอยู่ดีขึ้น

ครอบครัวทองสาสามารถเก็บเงินซื้อที่ดินจำนวน 2 ไร่ เพื่อปลูกบ้านเป็นสมบัติของครอบครัวได้ ด้วยการงานรับจ้างของสามี และบ้านหลังนี้ภายหลังได้ขายไปเมื่อญาติพี่น้องของทองสาต้องการให้ครอบครัวของเธอย้ายเข้ามาอยู่อาศัยในกรุงเทพมหานครร่วมกับญาติพี่น้อง เนื่องจากพี่ของทองสาทุกคนย้ายเข้ามาอยู่กรุงเทพฯ หมดแล้ว และสามารถตั้งเนื้อตั้งตัวได้ และต้องการให้ทองสาซึ่งเป็นน้องสาวคนสุดท้อง (ของแม่คนแรก) ได้มาอยู่ร่วมกันเพื่อให้ดูแลกันได้ยามแก่เฒ่า ทองสาและสามีจึงตัดสินใจขายบ้านและเข้ามาอยู่อาศัยในกรุงเทพมหานคร เมื่อ 10 ปีที่ผ่านมา

“...ลูกสาวโทรหา บอกว่าพ่อใหญ่แม่ใหญ่ทางนี้ (พี่สาวและพี่ชายของป้าทองสา) ให้โทรหา บอกว่าอยากให้มาโฮมกันอยู่ทางนี้ เฮากะเทิงอยากมาแน่ บ่อยากมาแน่ แต่คิดว่าอยู่ทางพุ้นกะอยู่กับแม่น้ำจืดสิเป็นจั่งได้ เฮากะเลยต้องพากันมา ขายที่มาเลย ขาย 130,000 บาท ขายให้พี่น้องกันนี่ละ ตอนหลังลูกสาวที่อยู่บางแคกะไปขอซื้อคืนแล้ว เขาเอา 2 แสนบาท...”

ทองสาและสามีมีลูกสาวสองคน ลูกสาวทั้งสองคนเรียนจบชั้น ป.4 และเดินทางเข้ามาทำงานที่กรุงเทพมหานครตามคำชักชวนของเพื่อนบ้าน งานที่ลูกสาวของทองสาทำเมื่อแรกเข้ากรุงเทพฯ คือ การเป็นคนงานในโรงงานทำขนมในเขตบางแค และทั้งสองคนแต่งงานกับคนที่พบบันในโรงงานทำขนม ลูกสาวคนที่สองและครอบครัวทำงานในโรงงานทำขนมจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ ในขณะที่ลูกสาวคนโตที่เคยทำโรงงานทำขนมเหมือนกันมีปัญหาครอบครัว และปัจจุบันได้มาอยู่อาศัยกับทองสาในชุมชนหลักหก

ทองสาเข้ามาอยู่กรุงเทพฯ ครั้งแรกโดยเข้ามาอาศัยอยู่กับพี่สาวคนหนึ่งที่มาอยู่ในกรุงเทพฯ ก่อนแล้วแถวพระราม 3 โดยพี่สาวและครอบครัวทำอาชีพเก็บและรับซื้อของเก่าซึ่งเห็นว่ารายได้พออยู่ได้ ในเวลานั้นสามีของทองสาทำงานรับจ้างรายวันแล้วแต่จะมีคนว่าจ้าง เนื่องจากสามีเป็นคนขยันทำให้มีงานทำเกือบทุกวัน มีรายได้วันละ 200-400 บาท ในขณะที่ทองสาทำงานเก็บของเก่าซึ่งเรียนรู้จากพี่สาวและนำมาขายให้กับพี่สาวซึ่งมีรายได้ 100-200 บาท ต่อวัน และอยู่กับพี่สาวได้ 2 ปี ลูกสาวคนโตที่เคยทำงานอยู่โรงงานทำขนมกับน้องสาวได้พาครอบครัว (สามีและลูกสาว) ไปอาศัยอยู่ด้วย ทองสาและครอบครัวจึงได้ขยับขยายไปเช่าบ้านที่มีขนาดใหญ่ขึ้นที่ข้างวัดดอกไม้ แถวพระราม 3 และอยู่อาศัยที่บ้านหลังนี้ 8 ปี

ที่บ้านเช่าข้างวัดดอกไม้ ชีวิตของทองสาต้องพบกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญสองประการ คือ สามีคู่ทุกข์คู่ยากของทองสาผู้เป็นผู้ “ซบชีวิต” เด็กกำพร้าแม่ตั้งแต่เกิดในครอบครัวที่ยากจนอย่างทองสาได้มีชีวิตเป็นของตัวเอง และ “อยากกินอะไรก็ได้กิน อยากใช้ยังกะได้ใช้” เสียชีวิตลง ทองสาจึงเหมือนหมดที่พึ่งที่สำคัญของชีวิตลง ยังดีที่แต่ทองสายังมีครอบครัวของลูกสาวที่พากันมาทำมาหากิน และอาศัยอยู่บ้านด้วยทำให้ทองสาดำรงชีวิตต่อไปได้ อย่างไรก็ตาม ชีวิตหลังพ่อตายไม่ได้สงบ สามีของลูกสาวได้หนีออกจากบ้านไปพร้อมกับหญิงสาวที่เป็นหลานของเขาเองที่เพิ่งเรียนจบและมาทำงานที่กรุงเทพฯ และพักอาศัยอยู่ที่บ้านด้วย สองคนแอบรักชอบพอกันและพากันหนีออกจากบ้านไป ลูกสาวของทองสาเฝ้าตามหาสามีให้กลับบ้านแต่ฝ่ายชายยืนยันที่จะไปอยู่กับเมียใหม่ของตนเอง เธอเสียใจมากและเริ่มดื่มเหล้าจากที่ไม่เคยดื่มจนกระทั่งมีอาการติดเหล้า

หลังจากที่สามีเสียชีวิตและลูกเขยหนีตามเมียใหม่ไป ทองสาได้รับการชักชวนจากพี่สาวที่อยู่อาศัยในชุมชนหลักหกตั้งแต่ช่วงแรก ๆ ให้ประกอบอาชีพรับซื้อของเก่าจนกระทั่งพอมีฐานะในชุมชนให้มาอาศัยอยู่ในชุมชนด้วยกัน เนื่องจากเห็นว่าบ้านของทองสาที่ชุมชนดอกไม้เป็นบ้านเช่าในขณะที่มีแรงงานที่จะหารายได้ให้ครอบครัวน้อยลงให้มาอยู่ที่ชุมชนหลักหกซึ่งพี่สาวมีพื้นที่ว่างพอที่จะสร้างห้องพักเล็ก ๆ ให้น้องสาวเช่าอยู่อาศัยกับลูก ๆ ได้ ทองสาจึงได้อพยพครอบครัวมาอยู่ในชุมชนหลักหกนับแต่นั้น หลังจากนั้นสองปีเห็นว่าครอบครัวพี่สาวรับซื้อของเก่ามากมายจึงบอกพี่สาวว่าจะขยับขยายเพื่อคืนพื้นที่ที่อยู่อาศัยให้กับพี่สาวได้ทำธุรกิจได้สะดวก พี่สาวจึงให้คนหาไม้สร้างเพิงที่อยู่อาศัยแบบชั่วคราวไว้ในบริเวณใกล้เคียงกัน ทองสาและครอบครัวลูกสาวจึงอยู่ในบ้านหลังนี้นับแต่นั้นเป็นต้นมา

ปัจจุบันนี้ ทองสารับจ้างพี่สาวกรีดถุงพลาสติกเพื่อเตรียมรีไซเคิล โดยมีรายได้วันละประมาณ 100-120 บาท นอกจากนี้ ทองสายังมีรายได้จากหลานสาว (ลูกสาวของลูกสาวคนเล็กที่ทำโรงงานขนม) ซึ่งทำงานเป็นพนักงานแคดดี้ในสนามกอล์ฟ มีรายได้ประมาณเดือนละ 3,000 บาท ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายในการดูแลลูกสาวอายุ 2 ขวบของเธอที่ฝากให้ยาย (ทองสา) ดูแลตั้งแต่คลอด ส่วนลูกสาวคนโตที่อยู่อาศัยด้วยกันหลังจากที่สามีคนแรกทิ้งไปได้กลายเป็นผู้หญิงดื่มเหล้ามาก เมื่อสองปีก่อนได้สามีใหม่มาช่วยหาของเก่าต่อมาสามีคนใหม่ก็ได้หนีกลับบ้านไปอีก ทำให้เธอยิ่งเสียใจมากและยิ่งดื่มมากขึ้น จนทุกวันนี้เธอหาของ

เก่าเฉพาะเมื่อไม่มีเงินทองสำหรับซื้อเหล้า ส่วนค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ภายในบ้าน ทองสาและหลานสาวเป็นผู้รับผิดชอบทั้งหมด

3. น้อย อายุ 50 ปี เป็นลูกสาวคนโต ของครอบครัวชาวนาในอำเภอบ้านนา จังหวัดสุรินทร์ น้อยมีน้องชาย 1 คน และน้องสาวอีก 3 คน ได้แก่ ชูศักดิ์ หนูลักษณะ สอน และอัมพร ครอบครัวของน้อยได้ขายที่นาประมาณ 5 ไร่ และย้ายเข้ากรุงเทพฯ ขณะที่น้อยมีอายุประมาณ 16 ปี เพราะปัญหาความแห้งแล้ง และรายได้จากการทำนาไม่พอจะเลี้ยงดูลูก ๆ เมื่อย้ายเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ พ่อและแม่ของน้อยได้มารับจ้างเป็นคณงานก่อสร้างตึกแถว อาคารพาณิชย์ย่านสาทรประดิษฐ์ โดยมีน้อยที่จบการศึกษาชั้น ป.2 จากสุรินทร์ ช่วยพ่อแม่ทำงานด้วย ในขณะที่น้อง ๆ ได้เรียนหนังสือที่โรงเรียนวัดดอกลำไย เขตยานนาวา

ภายหลังแต่งงาน ประมาณปี 2533-2534 น้องของสามีที่อาศัยอยู่ในชุมชนหลักหมาก่อน ได้นำให้น้อยเข้ามาอยู่ในชุมชนหลักหมาก่อน ในช่วงแรกที่เข้ามาอยู่ในชุมชน น้อยเล่าว่า “...ในชุมชนมีพื้นที่ว่างเปล่าค่อนข้างเยอะ มีบ้านเป็นกระต๊อบอยู่ไม่กี่หลัง คนที่อยู่มาก่อนก็เป็นคนที่ทำงานในตลาดสี่มุมเมือง หรือเซ็นทรัลอยู่ในตลาดสี่มุมเมือง เนื่องจากใกล้แหล่งทำมาหากินในย่านตลาดสี่มุมเมือง เราก็เข้ามาขอซื้อสิทธิในการปลูกที่อยู่อาศัย จากผู้ที่อยู่มาก่อน ในราคา 2,000-3,000 บาท ซึ่งก็จะได้พื้นที่ขนาดแล้วแต่ที่เราจะปลูก ตอนมาอยู่ใหม่ ๆ ที่นี่ไม่มีน้ำไม่มีไฟฟ้า ไฟฟ้าก็ไปขอพ่วงเขามา เก็บยูนิต ละ 9 บาท จากพื้นที่ส่วนตัวข้างในชุมชน แต่พ่วงพ่วงมากขึ้นก็มีปัญหาไฟฟ้าตก ไฟฟ้าดับ ส่วนน้ำก็ใช้น้ำบ่อ เพราะแต่ก่อนบ่อมันสะอาด...” โดยสาเหตุที่น้อยย้ายที่อยู่อาศัยเนื่องจาก รายได้จากอาชีพก่อสร้างได้ค่าแรงเพียงวันละ 100-150 บาท จึงตัดสินใจย้ายที่อยู่ และเปลี่ยนอาชีพมารับจ้างในตลาด และขายผักในตลาด ซึ่งช่วยให้รายได้ของน้อยเพิ่มขึ้น จนสามารถออกรถกระบะ และในช่วงปี 2537 ได้เปลี่ยนอาชีพมารับพริกจากต่างจังหวัดมาส่งตลาด แต่ก็พบปัญหาเนื่องจากพริกเป็นหนอนบ้าง พอมาส่งตลาดตลาดก็วาย ในปี 2539-2542 จึงเปลี่ยนมารับตัดผักอยู่ในตลาด (ตัดผัก คือ การรับผักจากแม่ค้าที่มาขายส่ง แล้วไปขายปลีกปล่อยให้กับแม่ค้ารายย่อยในตลาด) ซึ่งกำไรก็แล้วแต่ช่วง หากผักตายก็จะขาดทุน (ผักตาย คือ ผักที่เข้ามาในขณะนั้นมีจำนวนมาก จนล้นตลาด ราคาที่รับซื้อไว้ก็อาจสูงกว่าราคาตลาดทำให้ขายไม่ออกและขาดทุน) ในช่วงที่ตัดผักถือว่าฐานะดีขึ้น แต่ก็ยังมีความเสี่ยงอยู่ ตลอดจนก็มีภาระเรื่องส่งลูกเรียนทำให้น้อยต้องหันเหเข้าสู่อาชีพที่รายได้สูงกว่า โดยในปี 2542 น้อยได้เปลี่ยนอาชีพเป็นผู้รับซื้อ และขายของเก่า ซึ่งถือเป็นจุดแรกในหลักหมาก และสามารถทำรายได้สูง น้อยจึงได้ชักชวนแม่ น้องชาย และน้องสาวที่หาของเก่าอยู่แถวพระราม 3 มาอยู่ด้วยกันที่หลักหมาก จนประมาณปี 2546-47 เกิดปัญหาเศรษฐกิจขึ้นในครอบครัว เนื่องจากซื้อของเก่ามาแต่ขายออกไม่ทัน ต้นทุนจึงเพิ่มขึ้น ทั้งค่าแรงลูกน้อง โรงงานที่เคยรับของก็ปิด ราคาของก็ตกจนทำให้น้อยต้องขายทรัพย์สินสมบัติที่มีย้ายครอบครัวทั้งหมดไปอยู่บ้านญาติของสามีที่ตำบลบ่อวิน อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี ในช่วงวิกฤตของครอบครัวตอนนั้น สามีได้ไปทำงานบริษัทขับรถลากรถยนต์ใหม่ น้อยเป็นพนักงานบริษัททำความสะอาด ส่วนลูกสาว 2 คน ทำงานได้แล้วก็ไปทำงานโรงงาน มีเพียงลูกชาย

คนเล็กที่ได้เรียน แต่ในภายหลังบริษัทที่ทำงานด้วยล้มละลาย ประกอบกับ น้อย ประสบอุบัติเหตุขณะขับรถไปทำงานไม่ได้สติประมาณ 1 สัปดาห์ ทางแม่ และน้อง ๆ ก็เลยตกลงกันว่าควรจะกลับมาอยู่ที่ กทม. ในปี 2550 น้อย สามี และลูก ๆ จึงได้กลับมาอยู่ที่ชุมชนหลักหกอีกครั้ง โดยกลับมาประกอบอาชีพรับซื้อของเก่า และลูก ๆ ได้เข้ารับการศึกษากันอีกครั้ง ปัจจุบัน ลูกสาวคนแรกจบปริญญาตรีด้านการตลาด และทำงานแล้วในตำแหน่งเลขานุการอยู่ในกรุงเทพฯ ลูกสาวคนที่สอง จบ ปวส. และทำงานอยู่ในกรุงเทพฯ เช่นกัน ส่วนลูกชายคนสุดท้าย จบ ปวส. และทำงานขับรถขนส่งผักส่งห้องเย็นอยู่ในตลาดสี่มุมเมือง และแต่งงานแล้วมีลูก 2 คน คนโตเป็นผู้หญิง และคนเล็กเป็นผู้ชาย ทั้งคู่กำลังเรียนอนุบาล

ด้านการต่อสู้เรื่องที่อยู่อาศัย น้อยเล่าว่าชาวบ้านในชุมชนหลักหก “...เริ่มต้นด้วยการขอทะเบียนบ้านกันก่อน โดยร่วมกับเครือข่ายฯ ในปี 2539-40 เรียกร้องให้ได้ทะเบียนบ้านชั่วคราว จนในปี 2542 ได้ทะเบียนบ้านชั่วคราว มา 48 หลัง จากครัวเรือนทั้งหมด 132 หลังคาเรือน เนื่องจากชาวบ้านบางส่วนไม่กล้าไปเรียกร้องด้วยเพราะกลัวโดนจับ โดยเจ้าหน้าที่รถไฟเขาจะเอาตำรวจมาปิดหมายศาลให้ย้ายออกจากพื้นที่ภายใน 15 วัน พอมาเจอให้อยู่บ้านก็จะจับไป บางช่วงก็เอารถไถมาไถบ้านของชาวบ้าน ชาวบ้าน และเครือข่ายฯ ก็ต้องช่วย ๆ กันดัน และเจรจาต่อรองไม่ให้เขาไถ ขอร้องให้เขายืดเวลาออกไปก่อนตลอดจนไปหาหน่วยงานอื่น ๆ และผู้ใหญ่มาช่วยเหลือ แต่บางคนกลัว ไม่กล้าต่อรองก็ปล่อยให้เขาไถบ้านที่ถูกไถไปก็ไปสร้างใหม่ฝั่งตรงข้าม...”

การขอไฟฟ้า และน้ำประปา น้อยเล่าว่า “...บ้านที่มีทะเบียนบ้านทั้ง 48 หลัง ก็เดินเรื่องขอไฟ ซึ่งขอยากมาก ไฟฟ้าว่าเป็นทะเบียนชั่วคราวจึงไม่ให้ ทางชุมชนก็ต้องร่วมกับเครือข่ายฯ กดดันกันอยู่ 2 สัปดาห์ ไฟฟ้าถึงยอมให้หม้อรวมในนามชุมชน มีค่าใช้จ่ายในการประกันหม้อฉุกเฉินแบบที่ก่อสร้าง ราคา 12,000-17,000 บาท ชาวบ้านก็แยกหม้อบ้านใครบ้านมันเอา ราคาค่าไฟฟ้าฐานนี้ละ 9-10 บาท เสาที่จะเดินสายไฟเข้ามาก็ต้องซื้อไม้ยูคาลิปตัสต่อเอง ส่วนที่ยังไม่มีทะเบียนบ้านก็พ่วงซื้อไฟฟ้าจากบ้านอื่น ๆ ด้านน้ำประปา ภายหลังจากที่มีทะเบียนบ้านแล้ว การประปาก็ยังไม่สามารถฝังท่อน้ำได้ ปี 2542-2543 ทางเทศบาลจึงแก้ปัญหาโดยนำน้ำมาส่งให้กับชาวบ้านทุกหลังคาเรือน สัปดาห์ละ 1 ครั้ง โดยแต่ก่อนไม่เสียค่าน้ำ แต่ภายหลังเทศบาลถูกร้องเรียนว่าเทศบาลเองประมาณที่ไหนมาซื้อน้ำแจกชาวบ้าน จึงต้องเสียค่าน้ำให้กับเทศบาลคันละ 300 บาท ชาวบ้านก็เฉลี่ยเงินกันซื้อ แล้วรถน้ำของเทศบาลถึงจะมาส่ง...”

ด้านความมั่นคงในที่อยู่อาศัย น้อยเล่าว่า “...แต่ก่อนประมาณปี 2538 มีการรื้อถอนพร้อมกันทั้ง 132 หลังคาเรือน แต่ประมาณปี 2543-44 พอมีข่าวว่าเทศบาลมีนโยบายจะซื้อบ้าน ซื้อที่ดินให้ผ่อนราคาถูกเป็นของตนเอง โดยไม่ต้องออกไปเรียกร้อง ทำกิจกรรม โดยไม่ต้องทำอะไร สมาชิกที่เห็นด้วยกับเทศบาลจึงหยุดส่ง และถอนเงินออกจากสหกรณ์ไปในปี 2544 ยังเหลือออมเงินกับสหกรณ์เพื่อทำบ้านมั่นคงอยู่อีก 50 หลัง ทำให้พื้นที่จากเดิมที่เตรียมจะเจรจาขอเข้ากับการรถไฟ จำนวน 6-7 ไร่ สำหรับ 132 หลังคาเรือน เหลือเพียง 2 ไร่ สำหรับ 50 หลัง เท่านั้น กล่าวได้ว่ามีชาวชุมชนประมาณ 50 หลังคาเรือนที่มี

สัญญาเข้ากับการรถไฟในการทำโครงการบ้านมั่นคง ในขณะที่ชาวชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่มี ความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย...”

ในช่วงที่มีเหตุการณ์น้ำท่วมครอบครัวของน้อยเป็นหนึ่งในชาวชุมชนหลักหมที่ ได้รับผลกระทบ โดยระดับน้ำในชุมชนหลักหมมีความสูงประมาณ 1.50 เมตร และไหลเชี่ยว ในขณะที่พื้นที่รอบ ๆ ชุมชนก็มีระดับความสูงของน้ำไม่แตกต่างกัน ในช่วงที่น้ำท่วมแม่ครอบครัวของน้อย และชาวชุมชนคนอื่นๆ ในชุมชนไม่ได้รับความลำบากเรื่องอาหาร น้ำ ทุ่งยังชีพ และของบริจาคเนื่องจากมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง แต่น้อยและชาวชุมชนส่วนใหญ่ได้รับความเดือดร้อนจากการอาศัยอยู่ในสภาพที่น้ำท่วมสูง ความลำบากในการเดินทาง การตัดน้ำ และไฟฟ้า ตลอดจนอาศัยอยู่อย่างลำบากอยู่บนทางรถไฟ สถานีรถไฟ และสะพานข้ามทางรถไฟ นอกจากนี้ ภายหลังจากน้ำลด น้อยและชาวชุมชนส่วนใหญ่ทรัพย์สินเสียหาย ได้แก่ พื้น/ผนังบ้าน เฟอร์นิเจอร์ ตู้ เตียง เครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องครัว และอุปกรณ์ประกอบอาชีพ หายไปพร้อมกับกระแสน้ำ ทั้งนี้ น้อยและชาวชุมชนที่ประกอบอาชีพหา และรับซื้อของเก่าสูญเสียทรัพย์สินที่เป็นของเก่าที่เก็บรวบรวมไว้รอจำหน่าย โดยของเก่าดังกล่าวถูกกระแสน้ำพัดหายไป

4. ลำพวนเป็นชาวโคราช เธอเป็นพี่สาวคนโตของน้องสาวกับน้องชายอีก 2 คน พ่อแม่ของลำพวนประกอบอาชีพปลูกมันสำปะหลัง ประมาณ 70 ไร่ และทำนา 50 ไร่ แม่ครอบครัวของเธอจะมีที่ดินอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ในกระบวนการเพาะปลูกต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมากเช่นเดียวกัน ลำพวนกล่าวว่า “...การทำไร่มันสำปะหลัง ไม่ได้ทำให้ครอบครัวถึงกับร่ำรวย เพราะต้องกู้เงินมาลงทุน เมื่อผลิตได้ก็ต้องเอามาคืน แล้วกู้ใหม่ ก็แค่พออยู่ได้ แต่ว่ารายนั่นไม่รวย...” ฐานะทางครอบครัวจึงอยู่ในระดับปานกลาง ครอบครัวของลำพวนต้องกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) มาลงทุนซื้อปุ๋ย ซื้อยากำจัดศัตรูพืช ค่าจ้างรถไถ ค่าพันธุ์พืช เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งทีคนในครอบครัวไม่สามารถผลิตเองได้ มีเพียงกระบวนการปลูก เช่น ถางหญ้า เพาะปลูก ดูแลรักษา และเก็บเกี่ยวที่พอจะช่วยเหลือกันเองได้ในครอบครัว บางครั้งก็ใช้การลงแขกเอาแรงกันในกลุ่มเกษตรกรที่รู้จักกัน เพื่อให้ได้แรงงานจำนวนเพียงพอต่อการเก็บเกี่ยวผลผลิต

ชีวิตวัยเด็กของลำพวนเธอก็ต้องเป็นแรงงานช่วยเหลือครอบครัว เนื่องจากเป็นลูกคนโตจึงมีภาระที่ต้องรับผิดชอบก่อนน้อง ๆ เธอช่วยแม่ถางหญ้าในไร่มัน และทำงานบ้านเพื่อแบ่งเบาภาระของพ่อแม่ ลำพวนเรียนจบชั้น ป.4 และไม่ได้เรียนต่อ ส่วนน้องอีก 2 คน ได้เรียนจนจบชั้น ป.6 และไม่ได้เรียนต่อเช่นกัน ลำพวนกล่าวว่า “...ตอนนั้นไม่มีความคิดจะเรียนต่อเลย เพราะที่บ้านไม่มีอันจะกิน...” เมื่ออายุได้ 11 ปี ลำพวนย้ายจากโคราชเข้ามาอาศัยอยู่กับครอบครัวของน้ำชายที่กรุงเทพฯ เธอมาช่วยเลี้ยงลูกของน้ำชายอยู่ระยะหนึ่ง แล้วจึงออกมาหางานทำเป็นลูกจ้างรายวันในบริษัททำจุกนม โดยได้รับค่าจ้างเดือนละ 4,500 บาท หลังจากทำงานได้ไม่นานก็ต้องออกจากบริษัท ลำพวนกล่าวว่า “...มันเป็นบริษัทเล็ก ๆ เป็น

ลูกจ้างรายวัน พอถึงเวลาเขาก็เอาออก เพราะว่าถ้าทำนานไปมันก็ต้องบรรจุ เขาก็ไม่อยากเสียค่าจ้างคนงานประจำ..."

ชีวิตครอบครัวของลำพวน เริ่มต้นขึ้นเมื่อเธออายุครบ 20 ปี สามีของเธอเป็นคนย่านบางเขน ทำงานเป็นลูกจ้างฝ่ายซ่อมบำรุงของการทางพิเศษ พ่อและพี่ชายของสามีเป็นพนักงานดับเพลิงอยู่ในการทำอากาศยาน จึงได้รับสวัสดิการอาศัยบ้านพักของคนงานการทำอากาศยานโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ภายหลังจากคลอดลูกคนแรกลำพวนได้สมัครทำงานเป็นแคดดี้ที่สนามกอล์ฟเมืองเอก เมื่อลูกอายุครบ 6 ขวบ เธอและสามีจึงได้ย้ายออกมาปลูกบ้านของตนเองที่ชุมชนหลักหก ในปี 2538 เหตุที่ต้องย้ายออกมาจากบ้านของพ่อสามีที่สะพานไหมเพราะที่นั่นอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่รวมกันหลายคน แม้จะไม่ต้องเสียค่าเช่าบ้าน เพียงแต่ช่วยค่าน้ำค่าไฟบ้าง เดือนละ 1,000 บาท แต่ลำพวนคิดว่าการมีบ้านของตัวเองก็สะดวกกว่า และชุมชนหลักหกก็อยู่ใกล้กับสนามกอล์ฟเมืองเอกซึ่งเป็นสถานที่ทำงานด้วย จึงมาปลูกบ้านในชุมชนหลักหกตามคำชักชวนของเพื่อนที่เป็นแคดดี้ ลำพวนกล่าวว่า "...สะดวกกว่าเพราะอยู่ใกล้ที่ทำงาน แล้วเรามาซื้อบ้านเป็นของตัวเอง สบายใจ..."

บ้านของลำพวนเป็นบ้านชั้นเดียว แม้จะเป็นบ้านปูนแต่ก็ไม่ถาวรมากนัก เพราะปลูกสร้างในที่ดินของการรถไฟซึ่งไม่รู้ว่าจะถูกไล่อื้อเมื่อไร ลำพวนจึงมีเพียงทะเบียนบ้านชั่วคราว เพราะไม่ได้อยู่อาศัยในที่ดินของตนเอง เธอกล่าวว่า "...ที่เราอยู่ประจำมันไม่ใช่ของเราเอง เราบุกรุกของการรถไฟเขาอยู่ ถ้าเวลาเขาไล่อื้อ เขาก็คงเราไม่ไป เขาก็คงเราอ้างสิทธิว่ามีทะเบียนบ้านตัวจริง..." เมื่อไม่มีทะเบียนบ้านตัวจริงทำให้ลำพวนไม่มีไฟฟ้าและน้ำประปา ต้องอาศัยต่อจากเพื่อนบ้านที่มีไฟฟ้าและน้ำประปา การต่อน้ำประปาต้องต่อเองโดยเสียค่าจัม 900 บาท และซื้ออุปกรณ์ได้แก่ มิเตอร์ วาล์ว ท่อประปา มาต่อเอง โดยเสียค่าน้ำยูนิตละ 20 บาท

ลำพวนเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์กับเทศบาลเมืองรังสิต ออมเงินไว้เพื่อมีสิทธิกู้เงินมาสร้างบ้านในพื้นที่ของตนเองตามที่ทางเทศบาลจะจัดสรรหาพื้นที่ให้ เพราะหวังว่าจะมีบ้านของตัวเองที่มีความมั่นคง เป็นสมบัติให้ลูกหลานได้อยู่ได้โดยไม่ต้องกลัวถูกไล่อื้อ แม้โครงการดังกล่าวจะยังไม่เป็นรูปเป็นร่างชัดเจน แต่ก็สร้างความหวังให้ลำพวนตั้งใจเก็บออมเดือน 500 บาท มาได้ 3-4 ปีแล้ว และตั้งใจว่าจะเก็บให้ครบ 30,000 บาท เพื่อจะได้มีโอกาสกู้เงินมาซื้อที่ดิน และปลูกที่อยู่อาศัยที่มั่นคงตามที่ตั้งใจไว้

ลำพวนมีลูกชาย 3 คน ลูกคนโตมีภรรยาแยกครอบครัวออกไปแล้ว แต่ยังอาศัยอยู่ในชุมชนหลักหก ปัจจุบันในครอบครัวจึงอยู่กัน 4 คน คือ สามี ลำพวน และลูกชายอีก 2 คน ลูกชายคนโต ปัจจุบันอายุ 24 ปี หลังเรียนจบ ป.6 ก็ไม่เรียนต่อแล้วไปทำงานฝ่ายซ่อมบำรุงกับพ่อที่การทางพิเศษ คนที่สองปัจจุบันอายุ 18 ปี ได้เรียนถึง ม.3 แต่ไม่ได้วุฒิเนื่องจากตอนเรียนชั้น ม.2 ในวันไปเข้าค่ายลูกเสือเกิดปวดท้องเป็นโรคกระเพาะ ลำพวนไปแจ้งให้ครูทราบแล้วครูไม่ว่าอะไร จนลูกเรียนจนจบชั้น ม.3 แล้ว ไปรับวุฒิการศึกษาทางโรงเรียนไม่ออกวุฒิการศึกษาให้ และแจ้งว่านักเรียนไม่ได้ไปเข้าค่ายลูกเสือจึงไม่ผ่านกิจกรรม จึงได้วุฒิ

การศึกษาแค่ ป.6 คนเล็กอายุ 11 ขวบ กำลังศึกษา ชั้น ป.5 ลำพวนกล่าวว่า “...พี่สนับสนุนมากเลยแต่ลูกไม่เอา คือ พี่ลำบากแล้วพี่ก็อยากให้เขาเรียน...”

รายได้หลักในครอบครัวมาจากสามีของลำพวนซึ่งเป็นลูกจ้างการทางพิเศษ แม้จะมีรายได้แค่วันละ 200 กว่าบาท ซึ่งน้อยกว่ารายได้แคดดี้ของลำพวนแต่งงานของสามีมีความมั่นคงมากกว่า และมีรายได้ประจำซึ่งจะเห็นความแตกต่างของอาชีพทั้งสองคนได้อย่างชัดเจน เมื่อได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมใหญ่ที่ผ่านมา รายได้จากอาชีพแคดดี้ของลำพวนแม้มีจำนวนมากโดยได้ขั้นต่ำสุดต่อวัน 400 บาท แต่ก็ไม่ได้ทำงานทุกวัน เธอเล่าว่าอาชีพแคดดี้เป็นอาชีพอิสระ จะไปทำงานวันไหนก็ได้ รายได้ดี แต่ไม่ได้ทำงานทุกวัน แต่อย่างน้อยที่สุดในแต่ละเดือนต้องได้ทำงานอย่างน้อย 15 วัน ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับความขยันของตัวเอง แคดดี้ที่มีข้อยกเว้นในกรณีที่มีการปิดสนามหรือเหมาสนาม โดยกลุ่มบุคคลหรือหน่วยงานมาเหมาทั้งสนาม แคดดี้ทุกคนจะต้องมาทำงานห้ามหยุดเพื่อให้มีแคดดี้ดูแลกลุ่มลูกค้าได้อย่างทั่วถึง นอกจากนี้ แคดดี้แต่ละคนยังต้องมีเวรผลัดเปลี่ยนกันมาช่วยทางสนามดูแลพื้นที่ เช่น กวาดใบไม้ แซะหญ้า โดยมาแบบสัปดาห์เว้นสัปดาห์

สิทธิประโยชน์ที่แคดดี้จะได้รับจากสนามกอล์ฟ นอกเหนือจากสวัสดิการประกันอุบัติเหตุแล้ว ก็คือค่าแรงของแคดดี้ ลำพวนเล่าว่าเมื่อออกรอบแต่ละครั้งแคดดี้จะได้รับคูปองซึ่งมีมูลค่า 230 บาท เมื่อแคดดี้นำคูปองไปแลกคืนที่สนามหลังจากออกรอบแล้ว แคดดี้จะได้ 190 บาท ส่วนที่เหลือจะถูกหักเป็นของสนามกอล์ฟ แต่ถ้า “นาย” หรือลูกค้าที่มาใช้บริการในสนามกอล์ฟซึ่งแคดดี้ดูแลอยู่ พอใจในการบริการแคดดี้ก็จะได้ “ทิป” ซึ่งเป็นรายได้หลักที่แท้จริงของแคดดี้ เธอเล่าว่าเคยได้ทิปจากนายหนึ่งครั้งถึงหนึ่งหมื่นบาท ในครั้งนั้นนายสอปรผ่านไปจ๊ะจ๋าเป็นรางวัล แต่เธอยอมรับว่าทิปเป็นสิ่งที่คาดหวังไม่ได้ ไม่แน่นอนตายตัวขึ้นอยู่กับนายแต่ละคน ในแต่ละวันลำพวนจะออกรอบได้แค่หนึ่งรอบเท่านั้น เพราะการออกรอบแต่ละครั้งขึ้นอยู่กับนายว่าจะเดินช้าหรือเร็ว บางคนมาคนเดียวอาจจะเล่นได้เร็ว เดินได้เร็ว แต่ถ้ามาเป็นกลุ่มจะค่อย ๆ เล่นไป ค่อยกันไป ซึ่งจะต้องใช้เวลามากขึ้นเป็นสิ่งที่แคดดี้กำหนดไม่ได้ ลำพวนกล่าวว่า “...นาน ๆ ถึงจะได้ 2 รอบ ถ้าเต็มทีก็รอบเดียว รอบหนึ่ง 5-6 ชั่วโมง แล้วแต่นายเขาจะเดิน บางคนก็เดินเร็ว บางคนก็เดินช้า เร็วสุด ๆ ก็ 4 ชั่วโมง นั่น คือ เดินคนเดียวหรือสองคน...”

เหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ที่ผ่านมาเป็นสิ่งที่ลำพวนไม่คาดคิดมาก่อนว่าเกิดขึ้นจริง ในระยะแรกที่ทราบข่าวน้ำจะท่วมจึงไม่เชื่อและไม่ได้เตรียมเก็บข้าวของ จนเมื่อน้ำเริ่มท่วมพื้นที่รอบชุมชนจึงเริ่มเตรียมอาหาร และทำชั้นวางของไว้ในบ้านสูงระดับเอว เพื่อเก็บเสื้อผ้า ผ้าห่มไม่ให้เปียกน้ำ จนเห็นว่าน้ำท่วมเริ่มมีระดับสูงขึ้น จึงตัดสินใจหาแพใส่ทีวี ตู้เย็น เครื่องใช้ไฟฟ้า เสื้อผ้าห่อหุ้มเอาออกมาไว้ที่สถานีรถไฟ และย้ายออกมาอยู่ที่สถานีรถไฟ เพราะระดับน้ำในบ้านท่วมสูงจนอยู่ไม่ได้แล้ว ทรัพย์สินบางอย่างที่เอาออกมาไม่ได้ ได้แก่ ที่นอน ตู้เสื้อผ้า ตู้กับข้าว ก็ต้องปล่อยให้เปียกน้ำเสียหาย

ครอบครัวของลำพวนที่ใคร่หาติดต่อให้ลำพวนกลับบ้านช่วงที่น้ำท่วม เพราะเป็นห่วงไม่รู้ว่าจะพบกับความลำบากอย่างไรบ้าง แต่ลำพวนปฏิเสธที่จะกลับไปอยู่ที่บ้านเพราะไม่อยากกลับไปรบกวนทาง

บ้าน ด้วยคิดว่าการกลับไปอยู่กับครอบครัวก็ต้องมีค่าใช้จ่าย แล้วตนเองไม่มีเงินเก็บพอที่จะไปอยู่เป็นเวลานาน และสามีก็ยังทำงานตามปกติเพราะที่ทำงานไม่หยุด ถ้าพวนกกล่าวว่า "...ถ้าพี่ไปก็ต้องมีเงินทุนไปกินสำรอง แล้วอีกอย่างแฟนพี่ก็ยังทำงานอยู่ เขาไม่หยุด พี่ก็ไปไม่ได้ คือ พี่ทิ้งเขาไปไม่ได้..." และในช่วงที่น้ำท่วมใหญ่การอยู่ในชุมชนหลักหกก็ไม่อดอยาก เพราะมีหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ เช่น ฤงยังชีพพระราชทานจากพุทธระหม่อมหญิงอุบลรัตนฯ สถานีโทรทัศน์ช่อง 3 ทหาร การรถไฟแห่งประเทศไทย ร้านเจ้เล้ง กลุ่มน้ำตาลวังขนาย เครือข่ายสลัม 4 ภาค และเทศบาลนครรังสิต เข้ามาให้การช่วยเหลือทั้งแจกฤงยังชีพ และแจกอาหารปรุงสำเร็จ โดยแต่ละวันจะมีตัวแทนชุมชน 4-5 คน นำเรือออกไปรับอาหารบริจาคบนทางด่วนหน้าวัดประยูร ส่วนห้องสุขาทางหัวหน้าชุมชนได้ทำขึ้นเองที่ท้ายชุมชน 1 ห้อง โดยใช้อุปกรณ์ที่หาได้ในชุมชน

ภายหลังจากน้ำท่วม พบความเสียหายที่เกิดขึ้น ได้แก่ 1. ทรัพย์สินเสียหาย มีตู้กับข้าว ตู้เสื้อผ้า และที่นอน หลังจากน้ำท่วม ถ้าพวนกยังไม่ซื้อตู้เสื้อผ้าใหม่ เพราะไม่แน่ใจว่าน้ำจะท่วมในเวลาอันใกล้อีกหรือไม่ 2. ที่อยู่อาศัยเสียหาย ประตู หน้าต่าง และห้องน้ำที่ได้รับความเสียหาย หลังจากน้ำท่วมได้ปรับปรุงห้องน้ำ และบริเวณหน้าบ้านใหม่แล้ว 3. สูญเสียรายได้ ภายหลังจากน้ำเข้าท่วมชุมชนหลักหก ทำให้ถ้าพวนกไม่สามารถไปทำงานที่สนามกอล์ฟได้ เพราะหลังจากชุมชนหลักหกถูกน้ำท่วมแล้ว สนามกอล์ฟก็ถูกน้ำท่วมด้วยเช่นกัน ถ้าพวนกหยุดงานตั้งแต่เดือน ต.ค.54 - มี.ค.55 โดยสนามกอล์ฟมีกำหนดเปิดสนามระยะแรก จำนวน 9 หลุมในเดือนมีนาคม 2555 และจะเปิดเต็มทั้ง 18 หลุม ในเดือนเมษายน 2555 ในช่วงที่เวลาประมาณ 6 เดือน ถ้าพวนกจึงไม่มีรายได้จากอาชีพแคดดี้เลย ต้องอาศัยเงินจากรายได้ของสามีเป็นหลักเพราะสามียังไปทำงานตามปกติ และมีเงินเก็บของตนเองอยู่บ้างเล็กน้อย แต่ช่วงที่น้ำท่วมได้รับแจกฤงยังชีพและข้าวกล่องทำให้ไม่เดือดร้อนเรื่องอาหาร ช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายไปได้ หลังจากน้ำลดแล้วแต่สนามกอล์ฟยังไม่เปิดบริการ ถ้าพวนกจึงต้องทำอาชีพเสริมด้วยการเก็บของเก่ามาขาย เพื่อให้มีรายได้ ถ้าพวนกกล่าวว่า "...เก็บมา 3-4 โมงเย็นมาคัด ก็ได้ค่ากับข้าวทุกวัน ถ้าไม่ซีเกียจวันละ 100 กว่าบาทได้แน่นอน..." 4. การเดินทางลำบากมากขึ้น เนื่องจากช่วงน้ำท่วม สามีของถ้าพวนกยังต้องออกทำงานที่ทางพิเศษตามปกติ การเดินทางลำบากมากขึ้นในวันที่รถไฟวิ่งไม่ได้จะต้องเดินทางออกจากชุมชนด้วยเรือรับจ้าง ถ้าพวนกกล่าวว่า "...นั่งเรือไปคนละ 100 นั่งมอเตอร์ไซด์ไปต่อรถตู้อีก 30 นั่งรถตู้ไป 40 ไปต่อรถเมล์อีก ไปกลับอย่างต่ำคนหนึ่งประมาณ 300 บาท..."

... ขอบอพระคุณ ...

คุณจิตติ	เชิดชู	(ประธานเครือข่ายสลัม 4 ภาค)
คุณนพวรรณ	พรหมศรี	(เลขาธิการมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยและที่ปรึกษาเครือข่ายสลัม 4 ภาค)
คุณละอียด	อยู่สวน	(ชุมชนบึงลำไผ่)
คุณประสิทธิ์	แพแก้ว	(ชุมชนบึงลำไผ่)
คุณชื่น	ถวิลพงษ์	(ชุมชนพุนทรัพย์)
คุณวิมล	ถวิลพงษ์	(ชุมชนพุนทรัพย์)
คุณประทีน	เวคะวากยานนท์	(ชุมชนริมทางรถไฟสายตะวันตก เขตทวีวัฒนา)
คุณปทุม	เวคะวากยานนท์	(ชุมชนริมทางรถไฟสายตะวันตก เขตทวีวัฒนา)
คุณลัดดา	ไชยณรงค์	(ชุมชนริมทางรถไฟสายตะวันตก เขตทวีวัฒนา)
คุณเนืองนิช	ชิตนอก	(ชุมชนหลวงวิจิตร)
คุณเพ็ญผกา	สุขประสงค์	(ชุมชนหลวงวิจิตร)
คุณกาญนา	เชยโพธิ์	(ชุมชนหลวงวิจิตร)
คุณสำราญ	ทองยัง	(ชุมชนหลักหก)
คุณถาวร	ศรียะอาจ	(ชุมชนหลักหก)
คุณทองสา	บำรุงมัย	(ชุมชนหลักหก)
คุณปิยพร	ไบภูทอง	(ชุมชนหลักหก)
คุณลำพวน	ยิ้มแก้ว	(ชุมชนหลักหก)
คุณราณี	หัสสรังสี	(คณะกรรมการะทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

และ ท่านอื่นที่มีได้เอ่ยนามมา ณ ที่นี้....

“...พอน้ำมาของเก่าที่กองไว้ได้สะพานก็ลอยตามน้ำไปหมด ของเก่าที่กองไว้ในบ้านก็ออกไปทางหลังบ้าน
ลงไปคลอง ตอนนั้นก็นั่งมองอย่างเดียวทำอะไรไม่ได้ ทุกคนในนี้เกลียดไม่มีเหลือ ของตรงทางเดินชุมชนเรียบ
ไปหมด...น้ำที่ไหลมาก็แรงมากเหมือนกับน้ำตก ถนนในชุมชนเหมือนเป็นคลอง...ตอนนั้นก็หุดๆ บอกไม่ถูก ก็
ต้องคิดว่าไม่เป็นไร ไม่เครียด ไม่คิดมาก หมดไปแล้วหาใหม่ ไม่เป็นไร พวกเราชินชากับเรื่องแบบนี้แล้ว...”

(ชาวชุมชนหลักหก)

ขอขอบคุณ ภาพปกหน้า-หลัง จาก ชุมชนหลวงวิจิตร